

Ondernemings- en investeringsklimaat Aruba

Verbeteringen, prioriteiten en implementatie

EINDRAPPORT

10 november 2021

Koert van Buiren, Cees van Gent, Arthur van Dam en Richard Flanegien

Economisch Bureau Amsterdam

onderzoek | advies | interim management

economisch-bureau.nl

Gebouw 'Singelstaete'
Singel 250, 1016 WB Amsterdam

Voorwoord

- In november 2020 kwamen Aruba en Nederland het landspakket Aruba overeen. Het landspakket bevat maatregelen en hervormingen op het gebied van financieel beheer, de publieke sector, belastingen, de financiële sector, economie, zorg, onderwijs en de rechtstaat. Onderdeel van de economische hervormingen betreft het bevorderen van ondernemerschap en het investeringsklimaat, waarbij de aandacht primair uitgaat naar de *ease of doing business*, het optimaliseren van het vergunningstelsel en het wegnemen van *red tape*.
- In opdracht van Aruba en Nederland heeft Economisch Bureau Amsterdam tussen augustus en november 2021 onderzoek gedaan naar, en advies uitgebracht voor verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat van Aruba. De opdrachtgevers verzochten daarbij nadrukkelijk aandacht te besteden aan implementatie van de voorgestelde verbeteringen en mogelijkheden om bestaande initiatieven te versnellen.
- De afgelopen jaren zijn er door Arubaanse en internationale organisaties vele onderzoeken, adviezen en beleidsvoorstellen ter verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat uitgebracht. Dit zijn goede onderzoeken en adviezen die het ondernemings- en investeringsklimaat in de volle breedte van het spectrum afdekken: verhogen van de *ease of doing business*, het stimuleren van ondernemerschap en het verbeteren van de werking van markten. Tegelijkertijd moet geconstateerd worden dat de implementatie achterblijft. Stakeholders met wie we in het kader van dit onderzoek spraken, vrezden voor 'het zoveelste rapport' waarmee implementatie vooruit wordt geschoven. Tegelijkertijd is er geloof dat de afspraken tussen Aruba en Nederland, en de ondersteuning die het COHO bij de implementatie kan geven, dit keer het verschil zou kunnen maken. 'Het is nu, of nooit', aldus een van de gesprekspartners. Deze signalen van stakeholders hebben ons nog meer dan we vooraf voorzagen, gemotiveerd om tot concrete voorstellen voor implementatie van hervormingen te komen. Daartoe stellen we een programmatische en projectmatige aanpak voor met uitgewerkte projectplannen en een uitvoeringsstructuur waarin opdrachtgeverschap, sturing, uitvoering, verantwoording en monitoring zijn belegd.
- Met de vier prioritaire projecten die wij voorstellen – tezamen het Programma 'Verbetering ondernemings- en investeringsklimaat Aruba' – sluiten we aan bij eerdere initiatieven die op Aruba zijn genomen, maar die tot op heden niet of beperkt zijn gerealiseerd. Politiek *commitment* van Aruba en ondersteuning door Nederland zijn nodig om het integrale programma te realiseren.
- Uitvoering van de vier prioritaire projecten leidt tot versnelling van eerdere initiatieven. Deze moeten wel in het juiste perspectief worden geplaatst: uitvoering van de vier prioritaire projecten zorgt voor een wezenlijke verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat – in het bijzonder de *ease of doing business* – en zijn randvoorwaardelijk, maar op zichzelf staand niet voldoende, voor het bereiken van de economische doelen die Aruba nastreeft, waaronder economische diversificatie en de ontwikkeling van meer hoogwaardige economische activiteiten. Voor het bereiken van die doelen is verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat een essentiële voorwaarde, maar zal ook actief en gericht economisch beleid nodig zijn. Zulk beleid valt buiten de reikwijdte van onze opdracht en komt in dit rapport niet aan de orde.
- Wij willen de stakeholders bedanken voor de intensieve en openhartige gesprekken, en de begeleidingscommissie voor de begeleiding, hulp en ondersteuning in dit onderzoek. We zijn de leden van de begeleidingscommissie erkentelijk voor de vele en openhartige gesprekken die we – naast de reguliere vergaderingen – met hen konden voeren en voor de informatie die zij ons aanreikten. Zij hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan dit onderzoek en de totstandkoming van de aanbevelingen.

Koert van Buiren, Amsterdam, november 2021

Conclusies en aanbevelingen

Conclusies en aanbevelingen - *inventarisatie*

Er zijn veel, gedegen plannen voor verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat; de implementatie komt moeilijk van de grond

- Er bestaat voor Aruba veel en gedegen onderzoek naar het ondernemings- en investeringsklimaat. Uit de verschillende onderzoeksrapporten, adviezen en beleidsplannen volgen circa 150 acties en verbeteringen ter verhoging van de *ease of doing business*, het stimuleren van ondernemerschap, en het verbeteren van de werking van markten. De conclusie is dat hiermee op Aruba een compleet en onderbouwd beeld bestaat van wat er moet gebeuren om het ondernemings- en investeringsklimaat in brede zin te verbeteren.
- Voor zover er in het bestaande onderzoek en in de bestaande adviezen sprake is van een blinde vlek, is dat er beperkte aandacht is voor de rechtspositie van ondernemers (en burgers) bij vergunningprocedures. Deze rechtspositie is zwak door het ontbreken van (i) wettelijke termijnen voor primaire besluiten; (ii) duidelijke beleidsdoelstellingen en beoordelingscriteria; en (iii) een goed functionerend systeem voor administratieve rechtsgang.
- De implementatie van verbeteringen en acties blijft achter, of ontbreekt soms geheel, maar er zijn verschillen tussen de verschillende terreinen. Implementatie van verbeteringen en acties gericht op verhoging van de *ease of doing business* is beperkt. Implementatie van beleid gericht op het stimuleren van ondernemerschap is redelijk gevorderd, met name als het gaat om training en opleiding, en informatievoorziening voor startende ondernemers. Implementatie van beleid gericht op het verbeteren van de werking van markten – de arbeidsmarkt, de

kapitaalmarkt, nutssectoren en product- en dienstenmarkten – zijn tot op heden niet van de grond gekomen, ondanks soms ver uitgewerkte implementatieplannen (zie bijvoorbeeld het mededingingsbeleid).

Vier prioritaire projecten die bestaande initiatieven versnellen en resulteren in een wezenlijke verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat

- Om te komen tot een uitvoerbaar programma voor verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat is het van belang keuzes te maken en prioriteiten te stellen. Op basis van uitvoerbaarheid, zichtbaarheid en impact, draagvlak, en aansluiting bij prioriteiten van de regering van Aruba, is tot de volgende prioritaire verbeteringen en acties gekomen, die in projectvoorstellen nader zijn uitgewerkt:
 1. **Versnellen en verbeteren van vergunningsbesluiten** (en het verhogen van de rechtszekerheid van vergunning aanvragers en van de responsiviteit van de overheid);
 2. **Een coherent vergunningstelsel, achter één loket** (in aansluiting op het e-Government project en thema B.11 van het landspakket);
 3. **Implementatie van de Aruba Fair Trade Authority** (en invoering van de mededingingsverordening);
 4. **Efficiënt een bankrekening kunnen openen en een basis-betalrekening voor iedereen.**
- Deze vier prioritaire projecten sluiten aan bij initiatieven die op Aruba reeds zijn genomen en voorbereidingen die zijn getroffen, maar waarvan de implementatie achterblijft. Uitvoering van deze vier projecten als integraal programma zorgt voor een wezenlijke verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat.

Conclusies en aanbevelingen – prioriteiten en implementatie

- Aanvullend aan deze vier prioriteiten leveren hervormingen op de volgende terreinen een belangrijke bijdrage aan de verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat:
 5. Vereenvoudiging van het belastingsysteem, inclusief importheffingen en procedures;
 6. Dynamiseren van de werking van de arbeidsmarkt (hervorming en modernisering wet- en regelgeving en beleid);
 7. Digitalisering van processen bij de overheid;
 8. Integriteit (van handelen en van processen).
- Hervormingen 5, 6 en 7 zijn onderdeel van andere thema's van het landspakket (respectievelijk C (Belastingen), E.1 (Arbeidsmarkt) en B.11 (Effectiviteit publieke sector/digitalisering)), waarvoor separate onderzoekstrajecten lopen die zullen resulteren in verbeter- en implementatievoorstellen. Verbetering 8 betreft een breed, prioritair onderwerp van de regering van Aruba, waartoe verschillende stappen worden gezet, zoals de instelling van een Ombudsman. Prioriteiten 1 en 2 dragen bij aan versterking van de integriteit, verkleinen de ruimte voor niet-integer handelen, en zorgen voor 'hygiënische' processen.
- De vier prioriteiten zijn in dit rapport uitgewerkt in project- en implementatievoorstellen (hoofdstuk 4 en bijlage C), waarvan de kernpunten in de tabel zijn weergegeven.
- Ten aanzien van de voorgestelde tijdslijnen geldt dat deze haalbare doorlooptijden van de projecten weergeven, maar dat bij de uiteindelijke vaststelling rekening dient te worden gehouden met de

	Project 1	Project 2	Project 3	Project 4
Omschrijving	Versnellen en verbeteren vergunning-besluiten.	Coherent vergunningstelsel achter één loket.	Implementatie <i>Aruba Fair Trade Authority</i> .	Efficiënt een bankrekening openen.
Acties	Expliciteren doelstellingen, conform economische situatie en beleid. Heroverwegen (delen) vergunningen /procedures. Invoeren beslistermijnen. Verbeteren en versnellen procedures bezwaar/beroep.	Fase 1: coördineren en integreren deelprocedures (Vestiging & coördinatie Horeca, DIMAS & DPL, DOW & DIP. Fase 2: virtuele integratie achter één loket. Project 2 start na afronding van Project 1.	Implementatietraject reeds voorbereid door Aruba met aanzienlijke inzet mensen/middelen. Aanstellen implementatiemanager/team. Communicatie. Werving en selectie staf en RvB. Huisvesting. Werk-/handhavingsplan.	Convenant efficiënt openen bankrekening. Convenant basis-betaalrekening voor iedereen.
Tijdslijn	2022Q1-2022Q3.	2022Q4-2024Q2.	2022Q2-2023Q2.	2021Q4-2022Q2.
Benodigde externe capaciteit, expertise en middelen	Externe jurist (6 maanden). AWG 150.000.	Externe projectmanager ter ondersteuning DEZHI (1 jaar). AWG 200.000.	Externe Implementatiemanager en 2 teamleden. AWG 770.000-1.120.000.	Externe voorzitter (6 maanden/1 dag p/week). AWG 100.000.

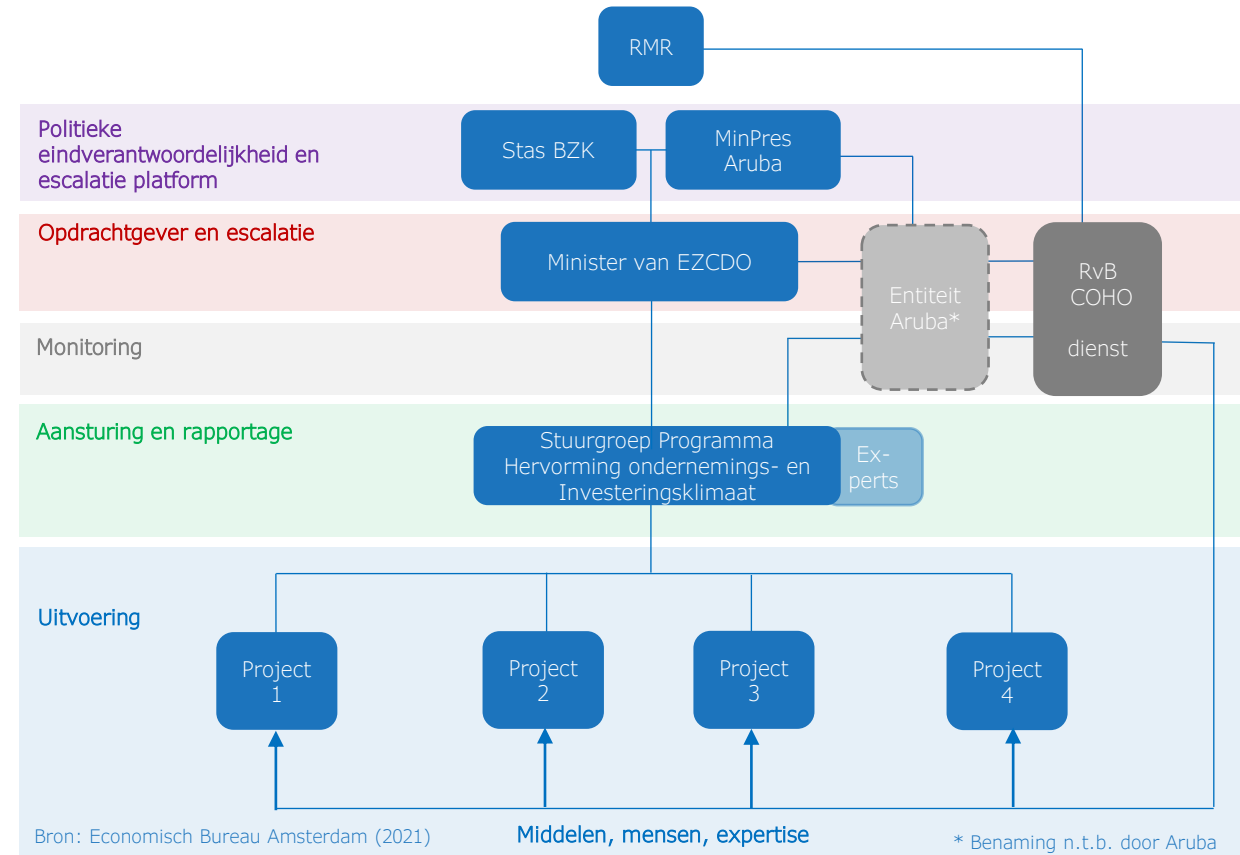
Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2021)

beschikbare capaciteit binnen het ambtelijk apparaat van Aruba en met de implementatie van andere delen van het landspakket. Een nadere fasering in de planning van deze projecten kan nodig zijn.

Conclusies en aanbevelingen – governance

Een governancestructuur met een duidelijke opdracht, sturing, monitoring en escalatieplatforms is essentieel voor implementatie

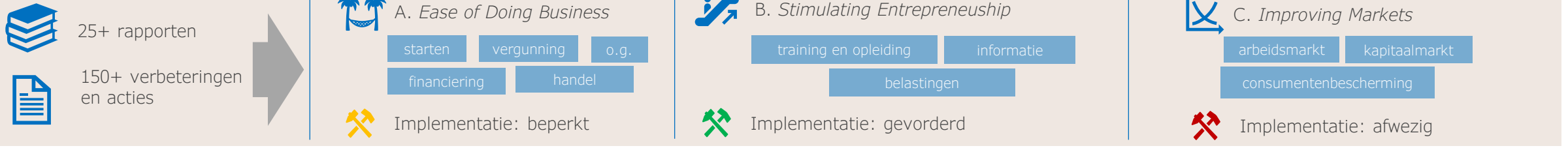
- Succesvolle implementatie van de voorgestelde hervormingen staat of valt met het definiëren en toewijzen van het opdrachtgeverschap, de aansturing, de uitvoering, de verantwoording en de monitoring. Voorts is het beschikbaar maken van de benodigde externe capaciteit, expertise en middelen een noodzakelijke voorwaarde voor implementatie. Komt die niet beschikbaar, dan zal nadere prioritering binnen dit programma plaatsvinden, zullen (delen van) projecten niet worden uitgevoerd, en kan niet langer gesproken worden van een programma dat tot wezenlijke verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat leidt. Aanbevolen wordt tot een duidelijke uitvoerings- en governancestructuur, waarin (van beneden naar boven):
- **Uitvoering** plaatsvindt in projecten die bezet worden door ambtenaren van de betrokken diensten, ondersteund met de benodigde aanvullende capaciteit, kennis en financiële middelen. Het COHO faciliteert hierin.
- **Aan- en bijsturing** plaatsvindt door directeurs van de betrokken directies en diensten, onder leiding van de voor ondernemerschap verantwoordelijke directeur van DEZHI. De stuurgroep wordt waar nodig aangevuld met externe deskundigen, en wordt in de organisatie ondersteund door de Arubaanse evenknie van het COHO.
- De minister van Economische Zaken, Communicatie en Duurzame Ontwikkeling (EZCDO) namens de regering als gedelegeerd **opdrachtgever** fungeert van het programma. De opdracht wordt vastgesteld in de ministerraad.

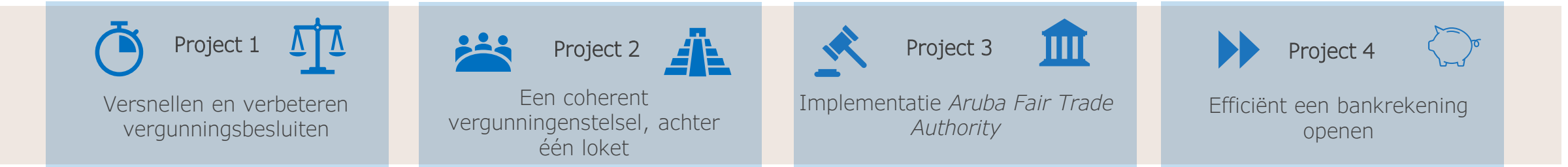
- De stuurgroep rapporteert over de voortgang en resultaten aan de minister van EZCDO en door zijn tussenkomst aan de entiteit Aruba en het COHO. De entiteit Aruba en het COHO informeren en adviseren respectievelijk de minister-president van Aruba en de rijksministerraad.
- Het ligt in de rede een vergelijkbare structuur toe te passen bij andere thema's van het landspakket.

Conclusies en aanbevelingen - infographic

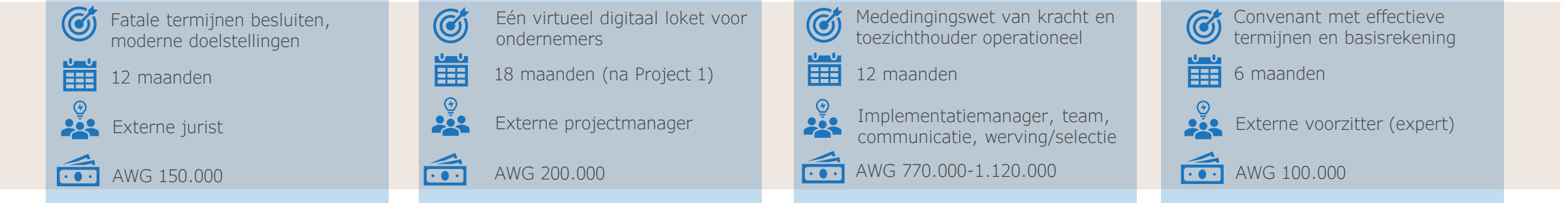
Inventarisatie

Prioritering

Implementatie

Governance

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2021)

Inhoud

1. Inleiding
2. Inventarisatie
3. Prioriteiten
4. Implementatie
5. Governance

Bijlage A Literatuur en interviewpartners

Bijlage B Overzicht verbeteringen en acties

Bijlage C Projectbeschrijvingen

1. Inleiding

Inleiding

Het ondernemings- en investeringsklimaat staat al lang op de hervormingsagenda van Aruba

- In november 2020 kwamen Aruba en Nederland het landspakket Aruba overeen; een samenhangend pakket van maatregelen en structurele hervormingen voor zowel de korte, middellange als lange termijn. Uitvoering van het landspakket moet Aruba financieel, economisch en bestuurlijk weerbaar maken. Het landspakket bevat maatregelen en hervormingen op het gebied van financieel beheer, de (kosten en de effectiviteit van de) publieke sector, belastingen, de financiële sector, economie, zorg, onderwijs en rechtstaat.
- Onderdeel van de economische hervormingen betreft het bevorderen van ondernemerschap en het investeringsklimaat (onderdeel E.6 uit het landspakket), waarbij de aandacht primair uitgaat naar het bevorderen van de *ease of doing business*, het optimaliseren van het vergunningsstelsel en het wegnemen van *red tape*.
- Hervormingen gericht op verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat staan al lang op de beleidsagenda van Aruba. Verschillende rapporten van Arubaanse en internationale organisaties, waaronder het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank, onderstrepen het belang van verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat en het wegnemen van *red tape* voor economische groei, werkgelegenheid en instroom van buitenlandse deviezen. Met de afspraken in het landspakket beogen Aruba en Nederland hier uitvoering aan te geven.

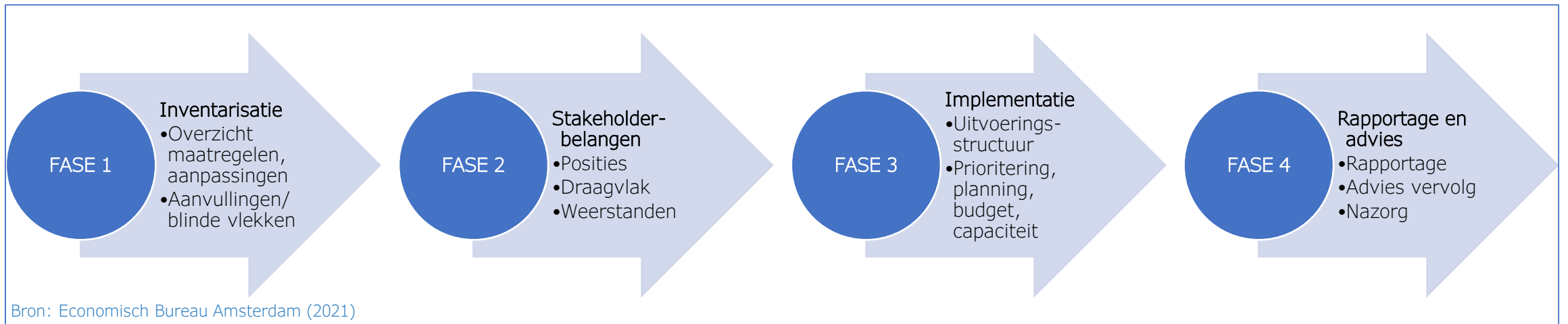
Van red tape naar red carpet

- Dit rapport richt zich primair op het verbeteren van de *ease of doing business* in Aruba door het wegnemen van *red tape* en andere belemmeringen voor ondernemers en investeerders. Om te komen tot een *red carpet* is echter meer nodig: betere werking van de arbeidsmarkt, een stimulerend belastingsysteem, een efficiënte en betaalbare publieke sector, houdbare overheidsfinanciën, etc. Het landspakket Aruba voorziet ook voor deze terreinen in afspraken over hervormingen.
- Waar dat relevant is, is in dit rapport de verbinding gelegd tussen maatregelen gericht op het verhogen van de *ease of doing business* en maatregelen op deze andere terreinen. In sommige gevallen is deze verbinding direct en evident, zoals op het terrein van de belastingen en de arbeidsmarkt; op andere terreinen minder, zoals op het terrein van de overheidsfinanciën. Onze aanbevelingen ten aanzien van het centrale thema (*ease of doing business*) zullen concreet en op implementatie gericht zijn; aanbevelingen op samenhangende thema's zijn richtinggevend.

Van plannen naar implementatie

- Bestaand onderzoek hoeft niet opnieuw uitgevoerd te worden. Dit rapport neemt de vele reeds uitgevoerde onderzoeken, inventarisaties en (implementatie)plannen als uitgangspunt. Bestaand werk is gebruikt om te komen tot een samenhangend en prioritair pakket van

Inleiding

verbeteringen.

- De nadruk ligt in dit op het identificeren van prioritaire maatregelen gericht op het wegnemen van *red tape* en andere belemmeringen voor ondernemers en investeerders, én op een ambitieus, maar realistisch implementatieplan om deze maatregelen uit te voeren. Daarnaast bevat het rapport een voorstel voor een effectieve governancestructuur die, rekening houdend met de belangen van de verschillende stakeholders, zorg draagt voor de uitvoering van de geïdentificeerde verbeteringen.

Aanpak onderzoek en inhoud van dit rapport

- Dit onderzoek is gestart met een inventarisatie van verbeteringen en acties gericht op het ondernemings- en investeringsklimaat zoals die

volgen uit bestaande onderzoeken en rapporten (fase 1). Hiervoor zijn tientallen rapporten geraadpleegd die de afgelopen jaren zijn verschenen. [Hoofdstuk twee](#) geeft een samenvattend overzicht van deze inventarisatie. Het volledige overzicht dat volgt uit deze inventarisatie is opgenomen in bijlage B bij dit rapport.

- Vervolgens zijn gesprekken met stakeholders gevoerd over bestaande belemmeringen voor implementatie en over prioritaire verbeteringen en acties (fase 2). Op basis van deze gesprekken en een beoordeling op basis van criteria, zijn prioritaire verbeteringen geïdentificeerd. Deze prioriteiten zijn onderscheiden en gebundeld in vier projecten die samen het Programma 'Verbetering ondernemings- en investeringsklimaat Aruba' vormen (fase 3). In [hoofdstuk 3](#) zijn deze vier projecten beschreven.

Inleiding

- [Hoofdstuk vier](#) bevat voorstellen voor uitvoering en implementatie van de vier prioritaire projecten. Deze voorstellen zijn in bijlage C nader uitgewerkt in projectbeschrijvingen met een probleembeschrijving, uit te voeren activiteiten, een planning en een begroting van capaciteit, middelen en expertise.
- Het Programma 'Verbetering ondernemings- en investeringsklimaat Aruba' kan op draagvlak van stakeholders rekenen. Draagvlak echter, zo is in het verleden veelvuldig gebleken, is een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde om tot implementatie te komen. Daarvoor is een effectieve governance structuur nodig die toeziet op de organisatie van uitvoering, aansturing, monitoring en – indien nodig - escalatie. [Hoofdstuk vijf](#) bevat een advies voor een dergelijke governance structuur.

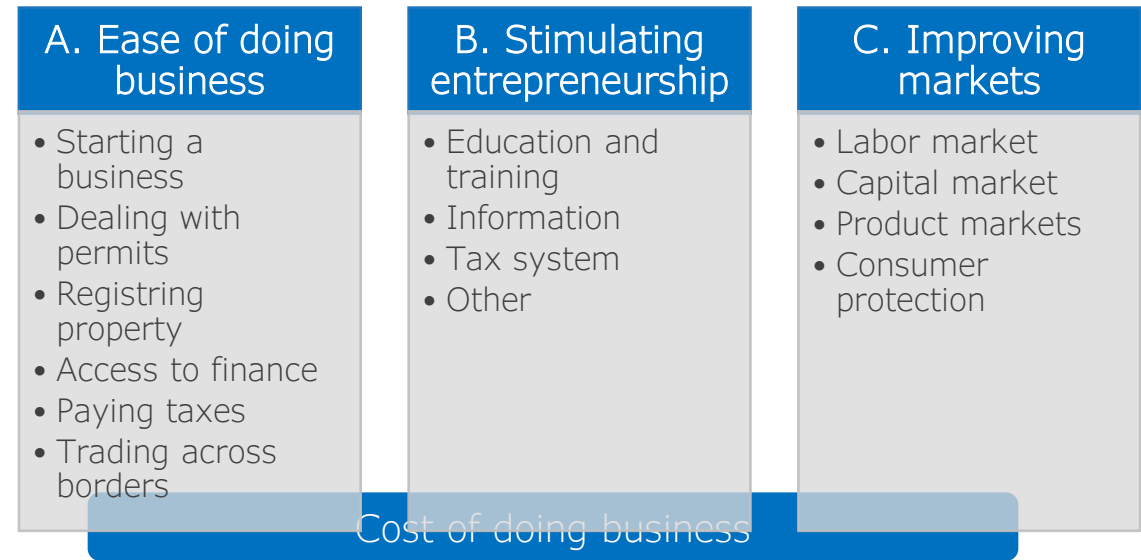
2. Inventarisatie

Inventarisatie

Circa 25 rapporten resulteren in 150 voorstellen ter verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat

- Er bestaat voor Aruba veel en gedegen onderzoek naar het ondernemings- en investeringsklimaat. De afgelopen jaren zijn er circa 25 onderzoeksrapporten, adviezen en beleidsprogramma's inclusief implementatieplannen verschenen, allen met concrete – en onderling consistente – verbetervoorstellen voor het ondernemings- en investeringsklimaat.
- Uit al deze documenten volgt een omvangrijke lijst van circa 150 verbeteringen en acties gericht op het ondernemings- en investeringsklimaat. Deze maatregelen dekken het complete spectrum van voor het ondernemings- en investeringsklimaat relevante terreinen, variërend van *starting a business* tot het belastingsysteem, van opleiding en training tot de arbeidsmarkt, van *access to finance* tot mededingingsbeleid, etc.
- Deze circa 150 verbeteringen en acties kunnen als volgt worden gecategoriseerd:
 - A. *Ease of doing business* – verbeteringen en acties die erop gericht zijn het zakendoen op Aruba te vergemakkelijken, zoals het optimaliseren van het vergunningstelsel voor ondernemers en het automatiseren van de belastingaangifte;
 - B. *Stimulating entrepreneurship* – beleid en maatregelen gericht op het stimuleren van ondernemerschap, zoals opleidingen en trainingen en het verstrekken van *tax incentives*;

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2021)

C. Improving markets – beleid en maatregelen gericht op het beter laten functioneren van markten, zoals de arbeidsmarkt en de kapitaalmarkt, en het zorgdragen voor eerlijke en effectieve concurrentie.

- De *cost of doing business* is als het ware het resultaat van de presentaties op deze drie gebieden.
- Dit onderzoek richt zich primair op de eerste categorie, de *ease of doing business*, maar laat de andere categorieën niet buiten beschouwing.

Inventarisatie

Eerder voorgestelde verbeteringen en acties beslaan het hele ondernemings- en investeringsklimaat; er is echter beperkte aandacht voor de rechtspositie van ondernemers (en burgers) bij vergunningprocedures

- Het complete overzicht van verbeteringen en acties die volgen uit deze inventarisatie, en - voor zover kon worden opgemaakt - de stand van zaken met betrekking tot de implementatie, is opgenomen in bijlage B bij dit rapport. Het beeld dat volgt uit deze inventarisatie is als volgt.
- De reeds eerder voorgestelde verbeteringen en acties beslaan het complete spectrum van het ondernemings- en investeringsklimaat. Het aantal, en de omvang (belang) van blinde vlekken in dit overzicht is beperkt. Een terrein waar in bestaande onderzoeken en plannen beperkte aandacht voor is, en dat als meest belangrijke blinde vlek kan worden aangemerkt, is de rechtspositie van ondernemers (en burgers) bij vergunningsprocedures en daaraan gerelateerd het gedrag van overheidsdiensten, ambtenaren en politici. Deze rechtspositie is zwak vanwege:
 - Het ontbreken van wettelijke termijnen voor primaire besluiten in vergunningsverordeningen;
 - Het ontbreken van duidelijke beleidsdoelstellingen en beoordelingscriteria in vergunningsverordeningen;
 - Het ontbreken van regels voor administratieve rechtsgang na het verkrijgen van een onwelgevallig besluit van een bestuursorgaan.

- Hierdoor is sprake van asymmetrie in rechtsgevolgen voor de ondernemer (en burger) als vergunningaanvrager, en de overheid als vergunningverlener.

Implementatie van voorgestelde verbeteringen blijft achter, maar er zijn ook lichtpunten

- Ook stakeholders die in het kader van dit onderzoek zijn geconsulteerd bevestigen dat in het verleden veel gedegen onderzoek is gedaan naar, en vele rapporten en adviezen zijn geschreven over, de verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat van Aruba. Tegelijkertijd wijzen zij erop dat de vele rapporten mede een uiting zijn van gebrek aan politieke wil om daadwerkelijk te hervormen. Met een nieuw onderzoek, een nieuwe commissie, een nieuw rapport wordt afstand genomen van (goede) plannen van vorige regeringen en ministers en worden moeilijke maatregelen vooruitgeschoven.
- Toch heeft Aruba als het gaat om implementatie niet stilgezeten. Er zijn wel degelijk verschillende verbeteringen gerealiseerd in het ondernemings- en investeringsklimaat. Daar waar implementatie heeft plaatsgevonden, heeft dit veelal betrekking op training en opleiding van startende ondernemers (zoals *Empresario Prepara*), informatievoorziening aan bedrijven en investeerders (zoals het vernieuwen en verbeteren van websites) en het opzetten van nieuwe organisaties gericht op bevordering van ondernemerschap en handel (zoals IDEA en Exprodesk). Bijzondere vermelding hierbij verdient de komst en werkwijze van Qredits op Aruba, waarvan er een breed gedragen beeld is dat dit een goede bijdrage heeft geleverd aan

Inventarisatie

het ondernemings- en investeringsklimaat. Zowel als het gaat om *access to finance* als om training en begeleiding van kleine, startende ondernemers.

- Ten aanzien van de stand van zaken in de implementatie van reeds eerder voorgestelde verbeteringen en acties zoals die de afgelopen jaren zijn voorgenomen, is het algemene beeld als volgt.

Implementatie van verbeteringen gericht op de 'ease of doing business' is beperkt

- Implementatie van verbeteringen en acties gericht op het verhogen van de *ease of doing business* is beperkt. Er is een beperkt aantal, wezenlijke verbeteringen gerealiseerd waaronder:
 - De wijziging van de Landsverordening Notarisambt en de afschaffing van de Verklaring van geen Bezwaar door de overheid bij de oprichting van een NV en een VBA. Het proces tot oprichting is hiermee wezenlijk versneld;
 - Het verlagen van het tarief voor een Vestigingsvergunning van AWG 2.000 naar AWG 400;
 - Digitalisering van het proces tot aanvraag en verlening van een Vestigingsvergunning;
 - Verbetering en versnelling van de dienstverlening van de Kamer van Koophandel.

Belangrijke hervormingen zijn tot op heden echter uitgebleven, zoals:

	Blinde vlekken	Implementatie
A. Ease of doing business	Beperkt aantal	Beperkt
B. Stimulating entrepreneurship	Geen	Redelijk gevorderd
C. Improving markets	Beperkt	Nauwelijks

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2021)

- De invoering van fatale termijnen ('lex silencio positivo') voor de Vestigingsvergunning en voor andere vergunningen;
- De realisatie van de lang gekoesterde *one stop shop* voor startende ondernemers;
- Modernisering van het gehele stelsel van vergunningen ter verhoging van rechtszekerheid, transparantie en *accountability*.

Implementatie van verbeteringen gericht op 'stimulating entrepreneurship' is redelijk gevorderd

- Implementatie van verbeteringen en acties gericht op *stimulating entrepreneurship* is redelijk gevorderd. Er is op Aruba veel gerealiseerd op het gebied van training, opleiding en begeleiding van startende ondernemers. IDEA, Exprodesk en Qredits zijn hier voorbeelden van. Ook is de informatievoorziening voor met name startende en op Aruba toetredende ondernemers, sterk verbeterd de afgelopen jaren. De websites van de Directie Economische Zaken, Handel en Industrie (DEZHI) en van de Kamer van Koophandel maken inzichtelijk welke

Inventarisatie

stappen een nieuwe ondernemer op Aruba moet doorlopen en wat de vereisten en de mogelijkheden zijn. Stappen gericht op een voor ondernemers meer eenvoudig en stimulerend belastingstelsel zijn, ondanks vele adviezen en voornemens daartoe, vrijwel geheel uitgebleven.

Implementatie van verbeteringen gericht op 'improving markets' is niet van de grond gekomen

- Implementatie van verbeteringen en acties gericht op *improving markets* komen niet van de grond. Arbeidsmarkthervormingen zijn, ondanks jarenlange adviezen en voorstellen, tot op heden uitgebleven. De arbeidsmarkt van Aruba staat, ook in vergelijking van andere Caribische landen, bekend als uiterst star door de restrictieve wetgeving. Het Arubaanse arbeidsmarktbeleid en de wetgeving is sterk verouderd, remt economische groei en werkgelegenheidsontwikkeling, en heeft een sterke negatieve uitwerking op het ondernemings- en investeringsklimaat.
- Ook de kapitaalmarkt functioneert onvoldoende ten gunste van het ondernemings- en investeringsklimaat. Hier liggen verschillende, met elkaar samenhangende, factoren aan ten grondslag. Banken concurreren onvoldoende intensief en effectief, zijn terughoudend met het verstrekken van kapitaal, en zijn onvoldoende efficiënt in de uitvoering van compliance onderzoek bij de *intake* van nieuwe klanten.

- Ook ten aanzien het functioneren van product- en dienstenmarkten op Aruba, is implementatie van verbeteringen uitgebleven ondanks verregaande voorbereidingen daartoe. In een kleine economie als Aruba is het risico van kartelvorming en misbruik van economische macht hoog en onderzoek heeft uitgewezen dat dit risico zich in diverse sectoren van de Arubaanse economie manifesteert. Een kleine tien jaar geleden zijn de voorbereidingen in gang gezet voor de ontwikkeling van mededingingsbeleid (*competition policy*), de invoering van concurrentieregels en de oprichting van een onafhankelijke concurrentiewaakhond. Alles voor implementatie ligt klaar; een besluit tot invoering blijft tot op heden uit.

De afspraken tussen Aruba en Nederland geven vertrouwen dat implementatie nu wel van de grond kan komen

- Het gebrek aan implementatie van de vele voornemens en plannen is een fundamenteel probleem op Aruba. De oorzaken zijn breed, divers en diep geworteld. Daarbij heeft men (overheid, semi-overheid en bedrijfsleven) weinig oog voor de eigen rol in het in stand houden van de soms verstikkende deken van regels en procedures en wijst men veelal naar anderen. Onder stakeholders heerst gelatenheid over het gebrek aan implementatie van hervormingen van het ondernemings- en investeringsklimaat. Men vreest – ook voor het onderhavige onderzoek – voor het zoveelste rapport met goede plannen, maar die niet tot uitvoering komen. Tegelijkertijd is men hoopvol vanwege de afspraken met, en de betrokkenheid van Nederland en realiseert men zich dat deze kabinetsperiode cruciaal kan worden voor Aruba.

3. Prioriteiten

Prioriteiten

Prioritering op basis van uitvoerbaarheid, zichtbaarheid/impact, draagvlak en aansluiting bij prioriteiten van de regering van Aruba

- De verbeteringen en acties gericht op het ondernemings- en investeringsklimaat zoals die volgen uit de inventarisatie (hoofdstuk 2 en bijlage B) dekken de volle breedte van het ondernemings- en investeringsklimaat af. In gesprekken die ten behoeve van dit onderzoek zijn gevoerd met ondernemers, werkgevers- en werknemersorganisaties, overheidsdiensten en deskundigen komen consequent drie onderwerpen naar voren die – wil het ondernemings- en investeringsklimaat substantieel verbeterd worden – met urgente aandacht aangepakt moeten worden:
 1. Het vergunningenstelsel, in het bijzonder de trage en over verschillende organisaties versnipperde procedures;
 2. Transparantie en verantwoording door de overheid, in het bijzonder onduidelijke beoordelingscriteria en ongedefinieerde uitvoeringstermijnen bij aanvraag en verlening van vergunningen; en
 3. Toegang tot bancaire diensten, in het bijzonder het kunnen openen van een bankrekening.
- Daarnaast zijn door stakeholders diverse andere onderwerpen genoemd die aandacht behoeven, maar die (grotendeels) betrekking hebben op andere afspraken en thema's in het Landspakket waarvoor separate trajecten lopen, waaronder de belastingen en de arbeidsmarkt.

- In relatie tot (1) en (2) hebben verschillende stakeholders in de gesprekken hun zorgen geuit over (gebrek aan) integriteit en daaruit voortvloeiend wantrouwen tussen overheidsdiensten onderling, tussen overheidsdiensten en politiek, en tussen bedrijfsleven en overheid.

De prioritaire projecten sluiten aan bij initiatieven die eerder zijn genomen op Aruba en zorgen voor versnelling van de uitvoering

- Om te komen tot een uitvoerbaar programma van wezenlijke verbeteringen van het ondernemings- en investeringsklimaat is het van belang keuzes te maken en prioriteiten te stellen. Met een breed hervormingsprogramma gericht op het ondernemings- en investeringsklimaat bestaat, zeker wanneer ook de hervormingen op de andere thema's van het landspakket in ogenschouw worden genomen, al snel het gevaar zich te verliezen in ambitie. Voorgesteld wordt een programma samen te stellen bestaande uit een beperkt aantal prioritaire projecten dat een wezenlijke impact heeft en dat, waar mogelijk, zorgt voor versnelling van reeds voorgenomen en geïnitieerde verbeteringen en acties.
- Deze prioritaire projecten zijn geïdentificeerd op basis van de volgende criteria:
 1. Uitvoerbaarheid;
 2. Zichtbaarheid en impact;
 3. Draagvlak; en
 4. Aansluiting bij prioriteiten van de regering van Aruba.

Prioriteiten

- Voorts is beoordeeld of de prioritaire projecten samen zorgen voor een wezenlijke verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat.
- Dit resulteert in de volgende prioritaire projecten (zie volgende pagina voor een korte beschrijving; in hoofdstuk 4 'Implementatie' is per project een samengevatte projectbeschrijving gegeven; bijlagen C.1 tot met en C.4 bevatten uitgebreide projectbeschrijvingen).
- Voor deze vier prioritaire projecten zijn implementatieplannen in het kader van het onderhavige advies uitgewerkt. Daarnaast zijn de aandachtsgebieden beschreven die samenhangen met, en bijdragen aan verbetering van, het ondernemings- en investeringsklimaat maar die onderdeel vormen van andere thema's van het landspakket. Voor deze samenhangende terreinen volgen in separate onderzoeken concrete verbeter- en implementatievoorstellen; het onderhavige advies beperkt zich globale, richtinggevende aanbevelingen.

Vier concrete, prioritaire projecten vormen samen het Programma 'Verbetering ondernemings- en Investeringsklimaat Aruba'

1. Versnellen en verbeteren vergunningsbesluiten

- Het doel van Project 1 is effectieve termijnen voor primaire besluiten door de overheid rondom vergunningverlening, het versterken van de rechtspositie van vergunning aanvragers en het verhogen van de responsiviteit van de overheid. Voorts wordt in de wetgeving en de beleidsrichtlijnen geëxpliciteerd wat de beleidsdoelstellingen zijn van de verschillende vergunningen en worden deze in lijn gebracht met de actuele maatschappelijke en economische omstandigheden en met het huidige economische beleid.

		Uitvoerbaar	Zichtbaar	Draagvlak	Prioriteiten Regering	Wezenlijke verbetering
1	Versnellen en verbeteren vergunningsbesluiten					
2	Een coherent vergunningstelsel achter één loket					
3	Implementatie Aruba Fair Trade Authority					
4	Efficiënt een bankrekening openen					
	<i>Vereenvoudiging van het belastingsysteem, inclusief import-heffingen en -procedures</i>	<i>Onderdeel van thema C Landspakket (Belastingen).</i>				
	<i>Dynamiseren arbeidsmarkt</i>	<i>Onderdeel van thema E.1 Landspakket (Arbeidsmarkt).</i>				
	<i>Digitalisering</i>	<i>Onderdeel van thema B.11 Landspakket (Effectiviteit publieke sector/digitalisering).</i>				
	<i>Integriteit (van handelen en van processen)</i>	<i>Projecten (1) – (4) verkleinen ruimte voor niet integer handelen en dragen bij aan 'hygiënische processen'</i>				

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2021)

- Alle voor vergunningverlening relevante landsverordeningen worden in een juridisch onderlegd projectteam voorzien van expliciete termijnen voor primaire besluitvorming en rechtsmiddelen om besluitvorming te versnellen bij uitblijvende besluiten. Dit draagt bij aan versterking van

Prioriteiten

de positie van de vergunning aanvrager en aan *accountability* van de vergunning verlenende overheidsinstanties. Hierbij wordt aansluiting gezocht bij de in voorbereiding zijnde nieuwe landsverordening met in dit opzicht scherpere bestuursrechtelijke regels (LABB).

- Project 1 sluit nauw aan bij, en versterkt de effectiviteit van, Project 2; beide projecten samen zorgen voor een majeure verbetering van het vergunningenstelsel. Project 2 start wanneer Project 1 is afgerond.
- Project 1 kent een beperkte complexiteit en is goed en op korte termijn uitvoerbaar; het betreft een overzichtelijk project dat onder leiding van de directie Wetgeving en Juridische Zaken (WJZ) en in nauwe samenspraak met de betrokken overheidsdiensten (DEZHI, DIMAS, DPL, DOW, DIP en DVG) wordt uitgevoerd. De resultaten van het project zijn zichtbaar en hebben wezenlijke impact op het ondernemings- en investeringsklimaat. Het project zorgt voor versnelling van reeds genomen initiatieven, kent breed draagvlak en sluit aan bij de prioriteiten van de regering.
- In hoofdstuk 4 is een nadere beschrijving van Project 1 en van het implementatievoorstel gegeven. Bijlage C.1 bevat een volledige projectbeschrijving.

2. Een coherent vergunningenstelsel achter, één loket

- Het einddoel van Project 2 is alle ondernemingsvergunningen achter één virtueel geïntegreerd loket te plaatsen bij de Directie Economische Zaken, Handel en Industrie (DEZHI). Dit project wordt in twee fases uitgevoerd.

- De eerste fase van Project 2 kent vier, hoofdzakelijk logistieke, deelprojecten. Hierin wordt gewerkt aan de uitvoering van het vergunningenstelsel in het kader van de Vestigingwet, aan het rationaliseren van het proces rond het afgeven van de horecaverunning en wordt de coördinatie hiervan ondergebracht bij DEHZI. Parallel hieraan worden ook de vergunningprocedures bij de Dienst Infrastructuur en Planning (DIP) en de Dienst Openbare Werken (DOW) gecoördineerd, aangesloten en waar mogelijk geïntegreerd; hetzelfde geldt voor de vergunningprocedures bij het Departamento di Integracion, Maneho y Admision di Stranhero (DIMAS) en het Departamento di Progreso Laboral (DPL). De coördinatie van de horecaverunning wordt in deze fase ondergebracht bij DEZHI en vergunningverlening volgt automatisch nadat aanvraag met volledige informatie is ingediend, in combinatie met risico-gestuurd toezicht en handhaving achteraf. Bestaande initiatieven om tot verbetering van de vergunningverlening te komen worden hierbij betrokken.
- In fase twee wordt worden alle ondernemersvergunningen technisch achter één virtueel loket bij DEZHI geplaatst; de technische voorbereidingen worden ondersteund vanuit het e-government project (en dat onderdeel is van thema B.11 van het landspakket).
- De vele klachten over termijnen, gebrekkige communicatie, overbodige en dubbele informatie en procedures en over integriteit, maken dit project essentieel in het verbeteren van het ondernemings- en investeringsklimaat. De complexiteit van het project zit voornamelijk in politieke en ambtelijke weerstand; voor het welslagen zijn een duidelijke opdrachtformulering en politieke en topambtelijke

Prioriteiten

commitment vereist. Het project voorziet in een brede maatschappelijke behoefte, kan op breed draagvlak rekenen, is zichtbaar/heeft wezenlijke impact, en het sluit aan bij prioriteiten van de regering. Tot slot ligt Project 2 in het verlengde c.q. zorgt het voor versnelling van reeds genomen initiatieven tot het optimaliseren van het vergunningstelsel.

- In hoofdstuk 4 is een nadere beschrijving van Project 2 en van het implementatievoorstel gegeven. Bijlage C.2 bevat een volledige projectbeschrijving.

3. Implementatie Aruba Fair Trade Authority

- Het doel van Project 3 is de inwerkingtreding van de mededingingsverordening van Aruba en het operationeel worden van de Arubaanse mededingingsautoriteit, de *Aruba Fair Trade Authority* (AFTA).
- De voorbereiding van dit project is reeds uitgevoerd; daartoe heeft Aruba zelf de nodige investeringen gedaan (menskracht, middelen). Er is uitvoerig onderzoek gedaan naar mededingingsproblemen in Aruba en de mededingingsverordening is opgesteld. De mededingingsverordening is in 2013 voorbereid en in 2020 aangenomen door het Parlement van Aruba. Het implementatieplan voor de oprichting van de AFTA is gereed, alsook het formatie- en het communicatieplan.
- Project 3 kwalificeert bij uitstek als 'laaghangend fruit' waarvan de inhoudelijke voorbereidingen de afgelopen jaren door Aruba zijn

getroffen en dat met de beschikbaarheid van capaciteit, expertise en financiële middelen binnen afzienbare termijn kan worden gerealiseerd.

- Resultaten van dit project zijn niet direct of op korte termijn zichtbaar; de lange termijn effecten zijn echter substantieel. De invoering van de mededingingsverordening en oprichting van de AFTA zorgen voor een fundamentele bijdrage aan de verbetering van de werking van markten, de bescherming van consumentenrechten en aan de bescherming van nieuwe toetreders tegen de zittende economische macht. Ook draagt effectief mededingingsbeleid bij aan verbetering van de werking van de kapitaalmarkt en daarmee aan betere *access to finance*. Regels voor, en toezicht op, eerlijke concurrentie zijn essentieel voor een aantrekkelijk ondernemings-, in het bijzonder het starters-, en investeringsklimaat.
- De uitvoering van Project 3 is overzichtelijk en realiseerbaar binnen afzienbare termijn, maar vergt wel (tijdelijke) capaciteit, expertise en financiële middelen. Omdat effecten niet direct zichtbaar zijn, is er geen actief en groot draagvlak; zelfs weerstand bij bedrijven die hun economische belangen geraakt kunnen zien door de komst van concurrentieregels. Omdat er nog geen voorlichting aan bedrijven en burgers over dit onderwerp heeft plaatsgevonden, vormt communicatie een essentieel onderdeel van dit project. Voorlichting is erop gericht consumenten, bedrijven en het brede publiek te informeren over de brede maatschappelijke en economische baten van mededingingsbeleid.
- In hoofdstuk 4 is een nadere beschrijving van Project 3 en van het implementatievoorstel gegeven. Bijlage C.3 bevat een volledige

Prioriteiten

projectbeschrijving.

4. Efficiënt een bankrekening openen

- Doelstelling van Project 4 is het efficiënt kunnen openen van een bankrekening op Aruba zodanig dat – gegeven de *compliance* vereisten met betrekking tot het bestrijden van witwassen en terrorismefinanciering – er geen sprake is van onnodige administratieve lasten, *compliance overshoot* en excessieve wachttijden voor ondernemers en burgers. Voorts ziet het project toe op een basisrekening voor iedereen op Aruba. Het project draagt bij aan betere *access to finance* op Aruba.
- Deel 1 van het project voorziet – vooruitlopend op wetgeving die hier reeds voor in voorbereiding is – in een convenant waarin commerciële banken, de Centrale Bank van Aruba (CBA) en het ministerie van Financiën afspraken vastleggen over een basisbetaalrekening voor iedereen op Aruba.
- Deel 2 van het project voorziet in een convenant met richtlijnen voor compliance eisen en doorlooptijden voor het openen van een bankrekening, inclusief interne *compliance audits* op basis van risicoanalyses. In het bepalen van richtlijnen wordt expliciet onderscheid gemaakt tussen lage risico's (MKB, lokale markt) en hoge risico's (grote complexe bedrijven/structuren, internationaal georiënteerd). Voor lage risico's gelden beperkte compliance eisen en kortere doorlooptijden.
- Uitvoering van Project 4 vereist *commitment* van banken en de CBA om

in onderlinge samenwerking tot een oplossing te komen voor een breed ervaren probleem op Aruba dat negatief uitwerkt op het ondernemings- en investeringsklimaat met navenante negatieve economische gevolgen. Het project kan op breed en groot draagvlak rekenen, zowel maatschappelijk als politiek. Het sluit niet alleen aan bij prioriteiten van de regering, maar voorziet ook in een sterke behoefte die het Parlement van Aruba recent heeft uitgesproken middels een motie die in augustus 2021 is aangenomen. Er heerst een breed sentiment dat de commerciële banken en de CBA een gezamenlijke, maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben om deze problematiek op korte termijn ter hand te nemen en op te lossen.

- In hoofdstuk 4 is een nadere beschrijving van Project 4 en van het implementatievoorstel gegeven. Bijlage C.4 bevat een volledige projectbeschrijving.

In aanvulling op de vier prioritaire projecten zijn hervormingen op verschillende andere gebieden essentieel; verbeter- en implementatievoorstellen op deze gebieden volgen uit separate onderzoeken

- Daarnaast is er sprake van een aantal andere prioriteiten die weliswaar bepalend zijn voor het ondernemings- en investeringsklimaat, maar onderwerp zijn van separate trajecten die in het kader van het landspakket (zullen) worden uitgevoerd.

Vereenvoudiging van het systeem (categorieën) voor invoerrechten

- Het vereenvoudigen van het belastingsysteem, inclusief importheffingen

Prioriteiten

en –procedures is onderdeel van thema C ‘Belastingen’ van het landspakket. In navolging van verschillende onderzoeks- en adviesrapporten wordt aanbevolen tot een vereenvoudiging van het belastingsysteem. Een traject hiertoe is reeds in uitvoering onder aansturing van de belastingdienst van Aruba. Ten behoeve van een stimulerend ondernemings- en investeringsklimaat verdienen de invoering van BTW, het vereenvoudigen van het systeem voor invoerrechten, en het verlagen van importtarieven op intermediaire goederen en kapitaal de aandacht. Dit verhoogt de *ease of doing business* en leidt ertoe dat inspanningen van de Douane zullen verschuiven van (fiscale) controle naar handhaving. Ook wordt aanbevolen de recente voorstellen van de werkgeversorganisaties ATIA en CUA en de Kamer van Koophandel hierbij te betrekken en te overwegen. Aanbevolen wordt de invoerrechten en –procedures (Douane) te betrekken bij de hervorming van de belastingen.

Dynamiseren van de arbeidsmarkt en het wegnemen van beschermende regelgeving die averechts werkt

- Hervorming van de arbeidsmarkt is onderdeel van thema E.1 van het landspakket. De restrictieve arbeidswetgeving en de rigide arbeidsmarkt hebben een majeure negatieve invloed op het ondernemings- en investeringsklimaat van Aruba. Het gebrek aan mogelijkheden voor tijdelijke arbeidscontracten en de rigide ontslagwetgeving maken bedrijven terughoudend in het aannemen van personeel, zorgen voor te beperkte dynamiek op de arbeidsmarkt, en zetten een rem op werkgelegenheidsontwikkeling op Aruba. Bovendien

‘prikkel’ de wet- en regelgeving bedrijven tot: (i) het werken met uitzendkrachten in plaats van het in dienst nemen van personeel met een groei van het aantal uitzendkrachten tot gevolg; en (ii) tot het aannemen van buitenlandse arbeidskrachten ten koste van lokale werknemers, doordat een tijdelijke verblijfsvergunning voor buitenlandse arbeidskrachten ruimte biedt voor ontbindende voorwaarden in een arbeidsovereenkomst. Daardoor kan *de facto* met buitenlandse arbeidskrachten wel een tijdelijke overeenkomst worden aangegaan; met Arubaanse arbeidskrachten niet.

Voortzetting van het e-government project in het kader van ‘B.11’ van het landspakket

- Digitalisering van processen bij de overheid, in het bijzonder daar waar het gaat om het aanvragen, betalen en verkrijgen van vergunningen, levert een wezenlijke bijdrage aan het verhogen van de *ease of doing business*. Aruba heeft reeds eerder het e-government project opgestart dat toeziet op digitalisering binnen de overheid van Aruba; een project dat (aanzienlijk) meer omvat dan digitalisering van processen waarmee ondernemers te maken hebben. Dit project, dat primair tot doel heeft het verhogen van de effectiviteit en de efficiëntie van de publieke sector, maakt deel uit van thema B.11 van het landspakket waarover is afgesproken: *‘In het kader van een efficiënte overheid zullen de mogelijkheden voor een digitale overheidsomgeving en digitale dienstverlening worden onderzocht. Op basis van een onderzoek zullen voorstellen worden ontwikkeld en geïmplementeerd.’* Met het e-government project heeft Aruba een stevige basis gelegd voor de toekomstige realisatie van deze afspraak uit het landspakket. Het is

Prioriteiten

aanbevelenswaardig bij de uitvoering van deze afspraak de komende jaren vervolg te geven aan dit project. Bij de uitvoering van prioritair Project 2 ('Een coherent vergunningenstelsel achter één loket') wordt aansluiting gezocht bij het e-government project. Voor het e-government project heeft Aruba een uitvoeringsstructuur ontwikkeld waarin de technische en de wettelijke aspecten van het project zijn ondergebracht. Voor de realisatie van het e-government project is aanvullende juridische en technische capaciteit vereist. Ook zijn financiële middelen nodig; daartoe is een aanvraag gedaan voor middelen uit het European Development Fund (EDF) 2022-2027.

- Integriteit van de overheid staat hoog op de agenda van de regering van Aruba; verschillende initiatieven – zoals de instelling van een Ombudsman voor Aruba – worden daartoe ondernomen. Prioritaire projecten 1 en 2 dragen hieraan bij. Het versnellen en verduidelijken van processen en procedures, het expliciteren van doelstellingen en beoordelingscriteria, en het versterken van de rechtspositie van vergunning aanvragers, reduceren de ruimte voor vergunning verlenende ambtenaren en politici en voor vergunning aanvragende ondernemers voor niet-integer handelen en dragen bij aan hygiënische processen rondom de verlening van vergunningen.

4. Implementatie

Implementatie

Hoewel alle vier de prioritaire projecten overzichtelijk en uitvoerbaar zijn, verschillen ze in aard en mate van complexiteit

- Uitvoerbaarheid is een belangrijk criterium om te komen tot de selectie van de vier prioritaire projecten. Hoewel in verschillende mate, en om moverende redenen, zijn alle vier de projecten overzichtelijk qua reikwijdte en uitvoerbaar qua complexiteit, doorlooptijd en benodigde capaciteit, kennis en middelen.
- Project 1 ('Versnellen en verbeteren vergunningsbesluiten') is overzichtelijk, procesmatig niet complex, en kent een relatief korte doorlooptijd. Project 1 resulteert op zichzelf reeds in een wezenlijke verhoging van de *ease of doing business*.
- Project 2 ('Een coherent vergunningenstelsel, achter één loket') kwalificeert als complex in de zin dat dit een relatief langdurig project is waarin politieke en ambtelijke weerstand het hoofd moet worden geboden. Project 2 is vooral effectief in combinatie met Project 1.
- Project 3 ('Implementatie Aruba Fair Trade Authority') kent reeds een nagenoeg volledig uitgewerkte voorbereiding, waardoor implementatie direct van start kan gaan. Tegelijkertijd is Project 3 de meest omvangrijke en vergt het substantiële externe ondersteuning in de vorm van capaciteit, kennis en middelen.
- Project 4 ('Efficiënt een bankrekening openen en een basisbetaalrekening voor iedereen') is overzichtelijk, maar kan

inhoudelijk en bestuurlijk complex zijn. Deskundige, externe leiding is derhalve wenselijk zo niet noodzakelijk.

Naast externe capaciteit, kennis en middelen, moet rekening worden gehouden met het beslag dat de vier projecten leggen op het eigen ambtelijk apparaat van Aruba. Nadere fasering van de projecten kan derhalve nodig zijn

- In de navolgende *factsheets* is voor de vier projecten een samenvatting gegeven van de beoogde resultaten, de projectaanpak, de uitvoerders van het project, de doorlooptijd en de mogelijke planning, en de vereiste externe capaciteit, kennis en middelen (extern in de zin dat deze niet binnen de bestaande bezetting en begroting van de betrokken Arubaanse diensten/organisaties kan worden opgevangen).
- Ten aanzien van de gepresenteerde tijdslijnen is van belang op te merken dat deze een doorlooptijd van start tot resultaat van het project weergeven zoals die is besproken met betrokkenen die een sleutelrol in de uitvoering zullen vervullen. De gepresenteerde planning in de komende jaren en kwartalen gaat uit van een zo vroeg mogelijke start en van een simultane uitvoering van de vier projecten.
- Het is goed denkbaar dat – vanwege het beslag dat uitvoering van deze projecten, en projecten uit andere thema's van het landspakket, zullen leggen op het ambtelijk apparaat van Aruba – een nadere fasering wordt aangebracht.

Implementatie

Factsheet Project 1 – Versnellen en verbeteren vergunningsbesluiten

Eindresultaat	Na realisatie van dit project kennen vergunningen voor ondernemers : (i) geëxpliciteerde en versnelde termijnen voor besluitvorming; (ii) geëxpliciteerde, concrete en toetsbare en beleidsdoelstellingen die zijn afgestemd op de bestaande economische omstandigheden en het economisch beleid; en (iii) zijn deze ontdaan van onnodige/overbodige (delen van de) vergunningen(plicht). De rechtspositie van ondernemers in vergunningsprocedures is verstrekt en de verantwoordelijkheid en verantwoordingsplicht van de overheid geconcretiseerd.
Aanpak	Het op basis van de in voorbereiding zijnde ontwerp-Landsverordening algemene bepalingen bestuursrecht (LABB), toepassen van versnellingsinstrumenten in de vergunningsverordeningen en aanverwante wetgeving (fatale termijnen, gelijkstelling met besluit, dwangsom, beroep). Vernieuwen en introduceren van moderne, meetbare en toetsbare beleidsdoelstellingen van vergunningen, met mogelijkheid tot schrappen.
Projectleiding en -deelnemers	Leiding: DWJZ. Deelnemers: DEZHI, DIMAS, DPL, DOW, DIP.
Doorlooptijd en planning	12 maanden (bij start 2022Q1, afronding in 2022Q3).
Externe capaciteit, kennis en middelen	Medior/senior jurist voor periode van 6 maanden ter ondersteuning van de directeur WJZ. Geschatte kosten: AWG 150.000.
Toelichting	Project 1 is, meer nog dan Project 2, essentieel voor het optimaliseren van het vergunningstelsel. Tegelijkertijd is Project 1 minder complex en sneller uitvoerbaar. Het project is consistent met stappen die met de in voorbereiding zijnde LABB reeds zijn gezet; Project 1 geeft daar nadere uitwerking aan.
Uitwerking	Zie bijlage C.1 – Project 1 - Versnellen en verbeteren vergunningsbesluiten.

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2021)

Implementatie

Factsheet Project 2 – Een coherent vergunningenstelsel, achter één loket

Eindresultaat	Eén virtueel, digitaal loket waar ondernemers hun vergunningen aanvragen en verkrijgen. De <i>backoffices</i> van de verschillende diensten functioneren gecoördineerd en voor zover mogelijk geïntegreerd.
Aanpak	Fase 1: Rationaliseren, coördineren en integreren processen (i) vestiging/coördinatie horeca (DEZHI); (ii) verblijf (DIMAS/DPL); (iii) bouw en grond (DOW/DIP). Fase 2: Digitalisering van processen en het virtueel achter één loket brengen van alle ondernemersvergunningen.
Projectleiding en -deelnemers	Leiding: DEZHI. Deelnemers: Deelproject Vestigingsvergunning: DEZHI (leiding) en DWJZ. Deelproject Horecavergunning: DEZHI (leiding), DWJZ, DVG, brandweer, politie. Deelproject Verblijfsvergunning: DIMAS (leiding), DPL. Deelproject Bouwvergunning en grond: DOW (leiding) en DIP.
Doorlooptijd en planning	Fase 1: 18 maanden (bij start 2022Q4, afronding 2024Q2). Project 2 start na afronding van Project 1. Fase 2: n.t.b.
Externe capaciteit, kennis en middelen	Externe projectmanager voor fase 1 ter ondersteuning van de projectleider (DEZHI). Geschatte kosten: AWG 200.000.
Toelichting	Project 2 en Project 1 vormen samen een wezenlijke verbetering van het vergunningenstelsel. Project 2 is logistiek en technisch van aard; Project 1 beleidsinhoudelijk en juridisch. De effectiviteit van Project 2 wordt in belangrijke mate bepaald door de realisatie van Project 1. Project 2, in het bijzonder fase 2, dient in nauwe afstemming met het e-government project en thema B.11 te worden uitgevoerd.
Uitwerking	Zie bijlage C.2 – Project 2 - Een coherent vergunningenstelsel, achter één loket.

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2021)

Implementatie

Factsheet Project 3 – Implementatie Aruba Fair Trade Authority

Eindresultaat	Dit project resulteert erin dat de mededingingsverordening van kracht is en de mededingingsautoriteit, de <i>Aruba Fair Trade Authority</i> , operationeel. Op langere termijn dragen concurrentieregels en effectief toezicht bij aan dynamisering en diversificatie van de economie, innovatie, lagere prijzen en hogere kwaliteit.
Aanpak	Project 3 kan op basis van de reeds ontwikkelde implementatie- en communicatieplannen van start. Activiteiten zijn: het opstarten van het communicatietraject, werving en selectie (RvB, directie en team), in gang zetten van training en opleiding, opstellen van werk- en handhavingsprogramma.
Projectleiding en -deelnemers	Leiding: DEZHI, met externe implementatiemanager. Deelnemers: geen.
Doorlooptijd en planning	12 maanden tot <i>take-off</i> fase AFTA (bij start 2022Q2, afronding in 2023Q2).
Externe capaciteit, kennis en middelen	Implementatiemanager voor een jaar. Twee medewerkers implementatieteam voor een jaar. Communicatiediensten. Werving- en selectiediensten. Opleiding, training en stages. Kantoorhuur en -inrichting. Geschatte kosten implementatie: AWG 770.000-1.120.000. [structurele lasten te begroten door Aruba: AWG 1.600.000-1.700.000 jaarlijks]
Toelichting	Project 3 kwalificeert bij uitstek als 'laaghangend fruit'. Alle voorbereidingen voor de implementatie zijn getroffen (wetgeving, beleid, implementatieplan). Omdat dit voor het brede publiek niet direct een aansprekend onderwerp is, en er onder bedrijven weerstand kan zijn, is communicatie essentieel. Het belang voor consumenten, startende ondernemers en de bijdrage aan de brede economische doelstellingen van Aruba moeten daarbij in het bijzonder belicht worden.
Uitwerking	Zie bijlage C.3 – Project 3 - Implementatie Aruba Fair Trade Authority

Implementatie

Factsheet Project 4 – Efficiënt een bankrekening openen en een basisbetaalrekening voor iedereen

Eindresultaat	Project 4 resulteert erin dat ondernemers en burgers efficiënt, binnen afzienbare tijd en zonder overbodige informatie een bankrekening kunnen openen. Reguliere, particuliere bankrekeningen kunnen binnen één week geopend worden; <i>low risk</i> zakelijke rekeningen binnen twee weken. Ook resulteert Project 4 erin dat op korte termijn en voorafgaand aan wetgeving, er een basis-betaalrekening beschikbaar is voor iedereen.
Aanpak	In deelproject 4.1, werkt een projectteam bestaande uit de bankenvereniging (ABA) en de CBA, en onder leiding van een externe deskundige, een convenant uit met streeftermijnen voor het openen van een bankrekening voor klanten met verschillende risicoprofielen, afspraken over de toepassing van compliance vereisten, en een raamwerk voor consultatie tussen de banken en de CBA. In deelproject 4.2 werkt het projectteam aan het op korte termijn aanbieden van een basis-betaalrekening voor iedereen, dit vooruitlopend op de wetgeving.
Projectleiding en -deelnemers	Leiding: ABA, met een externe, deskundige voorzitter. Deelnemers: ABA, CBA.
Doorlooptijd en planning	6 maanden (bij start 2021Q1, afronding in 2022Q2)
Externe capaciteit, kennis en middelen	Onafhankelijke voorzitter (deskundige) voor 6 maanden; 1 dag per week. Geschatte kosten: AWG 100.000.
Toelichting	Project 4 voorziet in een sterke behoefte op Aruba. De eerste stappen richting formatie van een projectteam zijn reeds gezet.
Uitwerking	Zie bijlage C.4 – Project 4 - Efficiënt een bankrekening openen en een basisbetaalrekening voor iedereen

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2021)

Implementatie

Er bestaat een beperkt aantal risico's voor implementatie, maar deze vallen binnen de invloedssfeer van Aruba en Nederland en zijn beheersbaar

- Er bestaan verschillende, met elkaar samenhangende risico's die een succesvolle implementatie van de vier prioritaire projecten in de weg kunnen staan.
- Ten eerste is er het risico van politieke en ambtelijke weerstand. Dit risico kan zich a priori voornamelijk manifesteren bij projecten 1 en 2 (vergunningenstelsel), waarbij bestaande verantwoordelijkheden, structuren en posities veranderen of kunnen verdwijnen. Ook bij project 3 kan politieke weerstand ontstaan als gevolg van mogelijke lobby van bedrijven tegen een mededingingswet. Ter beheersing van dit risico is van belang dat er op het niveau van de ministerraad van Aruba politiek *commitment* voor het programma en de prioritaire projecten bestaat en dat de minister van EZCDO namens de ministerraad wordt gemandateerd als opdrachtgever.
- Een tweede risico komt voort uit weerstand onder stakeholders tegen de voorgenomen hervormingen. Bij project 3 kunnen bedrijven hun positie bedreigd zien als gevolg regels, en toezicht, waarmee concurrentiebeperkend gedrag aan banden wordt gelegd. Ook ter beheersing hiervan zijn politieke *commitment* en vastberadenheid van belang. Voorts is essentieel dat in het implementatietraject en daarna, afdoende aandacht is voor communicatie en voorlichting over de maatschappelijke belangen, zowel voor consumenten als voor bedrijven, van effectief mededingingsbeleid.
- Een derde risico betreft de belasting van het ambtelijk apparaat van Aruba. De projectbeschrijvingen - in het bijzonder de doorlooptijden en

de benodigde capaciteit, kennis en middelen – gaan uit van haalbare, uitvoerbare projecten. Essentiële voorwaarden hierbij zijn wel dat er: (i) politiek en ambtelijk *commitment* bestaat zodat weerstanden ingeperkt kunnen worden en er geen schaarse capaciteit en mankracht verspeeld wordt aan niet-productieve en vertragende processen; en (ii) de sturen en projectgroepen volgens de projectvoorstellen ondersteund worden met de benodigde capaciteit, kennis en middelen. Voorts is van belang dat de uitvoering van de vier prioritaire projecten wordt gezien in relatie tot uitvoering van andere delen van het landspakket, wat tot nadere fasering kan leiden.

- Een derde risico is dat de vereiste externe capaciteit, kennis en middelen niet, niet tijdig en/of in onvoldoende mate beschikbaar komen. In dat geval zal nadere prioritering binnen het programma plaatsvinden, zullen (delen van) projecten niet worden uitgevoerd, en kan niet langer gesproken worden van een programma dat tot wezenlijke verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat leidt. Om de resultaten van de prioritaire projecten te kunnen realiseren volgens de tijdslijnen zoals opgenomen in de projectbeschrijvingen, dienen Aruba en Nederland (COHO) op korte termijn afspraken te maken over de benodigde ondersteuning.
- De voornoemde risico's vallen grotendeels binnen de invloedssfeer van Aruba en Nederland en kunnen worden beheerst met duidelijke afspraken op politiek niveau op Aruba en tussen Aruba en Nederland.

5. Governance

Governance

- De projectbeschrijvingen en implementatieplannen voor de vier prioritaire projecten vormen het startpunt voor de implementatie van voorgestelde hervormingen.
- De vier prioritaire projecten vormen samen het Programma 'Verbetering ondernemings- en investeringsklimaat Aruba' dat tussen eind 2021 en 2024 kan worden uitgevoerd. Een programmatische en projectmatige aanpak van deze hervormingen is een belangrijke, maar nog geen voldoende voorwaarde om tot daadwerkelijke implementatie van de voorgestelde hervormingen te komen.

Een uitvoerings- en governancestructuur met een duidelijke opdracht, sturing, monitoring en escalatieplatforms is essentieel voor implementatie

- Essentieel is dat er een werkbare, gedragen uitvoerings- en governancestructuur wordt vastgesteld en opgezet die het voor alle bij de implementatie betrokken organisaties en personen, duidelijk maakt hoe verantwoordelijkheden voor uitvoering, ondersteuning, sturing, monitoring, rapportage, opdrachtgeverschap, escalatie en eindverantwoordelijkheid zijn georganiseerd en bij wie die zijn belegd. Zonder een dergelijke uitvoerings- en governancestructuur zullen projecten uit de pas gaan lopen, worden subdoelen leidend in plaats van het hoofddoel (verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat), schiet de verantwoording tekort (is iedereen en daarmee niemand verantwoordelijk) en is de kans op succesvolle implementatie van het programma als geheel klein.
- De navolgende voorgestelde uitvoerings- en governancestructuur is (ambtelijk) getoetst bij de betrokkenen op Aruba en in Nederland en

schetst een effectieve aanpak op hoofdlijnen; details zullen door Aruba, in overleg en samenwerking met Nederland, nader uitgedacht en uitgewerkt moeten worden. Daarbij is het sterk aan te bevelen voor de verschillende thema's van het landspakket een zelfde/vergelijkbare structuur toe te passen.

- Het Programma 'Verbetering ondernemings- en investeringsklimaat Aruba' is onderdeel van het landspakket Aruba en van de uitvoeringsagenda's die Aruba en Nederland in dat verband overeen komen. De politieke eindverantwoordelijkheid ligt daarmee bij de minister-president van Aruba en de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Zij dienen geïnformeerd te blijven over de voortgang van het programma en de nakoming van afspraken die in het landspakket en de uitvoeringsagenda's zijn gemaakt, opdat daarover verantwoording aan de parlementen van Aruba en Nederland kan worden afgelegd. Bij problemen in de voortgang van het programma gelden zij als hoogste escalatieplatform.

Een door de ministerraad van Aruba vastgesteld programma waarvan de minister van EZCDO gedelegeerd opdrachtgever is

- De ministerraad van Aruba stelt het programma vast en mandateert de minister van Economische Zaken, Communicatie en Duurzame Ontwikkeling (EZCDO) als politiek verantwoordelijke opdrachtgever van het programma. Dit impliceert dat alle ambtelijke diensten die bij de uitvoering van het programma, en van de individuele (deel)projecten, betrokken zijn, in opdracht van deze minister werken. Andere ministers interveniëren niet in het opdrachtgeverschap, in de aansturing of in de uitvoering van het project. Dit vereist een concrete, heldere

Governance

opdrachtformulering die in de ministerraad is vastgesteld en waaraan het voltalige kabinet zich committeert.

Een stuurgroep bestaande uit de ambtelijke top van de betrokken diensten staat onder leiding van de voor ondernemerschap verantwoordelijke directeur van DEZHI

- Onder de opdrachtgevende minister ressorteert de stuurgroep van het programma. De stuurgroep bestaat uit de directeuren van de bij de uitvoering betrokken ambtelijke diensten. Omdat het een economisch programma gericht op het ondernemings- en investeringsklimaat betreft, zit de directeur van de Directie Economische Zaken, Handel en Industrie (DEZHI) de stuurgroep voor. De stuurgroep stuurt de projectteams aan, en waar nodig bij, stelt de projectplannen vast, en rapporteert volgens vaste formats over de voortgang en de tussenresultaten en aan de minister van EZCDO. Bij problemen in de voortgang stuurt de stuurgroep bij of, bij onvoldoende resultaat, escaleert naar de minister van EZCDO.
- Met de uitvoering van dit programma krijgen de directeuren van de betrokken diensten, en in het bijzonder de directeur van DEZHI, er voor een periode van meerdere jaren een zware taak bij. Van belang is derhalve dat de (voorzitter van) de stuurgroep – evenals die bij andere thema's van het landspakket – adequate organisatorische ondersteuning krijgt. Hierbij kan gedacht worden aan het voorbereiden van agenda's, het organiseren van vergaderingen, het zorgdragen voor de informatiestromen tussen stuurgroep en projectteams en tussen stuurgroep en minister. De Arubaanse 'evenknie' van het COHO – hier

- aangeduid met 'entiteit Aruba' (naam nader te bepalen door Aruba) – levert deze ondersteuning aan de stuurgroep.

De projectteams worden ondersteund met capaciteit, kennis en financiële middelen; het COHO faciliteert deze ondersteuning

- De uitvoering is georganiseerd in vier projectteams en deelprojectteams. De projectteams staan onder leiding van ofwel een directeur ofwel een afdelingshoofd van de verantwoordelijke ambtelijke dienst. Zo staat bijvoorbeeld het Project 1 ('Versnellen en verbeteren vergunningsbesluiten') onder leiding van de directeur WJZ; en staat deelproject 'Vestigingsvergunning' onder leiding van het hoofd Vestigingsvergunningen van DEZHI.
- De projectteams worden bemand door deskundige medewerkers van de betrokken organisaties/diensten. Voor de verschillende projecten zijn verschillende vormen van externe ondersteuning nodig om de implementatie haalbaar te maken: project- of implementatiemanagers, juridische capaciteit, sectorspecifieke expertise en financiële middelen ter dekking van implementatiekosten (de benodigde ondersteuning is per project nader uitgewerkt in bijlagen C.1 tot en met C.4).
- Hoewel de precieze rol van het COHO op het moment van schrijven van dit rapport nog niet bekend is, is aangenomen dat het COHO zal zorgdragen voor de benodigde mensen, expertise en middelen die Aruba zelf niet beschikbaar heeft. Evident is dat zonder substantiële bijdrage van capaciteit, kennis en financiële middelen van buitenaf, implementatie van het programma 'Verbetering ondernemings- en investeringsklimaat Aruba' niet – althans niet in de voorgestelde

Governance

vorm en in het voorgestelde tempo – van de grond gaat komen. Met eigen mankracht, kennis en middelen kan Aruba – niet in de laatste plaats vanwege de precaire financiële situatie waarin het land verkeert – hooguit enkele (delen van) de voorgestelde projecten uitvoeren.

Het COHO faciliteert ondersteuning bij de uitvoering van de projecten en monitort de voortgang en de resultaten

- In de voorgestelde uitvoerings- en governancestructuur is de rol van het COHO het faciliteren van de uitvoering door het beschikbaar maken van capaciteit, expertise en middelen, monitoring van voortgang en (tussen)resultaten en informatie en advies aan de rijksministerraad, en dient het als escalatieplatform bij geconstateerde problemen in de uitvoering.
- Ten aanzien van de monitoringrol is essentieel dat het COHO toegang heeft tot adequate en actuele voortgangsinformatie met betrekking tot de uitvoering van het programma. Gezien de opdrachtgevende rol van de minister van EZCDO ligt het in de rede de voortgangsrapportages van de stuurgroep, door tussenkomst en na vaststelling van de minister, en via de entiteit Aruba als centraal coördinerend orgaan voor de programma's en projecten die in het kader van het landspakket worden uitgevoerd, aan het COHO te doen toekomen.
- Het COHO heeft geen rol in de aansturing, noch in de uitvoering van het programma.

De entiteit Aruba coördineert de programma's die in het kader van het landspakket worden uitgevoerd en ondersteunt de stuurgroep

- De entiteit Aruba fungeert (i) als coördinerend orgaan voor alle programma's en projecten die in het kader van het landspakket worden uitgevoerd en rapporteert als zodanig aan de minister-president; (ii) als bureau dat organisatorische ondersteuning biedt aan de stuurgroepen; (iii) als escalatieplatform op programmaniveau.
- Deze voorgestelde uitvoerings- en governancestructuur is schematisch weergegeven op de volgende pagina.

Rollen Entiteit Aruba

1. Escalatie
2. Monitoring
3. Ondersteuning stuurgroep en procesbewaking

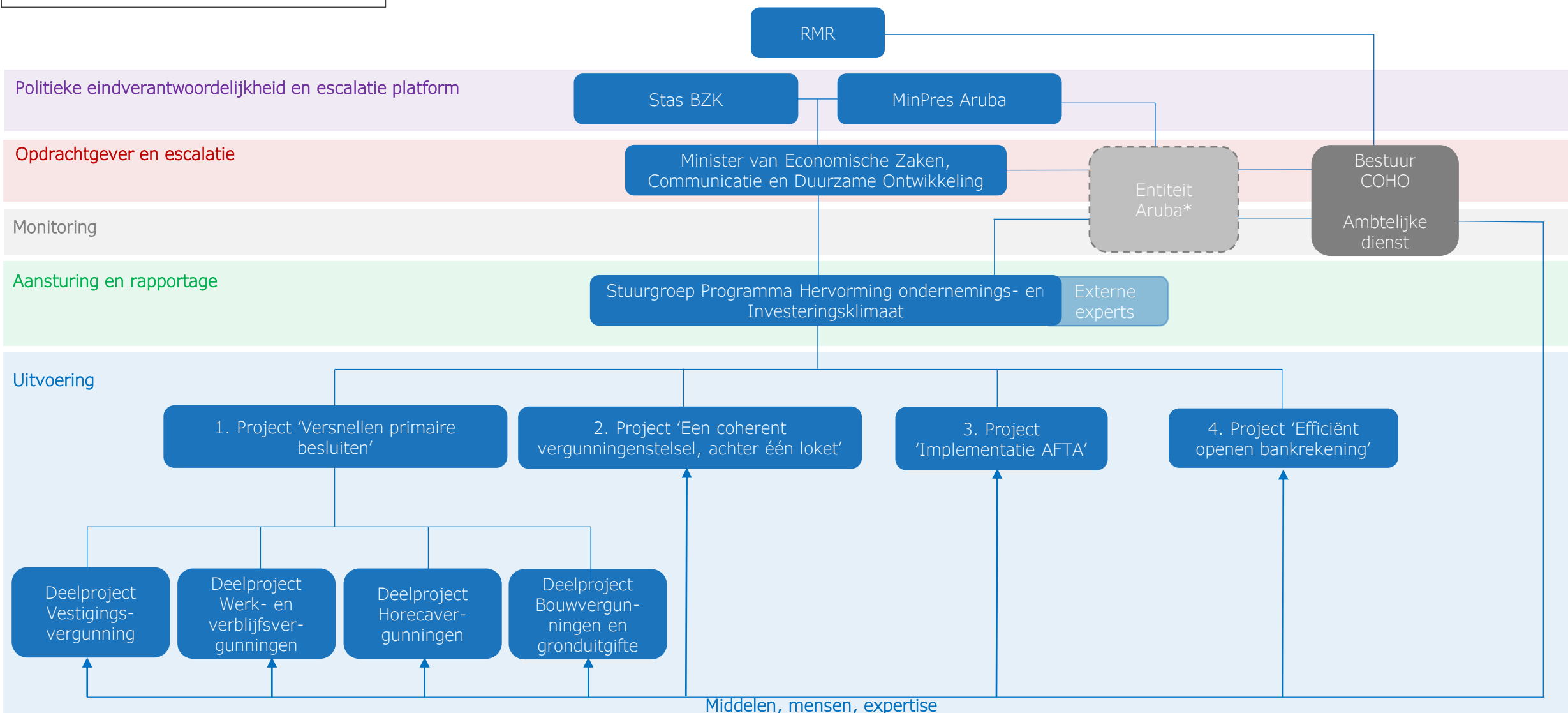
Nb: ondersteuning stuurgroep

Rollen COHO

1. Escalatie
2. Monitoring
3. Faciliteren van uitvoering

Nb: geen rol in stuurgroep en in uitvoering

Voorstel governance

Bron: Economisch Bureau Amsterdam (2021)

Middelen, mensen, expertise

* Benaming n.t.b. door Aruba

The End.

Bijlage A Literatuur en interviewpartners

Literatuur

- Economic Policy a strong and resilient economy 2019-2022, *Overheid van Aruba*.
- Investment Strategy 2019-2024, *Overheid van Aruba*.
- Entrepreneurs-Policy-2018-2021, *Overheid van Aruba*.
- Van Red Tape naar Red Carpet (mei 2020), *Taskforce verminderen Red Tape Aruba*.
- 'Nos Plan, Nos Futuro', National Strategic Plan 2020-2022 (januari, 2020), *Overheid van Aruba*.
- A Roadmap for SDG implementation in Aruba (december 2017), *United Nations*.
- Master Plan 'Repositioning Our Sails': Aruba's mission driven model for economic recovery & resilience (november, 2020), *committee economic recovery and innovation Aruba, Overheid van Aruba*.
- SME Policy in Caribbean OCTs: Application of the SME Policy Index (december 2016), *Ecorys*.
- Improving the Regulatory and Business for BSOs Supporting SMEs in the Caribbean OCTs9 (december 2016), *Addy G.N. en T. de la Cruz*. – PART I regulatory study.
- Improving the Regulatory and Business for BSOs Supporting SMEs in the Caribbean OCTs9 (december 2016), *Addy G.N. en T. de la Cruz*. – PART II country reports.
- Doing Business in Aruba: study proposal, *Worldbank Group*.
- Cost of Doing Business in Aruba (oktober 2019), *Centrale Bank van Aruba*.
- Entrepreneurship and an Enabled Business Environment (december 2019), *Overheid van Aruba*.
- Aruba Diversification for sustainable growth and reduction of risk. Steps Toward the Design and Implementation of a Strategy (december 2005), *FIAS/Wereldbank*.
- Building a better citizen experience: e-Government roadmap 2021-2025, *Conexion / Overheid van Aruba*.
- Cost of Doing Business Bonaire (november 2016), *PwC*.
- Jaarverslag Exprodesk (2020).
- Jaarverslag IDEA (2020).
- Half year report IDEA (juni, 2021).
- Nota Nationaal Energiebeleid (december 2020), *Ministerie van Algemene Zaken van Aruba*.
- Half year report ARINA 2020.
- Aruba: 2021 Article IV Consultation Discussions-Press Release; Staff Report; and Staff Supplement (april, 2021), *Internationaal Monetair Fonds*.

Literatuur

- Aruba: Technical Assistance Report; National Accounts Review Mission (maart 2020), *Internationaal Monetair Fonds*.
- Aruba : 2019 Article IV Consultation Discussions-Press Release and Staff Report (juni 2019), *Internationaal Monetair Fonds*.
- Aruba : Technical Assistance Report-Towards a Sustainable Tax System (december 2018), *Internationaal Monetair Fonds*.
- Landsverordening administratieve rechtspraak, AB 1993 no.45.
- Landsverordening voorkoming en bestrijding witwassen en terrorismefinanciering, AB 2011 no. 28.
- Handbook for the prevention and detection of money laundering and financing of terrorism for service providers (financial and designated non-financial), the Central Bank of Aruba, 1 january 2020.
- Landsverordening toelating en uitzetting, AB 1993 no. GT 33.
- Beleid arbeidsparticipatie Aruba 2018, Ministerie van Sociale Zaken en Arbeid, versie 1 oktober 2018.
- Vestigingsverordening bedrijven, AB 1990 no. GT 55.
- Beleidsrichtlijnen Vestigingsverordening, DEHZI, mei 2019.
- Handelsregisterverordening, AB 1991 no. GT 15 (m.v. AB 1991 no. GT 15A).
- Landsverordening op het notarisambt, AB 1990 no. GT 69 (m.v. 1990 no. GT 69A).
- Landsverordening toelating en uitzetting, AB 1993 no. GT 33.
- Bouw- en woningverordening, AB 1999 no. GT 9.
- Ruimtelijk ontwikkelingsplan met voorschriften, ROPV, 2021.

Interviewpartners

- Directie Economische Zaken, Handel en Industrie (6 gesprekken).
- Free Zone (2 gesprekken).
- Aruba Hotel & Tourism Association.
- BDO accountants en belastingadviseurs.
- Aruba Trade & Investment Association.
- San Nicolas Business Association.
- Kamer van Koophandel.
- Comerciantenan UNI.
- Federacion di Trahadornan di Aruba.
- Aruba Bankers' Association (2 gesprekken).
- Centrale Bank van Aruba (2 gesprekken).
- Aruba Tourism Authority.
- Departamento di Impuesto.
- Department of Integration and Management of Foreigners (2 gesprekken).
- Departamento di Progreso Laboral.
- Directie Wetgeving en Juridische Zaken (2 gesprekken)
- Tijdelijke Werk Organisatie / COHO.
- Sociaal Economische Raad.
- Raad van Advies.
- Orde van Advocaten.
- Directie Infrastructuur en Planning (2 gesprekken).
- Douane.
- Dienst Openbare Werken.
- Tijdelijke Werk Organisatie Aruba.
- Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten.
- Verschillende individuele ondernemers / vertegenwoordigers van ondernemingen op Aruba.

Bijlage B Overzicht verbeteringen en acties

Overzicht verbeteringen en acties

Zie Bijlage B - Overzicht verbeteringen en acties.

Bijlage C

Projectbeschrijvingen

Projectbeschrijvingen

Zie Bijlage C.1 – Project 1

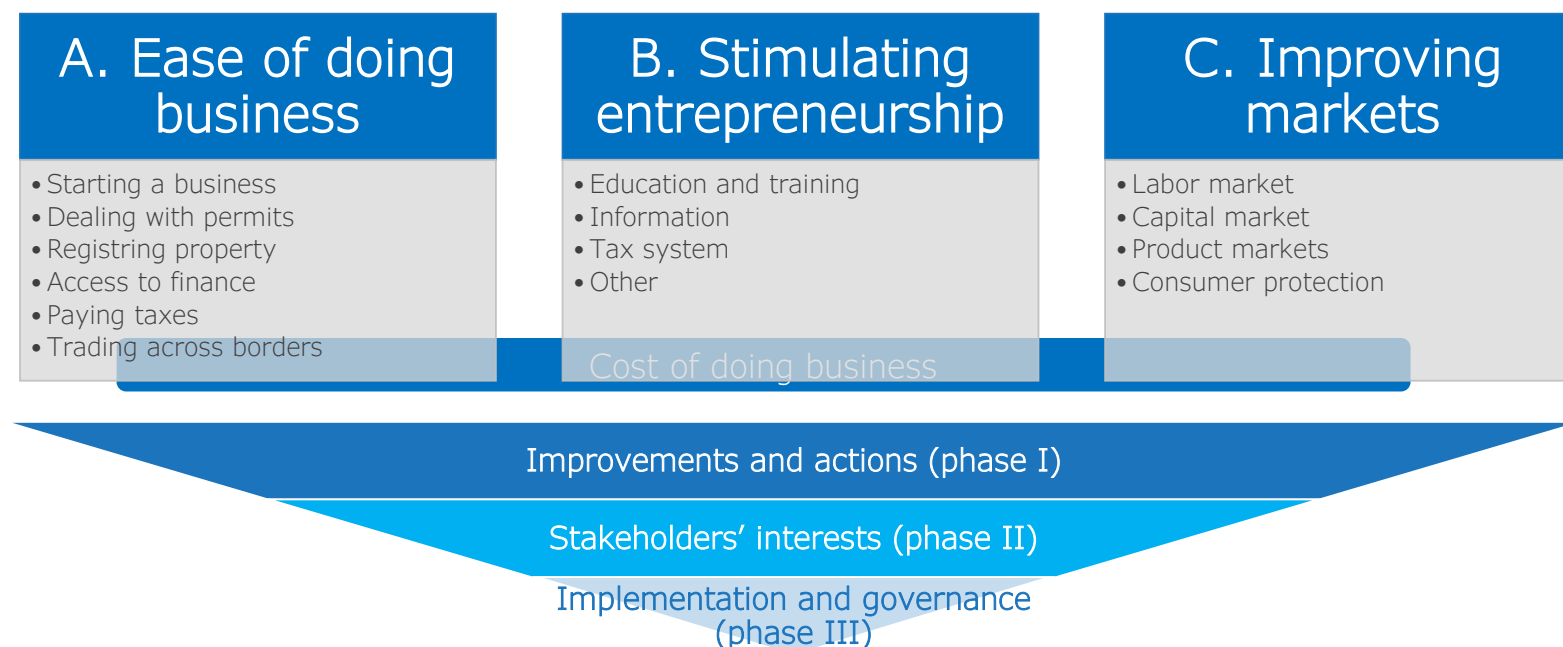
Zie Bijlage C.2 – Project 2

Zie Bijlage C.3 – Project 3

Zie Bijlage C.4 – Project 4

Totaaloverzicht van verbeteringen en acties in het ondernemings- en investeringsklimaat

- Dit document geeft een overzicht van verbeteringen in het ondernemings- en investeringsklimaat van Aruba zoals aanbevolen in verschillende onderzoeken en rapporten (zie bijlage A van het rapport 'Ondernemings- en investeringsklimaat Aruba: verbeteringen, prioriteiten en implementatie' voor referenties).
- Het overzicht is aangevuld met 'blinde vlekken' zoals geïdentificeerd door Economisch Bureau Amsterdam en in gesprekken met stakeholders.
- Op basis van toetsing aan de criteria van uitvoerbaarheid, zichtbaarheid/impact, draagvlak en aansluiting bij de prioriteiten van de regering, en op basis van gesprekken met belanghebbenden, zijn prioriteiten vastgesteld op de volgende gebieden: (i) [Verbeteren en versnellen van vergunningsbesluiten](#); (ii) [Optimalisatie van het vergunningstelsel](#); (iii) [Implementatie van de Mededingingswet en -autoriteit](#); (iv) [Verbetering van het proces van het openen van bankrekeningen](#); (v) Vereenvoudiging van het belastingstelsel; (vi) Dynamisering van de arbeidsmarkt; (vii) Digitalisering van overheidsprocessen (e-government); en (viii) Verhoging van integriteit. Geïdentificeerde prioriteiten zijn in blauw weergegeven.
- De vier prioritaire projecten (i tot en met iv) zijn uitgewerkt in de programma- en projectbeschrijvingen zoals opgenomen in bijlage C bij het rapport 'Ondernemings- en investeringsklimaat Aruba: verbeteringen, prioriteiten en implementatie'.
- De verbeteringen en acties zijn als volgt opgebouwd:

Ease of doing business

A.1 Starting a business			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Reduction of business license fee from AWG 2.000 to AWG 400.	Implemented.		
Reduce cost of starting a business: stimulate competition in market for notary services/regulate charges.	Partly implemented.	Number of notaries increased from 4 to 6; room for one additional notary (7).	
Update regulation on notary office ('Landverordening notarisambt') and abolish government supervision with declaration of no objection ('verklaring van geen bezwaar').	Implemented.	Waiting time reduced to < one week.	
Introduction of a flat fee by the Chamber of Commerce.	Implemented.	Registration fee is flat; annual fee is dependent of turnover.	
Online registration at Chamber of Commerce.	Implemented.		
Increase speed of service by Chamber of Commerce.	?		
Enable online application and payment for company name, licenses, registration and annual fees.	Implemented.	Receipt however still needs to be attached.	
Implement the advice of the Chamber of Commerce with regard to new 'basic firm' (100% domestically owned, that do not need additional permits and are to be established in authorized geographic areas), a positive advice by default (as is done in Curacao). This intervention also increases fairness and reduces the risk of corruption. Make trade/business licenses for 'the basic firm', automatic and positive by default.	Implemented.	Check wat hier precies mee bedoeld wordt.	
Modernization of business registry with Chamber of Commerce. Regulation ('Handelsregisteroverordening') update with update Civil Code (Book 2).	Implemented.	Some remaining problems to be solved; digital program not sufficiently flexible to deal with varying situations or to correct errors.	
Make available standard templates for company charters for 'the basic firm' so that businesses may review them prior to going to a notary.	?	These standards should be made available on websites of notaries.	
Legislative reform to reduce administrative barriers and shorten procedure, in particular Horeca vergunningen.	?	Should get priority, including lex silencio positive or 'fictief positief' decision.	
Digitalization process for obtaining Business license ('Vestigingsvergunning').	Implemented.	Time needed to business license is reduced. However, delays still exist and entrepreneurs still face substantial hindrance in obtaining business license. Further improvements needed.	

Update legislation concerning licenses.	Not implemented.	Overall framework needs significant improvements: transparency, accountability, reliability (fixed terms).	
Introduce 'lex silencio positivo' for business license (and all other licences).	Not implemented.	Prioritize. As part of the overall update of the legislation.	
Introduce the revised Civil Code - Burgerlijk Wetboek (all books related to businesses). Modernize legal framework covering intellectual property.	Partly implemented.	Burgelijk wetboek boek 2 adjusted. Other books per 1-9-2021, including labor (employer is 'allowed to adjust (under special circumstances) labor contract (not dissolve). This can be considered an important step towards flexibilization of the labor market as of September 1 st 2021.	
Simplifying processes for starting and terminating businesses.	Implemented.		
Reducing the time of processing required and increase transparency.	Partly implemented.	Time to require business license reduced substantially (see also A.2 Dealing with permits).	
Grant the Department of Economic Affairs the possibility to coordinate the processes and creation of a one stop shop/ one window.	?	See also A.2 Dealing with permits.	
Introducing a Startup Visa: aiming at introducing a visa category for entrepreneurs raising outside funding.	Not implemented.		
Automation in notary services and processes.	Not implemented.		
Implement e-government roadmap, amongst which: legal framework for digitalization, introduction of GDPR, introduce unique e-code for businesses and civilians, connect notaries/Chamber of Commerce/SVB and AZV to government e-portal. Accelerate development of legal framework for e-Government (digital I.D., digital signature, digital payments, data protection, cybersecurity etc).	Not implemented.	Currently managed by Futura. Plan is to establish new government department (Directie Innovatie) responsible for implementation of roadmap. Priority: Online payments for all government licenses and services	B. Kosten en effectiviteit publieke sector. In the assessment carried out under measure B.11, the implementation of the e-government should be included and prioritized, including sufficient budget to carry out roadmap.
Blind spots: improvements/actions missing			
Reviewing and optimizing regulation and formal procedures is necessary but not sufficient to optimize process of starting a business. 'Behavior' of government departments and civil servants needs to be 'customer oriented'.			
Review and modernize policy guidelines ('beleidsrichtlijnen') for application of regulation business license ('Verstigingsverordening'); for example moratorium on licenses for food stores (super-/minimarkets).			
Delegate mandate of authorization to sign for granting permits.			
System of Business licenses creates impediment for foreign entrepreneurs/investors; review and (potentially) remove system.			

Policy for admission and expulsion ('toelating en uitzetting') creates impediment for foreign entrepreneurs/investors; review and modernize legislation and policy.			
Modernize regulation and policy concerning bankruptcy; provide path for bankrupt entrepreneurs/investors to start business again.			
Better specify general interest ('algemeen belang') condition in Vestigingsverordening.			
Include Foundations in Vestigingsverordening.		Foundations do not need a business license and consequently an unlevel playing exists.	

A.2 Dealing with permits			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Government is in the process of instituting a law to make licensing procedures more efficiently under the Law of Economic Restoration (Crisis- en Herstelwet).	?		
Update legislation concerning licenses (Vergunningsverordening).	Not implemented.		
Simplify and modernize licensing legal framework (vergunningsverordening)	?		
Introduce 'lex silencio positivo' for all licenses and permits.	Not implemented.	Prioritize. Test for different terms for different licences; some crucial licences (i.e. large hotels) may/should be exempted.	
Align all licensing processes in one stop shop/one window (through crisis- en herstelwet).	Not implemented.	Prioritize. One stop shop does not mean centralization of government departments/responsibilities, but means centralized application and processing (using one e-number).	B. Kosten en effectiviteit publieke sector. In the assessment carried out under measure B.11, the development of a one stop shop should be included and prioritized.
Use of computer technology (paperless transactions) in all business procedures by relevant Ministries.	Partly implemented.	Websites of all Ministries have been modernized. Most request forms for permits are digitalized and can be downloaded from websites. Not all forms / permits can be processed digitally; some departments need to digitalize the process further.	B. Kosten en effectiviteit publieke sector. In the assessment carried out under measure B.11, the further digitalization of processing of permits should be included and prioritized. Specific attention should be paid to connecting processes of different departments to speed up process and remove superfluous procedures.
Implement e-government roadmap, amongst which: legal framework for digitalization, introduction of GDPR, introduce unique e-code for businesses and civilians, connect notaries/Chamber of Commerce/SVB and AZV to government e-portal. Accelerate development of legal framework for e-Government (digital I.D.,	Not implemented.	Currently managed by Futura. Plan is to establish new government department (Directie Innovatie) responsible for implementation of roadmap.	

digital signature, digital payments, data protection, cybersecurity etc.).			
e-Forms with DIMP, DIP, DOW, DIMAS, DEZHI, DAO, DWJZ, DPL.	Partly implemented.	In addition to online availability of forms (downloadable), online processing/submission should be enabled with all departments. Priority.	
An SME commission under the responsibility of DEACI with senior civil servants from all ministries that - in some way or the other - are dealing with business issues is coordinating all relevant new laws and regulations.	?	Entrepreneurs development policy 2018-2021. The Aruba Trade Board partly fulfills this role.	
Increase transparency and efficiency of responsible government departments that provide residence permits, building permits, issuing of land, other permits.	Not implemented.		B. Kosten en effectiviteit publieke sector. In the assessment carried out under measure B.11, the development of a one stop shop should be included and prioritized.
Improve transparency of licensing process and eliminate discrimination between locals and foreigners.	Not implemented.		
Speed up process of obtaining immigration and work permits and it should be streamlined with process for obtaining business permits, in particular land access and construction.	Not implemented.	Proposed by Worldbank/FIAS (2006).	E. Economische hervormingen. Assess proposal in labor market project under measures E.1 of Landspakket. Ensure consistency with improvements in business climate. Actions as well as their timing should be consistent.
Blind spots: improvements/actions missing			
Streamline and speed up process for obtaining licenses for horeca activities. Current policy implies that (at least) three government departments have to give advice (police, fire department, department of health) causing long delays in obtaining horeca license.	Not implemented.		
Reviewing and optimizing regulation and formal procedures is necessary but not sufficient to optimize process of starting a business. 'Behavior' of government departments and civil servants needs to be 'customer oriented'.			
Delegate mandate of authorization to sign for granting permits.			
Optimize procedures and processes with DIP to increase speed of obtaining building permits.			
Introduce task-setting deadlines for periods in which permits and licenses need to be granted.			
Allow Horeca to start business without obtaining permits up front; with the possibility of closure in case the business does not comply with regulation.			

A.3 Registering property			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Establish Spatial Development Plan (ROP).	Implemented.		
Establish regulations of Spatial Development Plan (ROPV).	Implemented.		
Online request forms DOW.	Partly implemented.	Forms downloadable, however digital processing not possible.	
Make available standard templates for buyer/seller agreement.	?		
Provide notaries with online access to verify fiscal value of relevant property .	?		
Provide notaries with online access to verify taxes payable status of property.	?		
Make available standard templates for deeds relating transferring and registering property for 'the basic transfer' so that businesses may review theses prior to going to a notary.	?		
Institute/publicize the entity where to make complaints/inquiries about the Cadaster.	?		
Take measures to reduce the time to resolve land disputes.	?		
Notaries should provide online complete checklist of documents to be presented by buyer/seller for the purchase/sale of property.	?		
Provide buyers/sellers online access and payment for cadastral information.	?		
Provide notaries with online access to verify fiscal value of relevant property.	?		
Provide notaries with online access to verify taxes payable status of property.	?		
Provide notaries with online access to cadastral information.	?		
Blind spots: improvements/actions missing			
For real estate / property transactions, the tax department established a 'legger-waarde' to determine tax on transaction; a lengthy process causing delays in real estate transactions. Review and optimize policy to facilitate real estate transactions.			
...			

A.4 Access to finance			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Establishment of Qredits in Aruba to cater to the underserved SMEs.	Implemented.	Functions well; banks welcome Qredits as it serves the high risk projects/phases	
More intensive promotion of Qredits.	Implemented.		
Guarantee fund for SME and startups.	Not implemented.		
Flexibility of banking sector including FATF implementation regulations at banks.	Not implemented.		

Public-Private Initiative funding.	Not implemented.	To be assessed within policy to reduce public debt.	
Research other financing sources. Create awareness and education programs on how to use crowdfunding, Angel investors, etc.	?		
Promote alternative systems of financing like venture capital, crowdfunding and angel investors in order to facilitate foreign capital to finance local investments.	Partly implemented.	Promotion has taken place; however alternative financing is complicated by the FATF.	
Easy local online paying methods for e-commerce.	Partly implemented.	Pay.aw is established as a first step.	
Review and optimize financial sector regulation to improve risk appetite and ease opening of bank accounts.	Not implemented.		D. Financiële sector. Include in assessment taking place under measures D.1 and D.2 of the Landspakket.
Ensure inclusion of all citizens in the banking system and tackle unlawful practices by financial institutions/ ban discrimination (especially of vulnerable groups who are currently unbanked) and accelerate implementation of CBA Financial Inclusion road map.	Not implemented.	Prioritize. Due to the high costs of bank transactions and the complex and lengthy procedures of opening a bank account, and the regulatory requirements imposed by CBA, many people do not hold bank accounts. FASE has demonstrated this.	
Flexibility of banking sector including FATF implementation regulations at banks.	Not implemented.		
Review and optimize financial sector regulation to improve risk appetite and ease opening of bank accounts.	Not implemented.		D. Financiële sector. Include in assessment taking place under measures D.1 and D.2 of the Landspakket.
Blind spots: improvements/actions missing			
Review and optimize (execution) of the Landsverordening voorkoming and bestrijding witwassen en terrorisme bestrijding (LWTF). Include the role of/supervision by the Central Bank of Aruba in this review.	Not implemented.	Lengthy procedure to open bank account is often attributed to the strict legislation (LWTF). The Order of Lawyers however has questioned whether it is the regulation, or the way it is executed/implemented, that causes the lengthy procedures.	D. Financiële sector. Include in assessment taking place under measures D.1 and D.2 of the Landspakket.
Introduce 'basisrekening' for citizens and entrepreneurs.	Not implemented.		
...			

A.5 Paying taxes			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Simplifying and providing information on the statutory and tax reporting requirements for SMEs.	?		
Online filing and payment of taxes.	Partly implemented.	Online declaration of BBO/BAVP/BAZV, verzamelloonstaat', etc. started in	C. Belastingen (Landspakket). Online declaration of taxes may contribute to improvement and optimization of the tax

		2020. In the near future, this will be developed for income taxes as well. All monthly taxes (BBO, premiums, wage tax) can be declared and paid online. Tax departments currently works on online declaration and payment of income taxes as well.	department (measure C.4 of the Landspakket).
Implementation of tax collection software/increasing effectiveness of processes.	?		C. Belastingen (Landspakket). Online declaration of taxes may contribute to improvement and optimization op the tax department (measure C.4 of the Landspakket)
Simplify the wage and turnover tax collection system: A monitoring exercise that measures the progress of the policy: how many enterprises are using the measure, are there any practical problems, how much of the budget was spend so far, should the policy be adapted, etc.	?		
Blind spots: improvements/actions missing			
...			
...			

A.6 Trading across borders			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Reduce costs of customs clearance and simplify procedures for payments (digital).	Partly implemented.	Customs digitalization ASYCUDA and REX. Forms available (downloadable) on website, however no e-forms (digital processing).	C. Belastingen (Landspakket). Online processing contribute to improvement and optimization op the tax department (measure C.4 of the Landspakket)
Harmonized fee-scheme for customs procedures.	?		
Simplify custom procedures.	Not implemented.	Include in tax reform program.	
Establish Exprodesk.	Implemented.	Established in 2017 and works in close cooperation with RVO. Serviced 174 clients so far. Evaluation reveals high appreciation of services by clients.	
Provide assistance to exporters (Exprodesk).	Implemented.		
Organize trade/investment fairs.	Implemented.		
Institute an Aruba Trade Board.	Implemented.	Aruba Trade Board is a public-private partnership formalized in October 2020. The Board is led by DEACI and includes member of the	

		Chamber of Commerce, ATIA, FZA and DBB.	
Improve information on trade agreements.	Implemented	Exprodesk does this.	
Online payments with all banks.	?		
Possibility to export/import 24/7.	Not implemented.	Will be included in the Export Policy; customs only open for office hours.	
Prepare and implement an Export Policy and Plan.	Partly implemented.	Export policy in preparation; expected in September.	
Create and implement an awareness program for entrepreneurs on trade and export opportunities and facilities.	?		
Blind spots: improvements/actions missing			
Apply international norms / a quality infrastructure	Not implemented	Norms are being developed to stimulate export of certain goods and services. In addition, it is proposed to implement regulation on labeling.	
...			

A. Stimulating entrepreneurship

B.1 Education and training			
Improvement/action	Status	Remarks	Interaction with other reforms
Training Empresario Prepara. Chamber of Commerce and ATIA provide workshops and training. Qredits offers guidance with startup of business. Courses by University of Aruba. Additional education and training programs organized by DEACI.	Implemented.	Education and training is well developed in Aruba. Several suppliers (public/private) provide courses and guidance to entrepreneurs.	G. Onderwijs (Landspakket). In the assessment carried out under measure G.1 (doorlichting), specific attention should be paid to the connection between education and entrepreneurship.
Establish Exprodesk.	Implemented.	Provides workshops, training and courses specifically aimed at export. Evaluation reveals high appreciation of services by clients.	
Support and coach SME's to start new business through establishment of Iniciativa pa Desaroyo di Empresa Arubano (IDEA).	Implemented.	Established in 2012. Assisted approximately 500 clients, mainly startups.	
Create awareness and education programs on how to use crowdfunding, Angel investors, etc.	Implemented.	Despite efforts by DEACI entrepreneurs did not seize opportunities yet. FUTURA offers crowdfunding maximized to AWG 5.000 per entrepreneur.	
Blind spots: improvements/actions missing			
...			
...			

B.2 Information			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Centralized, readily available information on doing business in Aruba online: website government.	Implemented.	Websites of Government (DEACI and other relevant departments) and Chamber of Commerce optimized.	
Create and implement an awareness program for entrepreneurs on trade and export opportunities and facilities.	Implemented.	DEACI and Chamber of Commerce.	
Establish an investment promotion agency within DEACI with core tasks: investment generation, facilitation and services, and policy advocacy.	Implemented.	ARINA is set up within DEACI. The available budget however is insufficient; lack of continuity in personnel and activities. Long term assurance in budget necessary to improve effectiveness.	

Having one stand-alone institution serving as the sole source of reliable and up-to-date information for all investor information needs would be beneficial.	Not implemented.	Certain stakeholders indicated a need to have more streamlined information for investors. Currently, to provide investors with the information they require, they are referred to multiple organizations, e.g., DEZHI, ARINA, etc. Include in project to centralize all licenses within DEZHI.	
Prepare and implement an Investment Strategy and Plan.	Not implemented.	In preparation.	
Introduce an innovation award for the most innovative SME of the year.	Not implemented.		
Publish basic notary fees on websites of Chamber of Commerce, Department of Economic Affairs and other relevant entities.	Not implemented.		
Websites of Chamber of Commerce and Department of Economic Affairs could provide basic indication of tax regime in Aruba.	Not implemented.	Soon, a new website of IDEA (DEACI) will be launched containing information on Doing Business.	
Provide pertinent information also in English and Dutch.	Partly implemented.		
Blind spots: improvements/actions missing			
...			
...			

B.3 Tax system			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Simplify tax scheme for SME's.	Not implemented.		C. Belastingen (Landspakket). Stimulating tax scheme (simplification, incentives) for entrepreneurs should be part of the assessment under measure C.1 of the Landspakket.
Fiscal incentives for SME's.	Partly implemented.	An incentive scheme for small entrepreneurs is implemented.	
Tax benefits for startups.	Partly implemented.	Incentives are implemented for entrepreneurs in agricultural and manufacturing sector.	
Reduction of wage tax, income tax.	Partly implemented.		
Adjustment of property tax rates.	Implemented.		
Reduction of tax on dividend income.	Implemented.		
Reform indirect taxes (BBO, import duties).	Not implemented.		
Reform of taxes for business (profit, dividend).	Partly implemented.		
Reform of tourist taxes.	Not implemented.		
Tax-free period for startups.	Not implemented.		
Review custom duties and apply fewer rates with low rates for capital and intermediate goods and higher rates for final consumption goods.	?	Proposed by Worldbank/FIAS (2006). The best way to implement this rather large menu of tax reform would be to plan it all as one	C. Belastingen (Landspakket). Stimulating tax scheme for entrepreneurs and investors should be part of the assessment under measure C.1 of the Landspakket.
Repeal tax on foreign exchange transactions to provide positive signal to investors.	?		

Reduce corporate tax rate in combination with elimination of investment tax allowances and tax holidays.	?	coordinated package, examining both the revenue side and the investment incentive/disincentive side, and taking into account the various linkages among taxes.	
Introduce a broad based, low rate VAT to replace BBO.	Not implemented.		
Blind spots: improvements/actions missing			
...			
...			

B.4 Other			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Collection and publication of data on enterprises by size class, at least once a year.	Not implemented.	DEZHI and CBS should initiate this.	
Ongoing independent research on business issues, by size class of enterprises.	Not implemented.	DEZHI and CBS should initiate this.	
Permanent platform where government and representatives of businesses (of all sectors and size classes) meet to discuss existing policies and the need for new policies.	Not implemented.	Aruba Trade Board partly serves this purpose.	
Support existing and new blue business.	Partly implemented.	Research study by OCTA may provide new recommendations in this area.	
Stimulate access to knowledge, which is essential for innovative entrepreneurship, as it is a key source of innovation-driven entrepreneurial opportunities.	?		
Develop incentives for a blue economy.	Not implemented.	A research study by OCTA is expected that may provide new insights.	
Promote the use of incubators to increase the success rate of local SMEs.	Partly implemented.	A project by the Chamber of Commerce; financing by FUTURA.	
Instill CE/ BE/ CSR awareness and practices among SMEs and the UN 2030 SDGs.	Partly implemented.	Work in progress.	
Create a 'Blue/Sustainable' certification label for all business, emphasizing on SMEs.	Not implemented.		
Introducing an innovation award for the most innovative small business of the year; by demonstrating that the government is proud of successful entrepreneurs; and by creating role models.	Not implemented.	Could be done in cooperation with FUTURA.	
Blind spots: improvements/actions missing			
...			
...			

B. Improving markets

C.1 Labor market			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Reform labor laws.	Not implemented.	Labor market reform project (Landspakket) has started. Reforms introduced in 2016 come into effect per September 2021.	E. Economische hervormingen. Strong need for consistency between assessment of labor market under measure E.1 of Landspakket and improvements in business climate. Actions as well as their timing should be consistent.
Fixed term contracts: Allow fixed term contracts at any time, up to a maximum of 3 back to back, by: a. Deleting article 7A:1613x paragraph 2 through 6 of the Civil Code. b. Amending article 7A:1615f Civil Codes.	Not implemented.	Proposal by AHATA/ATIA (2020). Aruba introduced a law in 1992 to abolish fixed term contracts, with only 4 exceptions: 1. Seasonal labor as a result of increased business activity in the company. 2. Replacing an employee who is temporarily absent. 3. A specifically described job or project. 4. Casual labor. The exact reforms will be determined based on the outcome of the research to be conducted.	E. Economische hervormingen. Assess AHATA/ATIA proposal in labor market project under measure E.1 of Landspakket. Ensure consistency with improvements in business climate. Actions as well as their timing should be consistent.
Mandatory pension: a. Introduce a law that stipulates an automatic termination of the labor agreement at AOV-age. b. Add to art. 3.1 of the State Ordinance that Cessantia is also due if the employment contract ends automatically based on the employee reaching the AOV-age, unless the employee is not entitled to Cessantia based on art. 3.4.	Not implemented.	Proposal by AHATA/ATIA (2020). Aruban labor agreements do not automatically end when the employee reached the AOV-age. This leads to the existence of an elderly workforce and less opportunity for the younger population.	E. Economische hervormingen. Assess AHATA/ATIA proposal in labor market and social security projects under measures E.1 and E.4 of Landspakket. Ensure consistency with improvements in business climate. Actions as well as their timing should be consistent.
Flexible working hours: a. Remove art. 7A:1613aa Civil Code. b. Remove art. 7A:1613aa paragraph 1 Civil Code. c. Replace the text of article 7A:1633aa Civil Code with the Dutch equivalent in art. 610a and 610b Dutch Civil Code which does allow for individual agreements between employer and employee regarding flexible hours and does not mandate pay based on the previous 3 months worked.	Not implemented.	Proposal by AHATA/ATIA (2020). In 2013, art. 7A:1613aa paragraph 2 Civil Code was added. As a result, regardless of what parties agree upon, the employer must pay an employee in any given month a salary based on the average hours worked during the previous 3 months.	E. Economische hervormingen. Assess AHATA/ATIA proposal in labor market project under measure E.1 of Landspakket. Ensure consistency with improvements in business climate. Actions as well as their timing should be consistent.
Reduction of working hours: Introduce a law based on which employers will be allowed to reduce working hours and corresponding pay when they can show that their revenues are reduced for a certain period of time.	Not implemented.	Proposal by AHATA/ATIA (2020).	E. Economische hervormingen. Assess AHATA/ATIA proposal in labor market project under measure E.1 of Landspakket. Ensure consistency with improvements in

			business climate. Actions as well as their timing should be consistent.
Introduce maximum amount due to employee when labor agreement is terminated or dissolved. The proposal is for Aruba to stipulate a legal maximum to the amount of damages, which would include Cessantia, modeled partly after the system in The Netherlands (transitievergoeding).	Not implemented.	Proposal by AHATA/ATIA (2020).	E. Economische hervormingen. Assess AHATA/ATIA proposal in labor market and social security projects under measures E.1 and E.4 of Landspakket. Ensure consistency with improvements in business climate. Actions as well as their timing should be consistent.
Eliminate restrictions on work permits for spouses of expatriates and other non-citizens with good skills and entrepreneurial energies.	Partly implemented.	Proposed by Worldbank/FIAS (2006). There is a distinction between permits based on "gezinshereniging", where the spouse's permit is directly related to and dependent of, the working permit holder. In this case the spouse is not allowed to work. In case the spouse gets a job then the permit is converted into a working permit. Th reason for this is due to the requirement that it is the employer that submits the permit request on behalf of the expat, and not the expat her-/himself. Recently, restrictions for spouses with certain skills were eliminated.	E. Economische hervormingen. Assess proposal in labor market project under measures E.1 of Landspakket. Ensure consistency with improvements in business climate. Actions as well as their timing should be consistent.
Speed up process of obtaining immigration and work permits and it should be streamlined with process for obtaining business permits, in particular land access and construction.	Not implemented.	Proposed by Worldbank/FIAS (2006).	E. Economische hervormingen. Assess proposal in labor market project under measures E.1 of Landspakket. Ensure consistency with improvements in business climate. Actions as well as their timing should be consistent.
Develop and establish migration policy.	Implemented.	There is a migration policy but it has undergone many changes over time and is not transparent and correctly implemented.	
Revise curriculum in schools and adapt to necessities of labor market.	Not implemented.	There are programs being developed to promote more vocational trainings based on the necessities on the labor market. Not yet implemented though.	G. Onderwijs (Landspakket). In the assessment carried out under measure G.1 (doorlichting), specific attention should be paid to the connection between education and the labor market.
Construction of a Labor Market Information System (LMIS) amongst which a database including all relevant employer and employee data.	Partly implemented.	MISVB online registration of private sector employees is realized.	

		Provides a useful database, that enabled to swiftly supply COVID wage subsidies.	
Organize tripartite discussions for the sustainability of the social security system and related funds. Discuss flexibilization labor laws and other social security reforms in general.	Implemented.	Dialogo Tripartite Social Laboral (DTSL) is the formal platform that will be used to present and discuss all labor law reform proposals. This was the platform used to approved the concept of the "arbo-wet"	E. Economische hervormingen. Include in labor market project under measure E.1 of Landspakket. Ensure consistency with improvements in business climate. Actions as well as their timing should be consistent.
Create support through Tripartite dialogue to accomplish changes in labor laws to foster a dynamic and mobile/agile workforce through actualization and modernization of the labor agreements and regulations, a.o. with respect to flexible working hours and types of agreement, and to quickly adapt to market needs	Not implemented.	This will be the course of action following the labor market project (Landspakket).	
Introduce the revised Civil Code - Burgerlijk Wetboek (all books related to businesses).	Partly implemented.	Burgelijk wetboek boek 2 adjusted. Other books per 1-9-2021, including labor (employer is allowed to adjust (under special circumstances) labor contract (not dissolve). This can be considered an important step towards flexibilization of the labor market as of September 1 st 2021.	
Blind spots: improvements/actions missing			
Policy for admission and expulsion ('toelating en uitzetting') creates impediment for foreign entrepreneurs/investors; review and modernize legislation and policy.			
...			

C.2 Capital market			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Review and optimize financial sector regulation to improve risk appetite and ease opening of bank accounts	Not implemented.	Prioritize.	D. Financiële sector. Include in assessment taking place under measures D.1 and D.2 of the Landspakket.
Intensify competition in banking sector.	Not implemented.	Banks enjoy healthy profits and interest rate margins remain sizable, which reflect, in part, weak competition among banks. Banks have liquidity buffers that largely surpass the regulatory requirements. Banks are flushed with excess liquidity and credit growth is relatively modest. The high capital	

		asset ratio is in part a result of a lack of bankable projects outside of the tourism sector, and also relates to the CBA's large exposure rule, which requires banks to maintain high capital buffers in case of large exposures to debtors.	
Blind spots: improvements/actions missing			
Modernize regulation and policy concerning bankruptcy; provide path for bankrupt entrepreneurs/investors to start business again.			
...			

C.3 Product markets			
Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Introduce competition law and establish Fair Trade Authority.	Partly implemented. Competition law, policy and implementation plan all prepared and ready for implementation.	Consumer protection policy and economic regulation of utility sectors should be integrated in policy and Fair Trade Authority. In Aruba's 'Nota Energiebeleid' the establishment of an independent regulator for the energy sector and the development of a regulatory framework is foreseen.	B. Kosten en effectiviteit publieke sector Landspakket. In the assessment under measure B.2 of the Landspakket, the efficiency of the state owned enterprises providing utility services should be related to the development of economic regulation in Aruba.
Finalize Corporate Governance Code legislation for State Owned Enterprises.	Partly implemented.		B. Kosten en effectiviteit publieke sector Landspakket. In the assessment under measure B.2 of the Landspakket, the corporate governance framework for SOE's should be included.
Improve quality of services and more competitive tariffs of the harbor.	Not implemented.	See Ecorys report on harbors in Caribbean part of the Kingdom.	
Blind spots: improvements/actions missing			
Development of economic regulation policy and consumer protection policy. Development of integration strategy with Fair Trade Authority Aruba.	Not implemented.		
...			

C.4 Consumer protection

Improvement/action	Status of implementation	Remarks	Interaction with other reforms
Empower consumers. Several adjustments in legislation including competition act.	Partly implemented. Competition law, policy and implementation plan all prepared and ready for implementation.		
Include consumer authority in competition authority.	Not implemented.	Develop consumer protection policy and integrate with Fair Trade Authority.	
Blind spots: improvements/actions missing			
Development of economic regulation policy and consumer protection policy. Development of integration strategy with Fair Trade Authority Aruba.	Not implemented.		
...			

Project 1 - Versnellen en verbeteren vergunningsbesluiten

Projectbeschrijving en implementatieplan

Inhoud

1. Synopsis
2. Projectbeschrijving
3. Projectplanning en -begroting
4. Toelichting en bespreking

1 Synopsis

De Landsverordening Administratieve Rechtsgang (LAR) van Aruba bevat regels voor de administratieve rechtsgang na het verkrijgen van een onwelgevallige beschikking van een bestuursorgaan (bezwaar en beroep). Onder een beschikking verstaan we in navolging van de LAR een op enig rechtsgevolg gericht schriftelijk besluit van een bestuursorgaan op Aruba. De LAR bevat geen bepalingen die rechtsgevolgen definiëren bij het te traag nemen, of in het geheel uitblijven van primaire besluiten, anders dan een fictief negatieve werking na het verstrijken van de algemeen geldende termijn van 12 weken¹. Net als regulier afgegeven beschikkingen kunnen fictieve afwijzingen in bezwaar en beroep worden aangevochten. Voor fictieve afwijzingen geldt een termijn van 8 weken (versus 6 weken voor reguliere afwijzende beschikkingen) waarbinnen bezwaar moet worden ingesteld.

De wettelijke regelingen die de basis vormen voor de meest voorkomende vergunningen bevatten veelal geen van de LAR afwijkende wettelijke termijnen voor het afgeven van beschikkingen. Uitzondering is de Landsverordening toelating en uitzetting (Ltu) die een relatief korte termijn kent van 6 weken. Overigens geldt ook hier dat na het verstrijken van de termijnen een fictieve weigering wordt geacht te zijn afgegeven, die in bezwaar en beroep aangevochten kan worden².

Indien de fictieve weigering niet van toepassing is bij uitblijvende primaire besluiten, dan verbindt de wet geen gevolgen voor de overheid of het bestuursorgaan aan het niet-nemen of niet tijdig nemen van een besluit (beschikking). De enige optie die vergunningsaanvragers in die situatie hebben, is naar de civiele rechter stappen en een uitspraak vragen over de (on)redelijkheid van de termijnen.

Op Aruba is in de bezwaarschriftprocedure voorzien dat, na het indienen van een bezwaarschrift bij het bestuursorgaan dat de beschikking heeft afgegeven, of geacht werd af te geven,

¹ LAR, Art.9, lid 2: Het uitblijven van een beschikking binnen de bij of krachtens landsverordening gestelde termijn, of, bij gebreke van een zodanige termijn, het uitblijven van een beschikking binnen twaalf weken nadat daartoe door de belanghebbende een verzoek is ingediend, wordt gelijkgesteld met een afwijzende beschikking.

² De fictief negatieve werking is een kleine verbetering ten opzichte van de situatie waarin bij uitblijvende primaire besluiten (beschikkingen) geen bezwaar en beroep kan worden ingesteld, omdat er in het geheel (nog) geen besluit genomen is waartegen bezwaar en beroep mogelijk is.

de behandeling plaatsvindt in één centrale (LAR-)bezwaaradviescommissie. Een van de nadelen hiervan is dat bij congestie alle bezwaarschriftprocedures vertraagd zijn³. Op dit moment is op Aruba een behandeltermijn van een jaar of meer geen uitzondering.

De overheid en de bestuursorganen kunnen niet of nauwelijks aangesproken worden op het niet halen van termijnen of op verstopte bezwaarprocedures. Anderzijds zijn er veelal wel rechtsgevolgen voor de burger die, of voor het bedrijf dat, een vergunning te laat of in het geheel niet krijgt. Of wanneer de termijnen voor bezwaar of beroep worden overschreden; in al die gevallen komen rechten veelal in het geheel en onherroepelijk te vervallen voor de burger of de onderneming.

Deze rechtsongelijkheid of asymmetrie in rechtsgevolgen voor bedrijven/burgers enerzijds en voor de overheid anderzijds is niet alleen onwenselijk vanuit maatschappelijk perspectief (het werkt onder meer negatief uit op het ondernemings- en investeringsklimaat); het geeft ook de verkeerde signalen af aan het bestuursorgaan ten aanzien van de beslissingsplicht. Dit alles heeft geleid tot een situatie waarin:

- ondernemers vaak gelaten en met grote onzekerheid over duur en uitkomst hun aanvragen afwachten;
- overheidsdiensten en ambtenaren onvoldoende verantwoordelijkheid voelen c.q. onvoldoende *accountable* zijn voor een ordentelijk vergunningsverleningsproces;
- ondernemers soms om de bestaande procedures heen werken, op hun relaties met (top)ambtenaren en ministers aangewezen zijn om processen te bespoedigen, of zonder vergunning hun activiteiten ondernemen;
- er te veel ruimte is voor ambtelijke willekeur, nepotisme en corruptie.

Dit alles beïnvloedt het ondernemings- en investeringsklimaat negatief op Aruba.

In Nederland zijn de laatste tien jaar verschillende aanpassingen verricht van de Algemene Wet Bestuursrecht (Awb) ten aanzien van wettelijke instrumenten ter bespoediging ('versneling') van de besluitvorming en het gelijktrekken van rechtsposities van bestuur en burger. Dezelfde of vergelijkbare aanpassingen aan de rechtsregels die het verkeer tussen de burgers en de overheid op Aruba regelen worden op dit moment voorbereid in de ontwerp-Landsverordening Algemene Bepalingen Bestuursrecht (LABB). De ontwerp-landsverordening ligt op dit moment voor bij de Raad van Advies. De in voorbereiding zijnde regels definiëren en expliciteren onder meer welke wettelijke termijnen er gelden voor primaire besluiten en met name ook welke rechtsmiddelen aan de aanvrager ter beschikking staan indien primaire besluitvorming vanwege de vergunningverlenende instantie uitblijft. Van groot belang is in dit verband art. 4.16 LABB die bepaalt dat bij uitblijvende primaire besluiten (beschikkingen op de vergunningaanvraag) de *lex silencio positivo* (vergunning van rechtswege) geldt, tenzij in de desbetreffende landsverordening die de vergunningverlening regelt expliciet anders wordt bepaald⁴.

Een vergunning van rechtswege, d.w.z. een fictief positief besluit, als *default* gevolg van een te laat of niet genomen vergunningsverschuiving, is een majeure stap voorwaarts op het pad van de versterking van de positie van de vergunningsaanvrager en het versterken van de *accountability* van de vergunningverlenende instantie.

³ Alhoewel dit strikt genomen buiten deze opdracht valt wordt de suggestie gedaan om naast de generieke LAR bezwaarcommissie te overwegen een aantal specifieke bezwaarcommissies in te stellen (bijvoorbeeld voor complexe, tijdrovende zaken als bancaire zaken, grote bouwzaken en (toekomstige) mededingingszaken, waarmee de generieke LAR-commissie ontlast kant worden.

⁴ Als complement hierop regelt art. 4.18 ook nog de mogelijkheid van een olopend schema van lasten onder dwangsom indien het desbetreffende bestuursorgaan de beschikking van rechtswege niet binnen 14 dagen publiceert.

De in voorbereiding zijnde LABB is van groot belang voor het versnellen en verbeteren van besluitvormingsprocedures rond vergunningverlening bij startende bedrijven op Aruba.

Daarnaast is het voor het ondernemersklimaat en met name de vergunningsplicht van belang dat de rationale hiervan van tijd tot tijd wordt herbezien – mede in het licht van nieuwe administratief-bestuurlijke inzichten en nut en noodzaak vanuit economisch perspectief. Een ander belangrijk onderdeel van Project 1 is dan ook het opnieuw tegen het licht houden en het expliciteren van de beleidsdoelstellingen van de onderscheidenlijke vergunningen in het licht van de huidige maatschappelijke en economische omstandigheden en het huidige economische beleid van Aruba. Zie, bij wijze van voorbeeld, ook wat daarover wordt vermeld in project 2 – m.n. bij de Vestigingsvergunning par. 2.1 laatste punt. Bij elke vergunningsverplichting horen concrete, goed meetbare en toetsbare beleidsdoelstellingen te worden opgenomen in de desbetreffende landsverordeningen en uitvoeringsrichtlijnen.

Op de tweede plaats dient in dit kader nadrukkelijk overwogen te worden om onderdelen of onderwerpen geheel of gedeeltelijk uit de vergunnings sfeer te halen (bijvoorbeeld door te volstaan met registratie) of om de vergunningsaanvraagverplichting geheel of gedeeltelijk af te schaffen. Dit opnieuw bezien van nut, noodzaak en scope van de vergunningverlening duiden we aan met ‘heroverweging’ van de vergunning. Deze heroverweging maakt integraal deel uit van Project 1.

Het versterken van de positie van de vergunningaanvrager en van de accountability van de vergunningverlenende instantie en daarnaast het beleidsmatig toetsen en heroverwegen van nut, noodzaak en uitvoering van de vergunningsprocedure, zal naar we mogen verwachten het ondernemings- en investeringsklimaat, met name de *ease of doing business* positief beïnvloeden.

De uitvoering van Project 1 dient op hoofdlijnen afgerond te zijn, alvorens effectief met Project 2 kan worden gestart. Project 2, dat werkt aan een efficiënter, in de *backoffice* beter samenhangend en samenwerkend vergunningenstelsel voor ondernemers op Aruba, achter één virtueel loket, is in hoofdzaak een logistiek en bestuurlijk proces, met een belangrijke ICT-component dat samenhangt met het e-government project van Aruba en met afspraak B.11 uit het Landspakket⁵.

2 Projectbeschrijving

Voor de implementatie hiervan dient een project gestart en uitgevoerd te worden, gericht op verbetering van de rechtspositie van bedrijven (en burgers) bij de vergunningsaanvragen rond het starten en/of voeren van een onderneming, in het bijzonder ten aanzien van de termijnen die bestuursorganen mogen nemen voor primaire besluiten/beschikkingen, en ten aanzien van de rechtsmiddelen die aanvragende partijen kunnen inzetten om de behandeling en afhandeling van een aanvraag te bespoedigen, zonder het risico te verhogen op repercussies vanwege de beoordelende instantie.

Rechtsmiddelen, die de positie van de aanvragende partijen rond vergunningsaanvragen potentieel versterken, zijn:

1. fatale termijnen, ook wel *lex silencio positivo*, ‘positieve fictieve beschikking’ of ‘vergunning van rechtswege’. Na het verstrijken van de wettelijke beslistermijn, wordt de vergunning geacht van rechtswege te zijn verleend. Een besluit is niet meer nodig.

⁵ Deze afspraak luidt: ‘In het kader van een efficiënte overheid zullen de mogelijkheden voor een digitale overheidsomgeving en digitale dienstverlening worden onderzocht. Op basis van een onderzoek zullen voorstellen worden ontwikkeld en geïmplementeerd’.

2. gelijkstelling met besluit⁶; hierbij geldt dat na het verstrijken van de beslissingstermijn de aanvraag niet is toegekend, zoals onder (1), maar de aanvrager wel het recht heeft om in bezwaar en beroep te gaan, alsof er een negatief besluit genomen is.
3. dwangsom bij niet tijdig beslissen, een financiële prikkel, opgenomen in het desbetreffende wettelijk voorschrift, dat zonder tussenkomst van de rechter, maar na ingebrekestelling door de aanvrager na het verstrijken van de beslistermijn automatisch toegekend wordt.
4. beroep bij niet tijdig beslissen, als onder (2), maar nu mag het stadium van bezwaar worden overgeslagen en mag direct beroep bij de rechter worden ingesteld.

Versnellingsmiddelen 1 en 3 zijn opgenomen in de ontwerp Landsverordening algemene bepalingen bestuursrecht. Afwijkingen van deze algemene bepalingen (denk aan de 'vergunning van rechtswege') dienen expliciet in de desbetreffende wettelijke voorschriften per vergunningsonderwerp geregeld te worden. Elke landsverordening op grond waarvan de vergunning door ondernemers wordt aangevraagd - we beperken ons hier tot de vestigings- en directeursvergunningen, horecavergunning, landuitgifte, aanleg- en bouwvergunningen, verblijfs- en werkvergunningen) - kent een eigen beleidsmatige context en een eigen afwegingskader. Een *pars pro toto* oplossing bestaat derhalve niet. Het ligt in de rede dat onder de centrale projectleiding van de directeur DWJZ, per vergunningsverordening, een werkgroep wordt ingesteld. De onderscheidenlijke werkgroepen dienen op elk van de genoemde terreinen een passende en toereikende oplossing voor te stellen om de rechtspositie van de aanvrager te verhelderen en te verbeteren, om primaire besluitvorming te bespoedigen en om de beslissingsverantwoordelijkheid en de verantwoording (*accountability*) daarover van de overheid of het bestuursorgaan te versterken. Tevens dienen in de werkgroepen de doelstellingen en overige in het voorgaande besproken heroverwegingen per vergunningsverordening te worden uitgevoerd. Naast juridische expertise dient in elke werkgroep derhalve ook zaakinhoudelijke kennis te worden ingebracht door het desbetreffende met beleid en/of uitvoering of advisering belaste bestuursorgaan.

Project 1 ('Versnellen en verbeteren vergunningsbesluiten') dient ertoe om:

- 1) de beslissingstermijnen voor vergunningsaanvragen te verscherpen;
- 2) de versnellingsinstrumenten uit de in voorbereiding zijnde LABB een gepaste en specifieke toepassing te doen vinden in de desbetreffende vergunningsverordeningen. De expliciete opdracht daarbij is de rechtspositie van de aanvragende partij aanmerkelijk te versterken, de beslissingsplicht en de *accountability* van de vergunningverlenende partij te expliciteren en formaliseren, en daarmee om de beslissingstermijnen rond vergunningverlening op Aruba significant en meetbaar te versnellen. Eveneens onderdeel van dit project is:
- 3) het heroverwegen, per vergunningsonderwerp, van de precieze en bij voorkeur meetbare en toetsbare beleidsdoelstellingen per onderdeel, het nut en de noodzaak van de vergunningverlening, inclusief een mogelijk gedeeltelijke of gehele afschaffing van de vergunningsplicht. Een tijdige en goede uitvoering van dit project draagt zonder twijfel in aanzienlijke mate bij aan het verbeteren van het ondernemings- en investeringsklimaat op Aruba.

Besluitvorming over het in werking zetten van dit project vindt – zoals bij alle projecten uit dit programma - plaats door de regering van Aruba en in overleg met het COHO. De namens het

⁶ Zoals in de huidige LAR voorzien. Overigens is de rechtsgang naar de LAR-bezwaaradviescommissie niet altijd een remedie, gelet op de olopende congestie bij deze commissie. Doorlooptijden van meer dan een jaar zijn naar verluid geen uitzondering. Onderwerp-specifieke bezwaaradviescommissies voor complexe onderwerpen zoals bouwvergunningen of inbreukprocedures bij het toekomstige mededingingstoezicht kunnen een ontlasting betekenen voor de generieke LAR-bezwaaradviescommissie en tot overall snellere doorlooptijden leiden.

kabinet Wever-Croes gemandateerde opdrachtgever voor het Programma 'Verbetering Ondernemings- en Investeringsklimaat Aruba' is de minister van Economische Zaken, Communicatie en Duurzame Ontwikkeling van Aruba⁷. De Stuurgroep van dit programma staat onder leiding van de directeur van de Directie Economische Zaken, Handel en Industrie van Aruba (DEZHI). De in te stellen projectgroep van Project 1 ('Versnellen en verbeteren van vergunningsbesluiten') komt onder leiding te staan van de directeur Directie Wetgeving en Juridische Zaken (DWJZ). In verband met de schaarste aan (wetgevings-)juristen bij DWJZ, is het voor de realisatie van Project 1 noodzakelijk dat voor een korte termijn juridische ondersteuning aan de projectleider beschikbaar wordt gesteld. Dit dient in samenspraak met het COHO geregeld te worden.

3 Projectplanning en -begroting

Projectplanning

De projectplanning start met het formuleren van de precieze projectopdracht en het projectplan, waarvoor deze projectbeschrijving als basis kan dienen. Vervolgens dienen per onderwerp de opdrachten en planning voor de respectievelijke werkgroepen per vergunningsonderwerp te worden geformuleerd en vastgesteld.

De globale planning ziet er als volgt uit.

Fasen/deelprojecten	2021				2022				2023				2024			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Instellen projectteam o.l.v. dir. WJZ					■											
Projectplan opstellen en goedkeuren door opdrachtgever					■											
Instellen werkgroepen VV, Horeca, LTU, etc.					■											
Vaststellen werkgroep plannen					■											
Concept-aanpassingen Landsverordeningen						■	■									
Vaststellen definitieve tekst LV'en								■								
Oplevering									■							

Projectbegroting

Deze begroting heeft louter betrekking op de voorziene kosten van de projectgroep/werkgroepen. De werkzaamheden die uitgevoerd worden door medewerkers van DWJZ en overige ambtenaren van de betrokken ministeries en dienstonderdelen op Aruba zijn niet begroot. De enige externe kostenpost is de juridische ondersteuning voor een half jaar van de directeur WJZ.

	Begrote kosten	Toelichting
Medior jurist voor een periode van 6 maanden	AWG 150.000	Deze jurist zal ingehuurd moeten worden uit de private sector, dan wel door Nederland beschikbaar gesteld moeten worden

4 Toelichting en bespreking

De positie bedrijf/burger ten opzichte van de overheid ligt gevoelig bij vergunningaanvragen. De aanvrager is afhankelijk van de vergunningverlener voor een gunstig besluit en zal er over het algemeen beducht zijn voor een slechte verhouding met de vergunning beoordelaar en voor repercussies die voor hem of haar ongunstig uitwerken. De ondernemer en de burger aarzelen over het algemeen om de overheid te veel onder druk te zetten bij het niet nemen

⁷ De uitvoerings- en governancestructuur van het Programma is beschreven in het rapport 'Ondernemings- en investeringsklimaat Aruba: verbeteringen, prioriteiten en implementatie', Economisch Bureau Amsterdam, november 2021.

of niet tijdig nemen van een besluit. Mede daarom kunnen ‘gevolgen van rechtswege’ bij vergunningverlening een voorkeur hebben boven andere ‘versnellingsmiddelen’.

Niet alle besluiten echter komen in aanmerking voor een van rechtswege fictief positief besluit, indien fatale termijnen niet gehaald worden door het bestuursorgaan. Soms vereist het algemeen belang dat er een zorgvuldige afweging van belangen wordt gemaakt, bijvoorbeeld wanneer eigendomsrechten of belangen van derden in het geding zijn.

Het onderwerp waar de vergunningsaanvraag betrekking op heeft kan complex zijn en een degelijke afweging van/tussen belangen en rechten van derden vergen. Fatale termijnen schieten dan hun doel voorbij. Ook komt het voor dat de doelstellingen van wettelijke regelingen op economisch terrein niet of nauwelijks geëxpliciteerd zijn. Er wordt dan losjes gerefereerd aan het ‘algemeen belang’. Ook dat ondermijnt de juridische positie van de aanvrager versus de vergunningverlenende instantie. Over dit alles moet, met inschakeling van wetgevende expertise, goed nagedacht worden alvorens de desbetreffende landsverordeningen hierop te wijzigen. Project 1 beoogt de rechtspositie van de vergunningsaanvrager te verbeteren, de dienstverlening door vergunningverleners verbeteren (verbeteren verantwoording), het nut en de noodzaak van de vergunning te heroverwegen en te expliciteren en het zal, mits goed uitgevoerd, een aanzienlijke verbetering opleveren van het ondernemings- en investeringsklimaat op Aruba.

Een zijdelingse stap op het terrein van het versterken van de positie van de burger en de onderneming in zijn of haar interacties met de overheid zou gezet kunnen worden met het instellen van een Nationale Ombudsman voor Aruba (NOA) voor klachten over bijvoorbeeld te trage behandeling van aanvragen en brieven of over het uitblijven van besluiten en verkeerd toepassen van wettelijke voorschriften. Dit onderwerp is onderdeel van het regeerakkoord op Aruba, en sluit naadloos aan bij het onderhavige onderwerp van het versterken van de positie van de burger en de ondernemer die in aanvaring komt met de overheid of een bestuursorgaan rond het nemen van een vergunningbesluit.

In Nederland is de nationale ombudsman een hoog College van Staat waarvan de adviezen weliswaar niet rechtstreeks bindend zijn, maar deze worden in de regel wel opgevolgd door ministeries en bestuursorganen.

Dit project is een topprioriteit. Het vormt de beleidsinhoudelijke en juridische basis voor Project 2. En het bevordert en internaliseert de plannen die het huidige kabinet heeft op het vlak van de integriteit van het overheidshandelen.

Project 2 - Een coherent vergunningstelsel, achter één loket

Projectbeschrijving en implementatieplan

Inhoud projectbeschrijving

1. Synopsis: één doel, vier deelprojecten
2. Projectbeschrijvingen
 - 2.1 deelproject Vestigingsvergunning
 - 2.2 deelproject Horecavergunning
 - 2.3 deelproject Verblijfs- en Werkvergunning
 - 2.4 deelproject Bouwvergunning en Gronduitgifte
3. Projectplanning en -begroting
4. Ter bespreking

Opmerking vooraf

We maken in het Programma 'Verbetering Ondernemings- en investeringsklimaat Aruba' onderscheid tussen enerzijds het logistieke proces van rationalisatie en integratie van de uitvoering van de vergunningverlening (Project 2); en anderzijds de beleidsmatige en juridische grondslagen voor het versnellen en verbeteren van de vergunningsbesluiten zelf, inclusief de aanpassingen van de achterliggende landsverordeningen (Project 1).

Naast de fysieke en virtuele integratie van vergunningsdomeinen, rekenen we tot project 2 ook het bijstellen van de desbetreffende uitvoeringsrichtlijnen die hierbij worden gehanteerd. Project 1 dient (grotendeels) te zijn afgerond, alvorens gestart kan worden met project 2.

1 Synopsis

Er bestaat op Aruba veel ongenoegen onder ondernemers over de regels en procedures rond vergunningen: over gebrekkige automatisering en digitalisering; over het aantal fysiek verspreide lokketten; over overvloedige en soms dubbele informatie die aangeleverd moet worden; over onzekere en soms onbegrijpelijk lange termijnen voor besluitvorming en het gebrek aan uitleg daarbij; en over het gebrek aan communicatie en duidelijkheid over doelstellingen, beoordelingen en criteria. De kritiek richt zich op de vestigingsvergunning, de verblijfsvergunning, de horecavergunning en de vergunningen rondom onroerend goed (bouw, grond). Soms ontbreekt de mogelijkheid om een vergunning online aan te vragen, online betalen is veelal niet mogelijk, en er is soms sprake van wachttijden en -rijen. Ook wordt er geklaagd over het gebrek aan verantwoording door de verantwoordelijke diensten over de uitblijvende beschikkingen. Er is soms geen goede helpdesk-functie, er zijn geen dwingende, of afdwingbare termijnen voor primaire besluiten, en er vindt gebrekkige communicatie plaats bij overschrijdingen ('u moet geduld hebben'). Ook bestaat het beeld dat als je goede connecties hebt, en je de wegen en manieren kent, zaken sneller en gunstiger geregeld kunnen worden. Zij die dat niet hebben, durven vaak geen stappen te ondernemen richting de ambtelijke diensten uit angst voor repercussies. Overigens dient hierbij opgemerkt te worden dat ondernemers zelf soms rechtstreeks de verantwoordelijke ministers benaderen, zonder de officiële routes te bewandelen. Hierdoor ontstaat rechtsongelijkheid, worden procedures omzeild, en kunnen uitvoeringsorganisaties gefrustreerd raken.

Project 2 ('Een coherent vergunningstelsel, achter één loket') is feitelijk één project, maar het is voor het overzicht, de behapbaarheid en de uitvoerbaarheid beschreven als vier onderling

verbonden, parallel lopende deelprojecten, die uiteindelijk samenkomen in een laatste stap: het digitale ondernemersloket¹.

De gemene deler van deze vier deelprojecten is derhalve het einddoel om op termijn alle genoemde vergunningsaanvragen achter één digitaal loket te plaatsen, met één goed functionerend aanspreekpunt voor vragen of klachten, efficiënte uitvraag van informatie zonder doublures, met helder gemotiveerde beoordelingscriteria en besluiten en maximale zekerheid rond de termijnen en rechtsgevolgen bij uitblijvende primaire (vergunning)besluiten. Deze verbetering van het vergunningstelsel wordt in stappen uitgewerkt en gerealiseerd. Elke stap vergt een separaat projectplan, met een daarop toegespitste projectgroep samenstelling en organisatorische randvoorwaarden.

De eerste fase van Project 2 kent vier, hoofdzakelijk logistieke, deelprojecten. Hierin wordt gewerkt aan de uitvoering van het vergunningstelsel in het kader van de Vestigingwet (1) en aan het rationaliseren van het proces rond het afgeven van horecaverunningen en de coördinatie hiervan onderbrengen bij de Directie Economische Zaken, Handel en Industrie (DEHZI) (2). Parallel hieraan worden ook de vergunningprocedures bij de Dienst Infrastructuur en Planning (DIP) en de Dienst Openbare Werken (DOW) gecoördineerd, aangesloten en waar mogelijk geïntegreerd (3); hetzelfde geldt voor de vergunningprocedures bij het *Departemento di Integracion, Maneho y Admision di Stranhero* (DIMAS) en het *Departemento di Progreso Laboral* (DPL) (4). Deze eerste fase wordt in onderstaande deelprojecten beschreven.

Fase 2 van project 2 betreft het digitaal achter hetzelfde loket onderbrengen (virtuele integratie) van alle voor ondernemers relevante vergunningsaanvragen. Het ligt in de rede dat dit bij DEHZI – als de voor ondernemerschap verantwoordelijke directie – of een nader te identificeren *host*-organisatie namens DEHZI onder te brengen. Het gaat dan om de vestigingsvergunning, de gecoördineerde horecaverunningprocedures, de gecoördineerde/geïntegreerde DIP/DOW-vergunningprocedures en de gecoördineerde/geïntegreerde DIMAS/DPL-vergunningprocedures. Deze tweede fase betreft voor het belangrijkste deel een logistieke it-operatie; een technische, virtuele en gedigitaliseerde concentratie van de drie loketten achter hetzelfde virtuele loket c.q. op hetzelfde platform bij DEHZI of een andere *host*, namens DEHZI.

Deze afrondende tweede fase is in deze projectbeschrijving niet nader uitgewerkt. Deze fase dient opgestart en uitgevoerd te worden zodra de onderstaande deelprojecten (uit fase 1) zijn afgerond en zodra duidelijk is wie de centrale loketfunctie gaat vervullen en beheren. En belangrijk ook: hoe ver de integratie politiek gesproken gaat. Betreft het louter een virtuele integratie van de separate uitvoeringstrajecten, waarvan de *backoffice* ook separaat uitgevoerd blijft worden (vestigingsvergunning, horecaverunning, DIMAS vergunning, DPL-advies, DOW en DIP vergunningen), wordt het aanvullende ook een fysieke integratie van alle *backoffice* activiteiten van de genoemde uitvoeringsorganisaties, of gaat het zover dat ook de politieke en beleidsmatige verantwoordelijkheid voor (delen van) de genoemde gebieden worden ondergebracht onder één politiek verantwoordelijke minister?

Voorts is essentieel dat deze afrondende tweede fase ondersteund wordt door c.q. consistent wordt uitgevoerd met het e-government project en thema B.11 van het landspakket. Het heeft geen meerwaarde om nu al het afsluitende project van het integreren van alle loketten en de planning/budgettering daarvoor op schrift te stellen. Zodra de bovenstaande deelprojecten uit fase 1 gerealiseerd zijn, dient de opdracht gegeven te worden tot het digitaal samenbrengen van de genoemde vergunningen achter één overkoepelend ondernemersvergunningloket. Tegen die tijd dienen ook de genoemde politieke knopen te zijn doorgehakt.

¹ Het (separate) project Digitalisering/ E-Government doorsnijdt alle vier hieronder te behandelen projecten.

Een één-loket oplossing vergt wezenlijke veranderingen op bestuurlijk en organisatorisch terrein, met name voor de uitvoerende organisaties en de betrokken ministeries, directies en diensten. De effecten voor het ondernemingsklimaat zijn echter navenant groot. Een één-loket oplossing voorkomt onnodige stappen en kosten en verwarring bij de startende ondernemer. Het voorkomt dubbelingen in informatie en documenten, en het voorkomt wachtrijen. Het dwingt de overheid om achter het loket (de backoffice) tot duidelijke en transparante regels en procedures te komen over welke informatie noodzakelijk is om een aanvraag te kunnen beoordelen, welke termijnen daarvoor redelijkerwijs maximaal mogen gelden, en wie 'eigenaar' is van het probleem als termijnen niet in acht worden genomen². Nu is dat in alle gevallen de startende ondernemer, terwijl dit – als alle vereiste informatie op tijd is aangeleverd – de overheid als verlener van de vergunningen zou moeten zijn.

Annex aan dit proces van integratie en centralisatie dienen ook de uitvoeringsrichtlijnen aan de resultaten van de werkzaamheden in project 1 (juridische versnelling, beleidsmatige heroverweging) en van de virtuele integratie van vergunningverleningsprocedures te worden aangepast.

Voor alle deelprojecten uit fase 1 van project 2 geldt dat uniforme afspraken gemaakt dienen te worden rond mandatering van directeuren en dienen er wettelijke criteria opgesteld te worden voor eventuele ministeriële interventie rond individuele zaken. Dit om de uitvoering van de vergunningverlening door de uitvoerende instanties te kunnen stroomlijnen en standaardiseren. Bovendien voorkomt het cliëntalisme.

2 Projectbeschrijvingen

2.1 Deelproject Vestigingsvergunning

De Vestigingsverordening (AB 1990 No. GT 55) dient voorzien te worden van een coherent, toetsbaar en meetbaar geformuleerde set van beleidsdoelstellingen die consistent zijn met de huidige (post-Covid) economische plannen van Aruba en met de uitgangspunten van het voorgenomen mededingingsbeleid. Dit onderdeel, het opnieuw doordenken van de beleidsdoelstellingen van vergunningsverordeningen en de resultaten daarvan formaliseren in de desbetreffende vergunningsverordening – in dit geval de Vestigingsverordening – maakt onderdeel uit van het in hoofdzaak juridische Project 1 'Versnellen en verbeteren van vergunningen'.

Onderdeel van de in Project 1 uit te voeren aanpassingen van de Vestigingsverordening is een analyse van de economische en maatschappelijke rationale ervan. Dit betreft onder meer de vraag: passen de doelstellingen nog bij de huidige economische aspiraties van Aruba en bij de economische spelregels uit het in te voeren concurrentiebeleid? Bij het herformuleren van de beleidsdoelstellingen dient ook de vraag aan de orde te komen of, en in welke mate, die beleidsdoelstellingen effectiever met andere beleidsinstrumenten (kunnen) worden gerealiseerd.

In de bovenstaande 'bestaansgrond-analyse' van de Vestigingswet dient ook de mogelijkheid overwogen te worden om de Vestigingsverordening – al dan niet op termijn – in zijn geheel te laten vervallen. Deze laatste optie kan op mogelijke onvoorziene effecten onderzocht worden door de Vestigingsverordening – alvorens de verordening in te trekken – deze voor een termijn van een beperkt aantal jaren buiten werking te stellen, met daaraan gekoppeld de verplichting om elke nieuwe vestiging verplicht vooraf te registreren bij DEHZI. Tussentijdse evaluaties hiervan kunnen inzicht geven in de effecten van het opschorten van de vergunningsplicht.

² Zie beschrijving van Project 1 'Versnellen en versnellen vergunningsbesluiten'.

De uitvoeringsrichtlijn (laatst aangepast op 1 mei 2019) dient op de nieuwe beleidsdoelstellingen van de Vestigingsverordening te worden aangepast. Bij het herzien van de uitvoeringsrichtlijn dient de vraag aan de orde te komen of onderdelen van de in Project 1 herziene beleidsdoelstellingen bereikt kunnen worden met minder administratieve belasting voor het bedrijfsleven. Enkele suggesties hiertoe zijn:

- De verplichte toets/adviesinwinning van de Kamer van Koophandel (KvK is in het verleden tot 'belanghebbende' verklaard), zoals is geregeld in de huidige vestigingsverordening, is nu al reeds een formaliteit. Overwogen moet worden om deze toets in de nieuwe uitvoeringsrichtlijn te laten vervallen.
- Quasi-doelstellingen als het voorkomen van oneigenlijke en ongewenste immigratie, dienen voor de coherentie van het toelatingsbeleid niet primair via de vestigingsvergunning en door DEZHI maar – indien noodzakelijk geacht – door de daartoe aangewezen en geëquipeerde instanties te worden uitgevoerd (DIMAS, DPL).
- In de uitvoeringsrichtlijn worden categorieën van vestigingsvergunningen voor eenmanszaken, vennootschappen onder firma, nv's, vba's, onderscheiden naar de classificatie van daarbij betrokken personen (eigenaren, directeuren) in de categorie A (betrokken bij Aruba) of B. Deze classificatie in de uitvoeringsrichtlijn dient op administratieve belasting onderzocht te worden. De indruk bestaat dat bij sommige categorieën (1 t/m 5, 7), die vrijwel altijd een vergunning krijgen, een registratieverplichting volstaat (en géén vergunningsverplichting). Eventueel kan bij de registratiebevestiging vermeld worden dat indien de eigendomsverhoudingen significant wijzigen en de onderneming dientengevolge niet meer voldoet aan de criteria ex 1 t/m 5 of 7, alsnog een vestigingsvergunning moet worden aangevraagd.
- Ook bij categorie 6, de kern van het vestigingsbeleid, dient overwogen te worden of voor elk van de 12 onderscheiden subcategorieën het doel nog wel de middelen heiligt. Als dat het geval is vraagt dit om heldere en harde termijnen voor de vergunningsbeschikkingen in Project 1.

Toelichting

- We maken in dit programma onderscheid tussen het logistieke proces van rationalisatie en integratie van vergunningverlening en de daarop toegesneden bijstelling van de uitvoeringsrichtlijnen (Project 2) en het beleidsmatige en juridische proces van versnellen en verbeteren (expliciete doelstellingen) van de vergunningsbesluiten zelf en de achterliggende landsverordeningen (Project 1). Ook dit laatste kan vanzelfsprekend gevolgen hebben voor de uitvoeringsrichtlijnen.
- De automatisering rond het huidige vestigingsbeleid bij DEZHI is in volle gang. Het lijkt erop dat met de automatisering van de vestigingsvergunningsaanvraag, de eerste belangrijke stappen voor een mogelijke integratie van vergunningen achter een loket zijn gezet.
- Het belangrijkste in dit stadium is dat de uitvoeringsrichtlijnen van dit onderhavige Project 2 onderzocht dient te worden op de vraag of de gestelde (herziene) beleidsdoelstellingen bereikt kunnen worden met administratief lichtere middelen, zoals registratie in plaats van vergunningsplicht, of zelfs door afschaffing van onderdelen van de besproken categorieën 1 t/m 7. Ook onderdelen uit de richtlijn die beter uitgevoerd kunnen worden in gespecialiseerde uitvoeringsinstanties dienen verplaatst te worden.
- De toets van de KvK op (de lijst van) ongewenste sectorale initiatieven op Aruba, dan wel op 'marktverzading', dient te komen vervallen. De eerste toets kan, voor zover nodig, volledig door DEZHI worden uitgevoerd binnen de daarvoor geldende wettelijke termijnen;

de marktverzadigingstoets dient in het geheel komen te vervallen³. Deze toets staat haaks op de grondbeginselen van het voorgenomen mededingingsbeleid en kent naar het zich laat aanzien geen economische rationale. Indien deze toets wordt gebruikt voor doelstellingen van ruimtelijke ordening, dan kan hierin worden voorzien met effectief ruimtelijk ordeningsbeleid.

- Wat de heroverweging van de Landsverordening zelf betreft (Project 1): het materiële toetsingscriterium in de huidige Vestigingsverordening is het 'algemeen belang' als toekennings-/weigeringsgrond (naast openbare orde en publieke rust ter beoordeling door de Minister van Algemene Zaken). Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Nederlandse Vestigingswet die in 2007 werd afgeschaft en die een vakbekwaamheidsdoelstelling had ter bescherming van de consument. De huidige Vestigingsverordening van Aruba bevat geen expliciete economische of maatschappelijke beleidsdoelstellingen. Het bevat slechts een verwijzing naar het algemeen belang⁴. Dit ongespecificeerde toetsingscriterium verschaft de minister en de vergunningverlener, *in casu* DEZHI, een grote formele discretionaire beslissingsruimte en de vergunningaanvrager een omgekeerd evenredige, zwakke rechtspositionele basis om een voor hem/haar ongunstig besluit inhoudelijk aan te vechten bij de bestuursrechter. Weliswaar is de discretionaire ruimte (sterk) ingeperkt door de beleidsrichtlijnen (2019); iedere minister kan deze richtlijnen naar eigen inzicht aanpassen – en daarmee de discretionaire bevoegdheden weer verruimen – wat voorts onzekerheid met zich meebrengt voor ondernemers. Bovendien kunnen de effectiviteit en de doelmatigheid van de Vestigingsverordening en van de uitvoering, zoals deze nu geformuleerd is, niet getoetst worden. Dit is een onwenselijke situatie. We adviseren daarom om in Project 1 de beleidsdoelstelling opnieuw tegen het licht te houden van de huidige economische (lange termijn) doelstellingen en te concretiseren in meetbare en toetsbare beoordelingen. De Vestigingsverordening – wanneer deze aangepast wordt voortgezet – dient daarbij voorzien te worden van duidelijke wettelijke termijnen voor de primaire besluiten. Ook dit maakt onderdeel uit van Project 1.

2.2 Deelproject Horecaverunning

De directie Wetgeving en Juridische Zaken (DWJZ) coördineert nu de toetsen die de directie Volksgezondheid, de politie en de brandweer uitvoeren ten behoeve van de verlening van Horecaverunningen. DWJZ heeft geen bevoegdheid voor, noch belang bij het coördineren en het efficiënt (doen) uitvoeren van deze taken. Bovendien is dit een 'Fremdkörper' in het takenpakket van DWJZ; deze coördinerende taak past beter bij DEZHI – zeker als besloten wordt tot centralisatie van het vergunningstelsel voor ondernemers bij DEZHI.

Daarvoor dient DEZHI de (wettelijke) instrumenten te krijgen om de genoemde uitvoerende diensten aan te spreken op doorlooptijden. Het wettelijk kader moet daarop in Project 1 te worden aangepast⁵. Harde wettelijke termijnen zijn in verband met de aard van de werkzaamheden naar verwachting problematisch. Wel moet gezocht worden naar een versterking van de positie van de vergunning aanvragende partij en een verantwoordingsplicht van DEZHI en van de partijen die de nieuwe horecaonderneming toetsen op effecten voor de volksgezondheid en (brand)veiligheid.

³ Naar verluid heeft deze toets van de KvK nu al reeds nauwelijks materiele betekenis meer. DEZHI dient 'te horen', maar is niet wettelijk verplicht te luisteren.

⁴ Overigens was het effect van de Nederlandse vestigingswet vergelijkbaar met die van de Arubaanse nu, namelijk beperking van de concurrentie en bescherming van zittende ondernemers tegen nieuwe ondernemers.

⁵ Het is overigens de vraag of de toetsing door het korps brandweer en het korps politie op Aruba überhaupt wel een wettelijke basis heeft. Indien dat niet het geval blijkt, dan dient in ommissie te worden voorzien.

Ook wordt ten aanzien van de uitvoering van de Horecaverunning aanbevolen om de Horecaverunning direct na de aanvraag – waarbij de aanvrager verklaart aan een aantal nader te specificeren voorwaarden te voldoen - voorwaardelijk toe te kennen. De beoordeling door de drie betrokken diensten vindt dan plaats, nadat de voorlopige vergunning is afgegeven en wanneer de horecaonderneming reeds in bedrijf is. Toezicht en handhaving vinden dan plaats op basis van een risico-gestuurd handavingsplan. Dat ontlast de betrokken diensten en de horecaondernemers, en het zorgt voor een meer gericht en efficiënt uitgevoerd toezichts- en handavingsregime. Bovendien bevordert het ondernemerschap en investeringen in de horeca op Aruba. En daarmee mag verwacht worden dat het een positieve impuls geeft aan horeca en economie op Aruba.

Toelichting

- DWJZ is niet de natuurlijke eigenaar van de coördinerende taak rond de Horecaverunning. DEHZI is dat wel, zeker als besloten wordt – zoals hier voorgesteld – om toe te werken naar een één-loket oplossing voor alle voor ondernemers relevante vergunningen.
- Daarnaast bestaat de indruk dat de coördinerende taak – zoals nu uitgevoerd door DWJZ niet veel meer inhoudt dan een administratieve. DWJZ is geen aanjager en kan de drie betrokken instanties (DVG, Korps Politie en Brandweer) nauwelijks aanspreken op in acht te nemen termijnen. Daarvoor ontbreken, naast capaciteit, ook de instrumenten. Als DEHZI deze taak effectief wil overnemen, dan heeft dat alleen maar zin als het daarvoor niet alleen de wettelijke taak en instrumenten krijgt, maar ook de mensen om hier actief invulling aan kunnen geven.
- Anderzijds, de drie genoemde instanties kunnen de situatie slechts beoordelen als de investering al is gedaan en de horecagelegenheid is ingericht en in principe gereed is om te starten. Dit legt bij vertragingen een grote financiële druk op investeerders en ondernemers, impliceert een groot risico en belemmert toetreding en concurrentie. De drie genoemde toetsende instanties kennen bovendien geen wettelijke termijnen en zijn vaak te druk bezet om prioriteit te geven aan deze bijkomende wettelijke taak.
- Een alternatief is dat de reële optie onderzocht wordt om niet vooraf, maar achteraf, als de onderneming al operationeel is, selectief en 'risico-gestuurd' te toetsen op compliance. Dat gebeurt op grote schaal elders ook; zelfs ook op gevoelige terreinen als de gezondheidszorg of het milieu. Zo houdt de Inspectie Gezondheidszorg (en Jeugdzorg tegenwoordig) in Nederland al sinds jaar en dag toezicht op alle aanbieders van zorg (ziekenhuizen, artsen, verpleging en verzorging) door middel van risico-gestuurd onderzoek. Dat wil zeggen dat de Inspectie gericht informatie verzamelt over de genoemde zorgverleners, die ze vervolgens analyseert op risico's en op basis daarvan besluit welke zorgverleners bezocht moeten worden voor een inspectie.
- Voor het eventueel invoeren van risico-gestuurd toezicht, of een combinatie van *ex-ante* en *ex-post* toezicht, dienen de wettelijke bepalingen (inspectie, sancties) rond de toetsing te worden aangepast en dient met de informatievoorziening richting de genoemde instanties risicoanalyse mogelijk en verplicht gemaakt te worden. Hier ligt weer de interactie met project 1.
- Om strategisch *non-compliance* gedrag van ondernemers te vermijden, zou overwogen kunnen worden om bij risico-gestuurd *ex-post* toezicht, de toezichthoudende instantie de mogelijkheid te geven de horecaondernemer te beboeten, of in voorkomende gevallen kan de horeca-vergunning, bij ernstige *non-compliance* van de betreffende ondernemer met hem/haar bekend geachte veiligheids- en gezondheidsvoorschriften, al dan niet tijdelijk ingetrokken worden.

2.3 Deelproject Verblijfsvergunning

De procedures rondom aanvraag en verlening van verblijfsvergunningen (door DIMAS en na advisering door DPL) dienen in aanloop naar de virtuele centralisatie achter één-loket voor alle vergunningen voor ondernemers, gecoördineerd en waar mogelijk geïntegreerd te worden (bij DIMAS). Daarvoor moeten sluitende afspraken gemaakt worden tussen de diensten die belast zijn met uitvoering van de desbetreffende wetgeving, om te beginnen tussen de ministers die verantwoordelijk zijn voor de betreffende terreinen van beleid. Mogelijk moet ook de wetgeving hierop ook worden aangepast (Project 1).

Ook hier dienen uniforme afspraken gemaakt te worden rond mandatering van directeuren en dienen wettelijke criteria opgesteld te worden voor eventuele ministeriële interventie rond individuele zaken. Dit geldt voor alle deelprojecten. De ministeriële eindverantwoordelijkheid bij dit alles blijft vanzelfsprekend onverkort bestaan.

Zoals gezegd (project 1) dienen de onderliggende wetgeving en uitvoeringsrichtlijnen voorzien te worden van expliciete en meet- en toetsbare doelstellingen van beleid. Oneigenlijke elementen dienen geëlimineerd te worden uit de regelgeving. Markten en ondernemingen op Aruba dienen alleen beschermd te worden tegen oneigenlijke vormen van concurrentie; niet tegen concurrentie door efficiënte ondernemingen, of door mensen die beter gekwalificeerd zijn en die zich op Aruba willen vestigen. Vanzelfsprekend staat het Aruba vrij zich te beschermen tegen immigratie of werkvergunningaanvragen van personen die niet welkom geacht worden.

De gehele beoordelingsprocedure dient voorzien te worden van duidelijke beoordelingscriteria die in bezwaar en in beroep bij de bestuursrechter materieel getoetst kunnen worden. Bovendien dient het afgeven van primaire besluiten voorzien te worden van expliciete, redelijke termijnen met duidelijk juridische consequenties bij tijdsoverschrijdingen ten aanzien van primaire besluiten⁶, zowel voor de aanvrager als de beoordelende instantie. Overschrijdingen van termijnen voor primaire DIMAS besluiten hebben nu als gevolg dat er een fictieve afwijzing heeft plaatsgevonden. Overwogen kan worden hiervoor (op termijn) een fictief positieve werking te stellen, in lijn met de ontwerp Landsverordening algemene bepalingen bestuursrecht (LABB) die nu bij de Raad van Advies voorligt.

Toelichting

- DIMAS werkt formeel met redelijk korte en strakke beslissingstermijnen. In de praktijk worden termijnen echter lang niet altijd gehaald. Ook bestaat er geen mogelijkheid van digitale aanvraag indiening. Het overschrijden van termijnen voor het afgeven van primaire besluiten heeft voor DIMAS echter geen juridische consequenties; wel voor de aanvrager (fictief negatieve werking). Vrijblijvende streefgetallen voor de verwerkingstermijnen, en asymmetrie ten aanzien van de juridische gevolgen als termijnen overschreden worden, werken in onvoldoende mate disciplinerend voor de uitvoeringsinstantie. En laten de rechtsongelijkheid in stand tussen vergunningaanvrager en -verlener. Overwogen moet worden om bij overschrijdingen de vergunningaanvrager automatisch een vergunning te verlenen ('vergunning van rechtswege' of *lex silencio positivo*) en om daarbij aansluiting te vinden bij de ontwerp Landsverordening algemene bepalingen bestuursrecht (LABB).
- DPL kent naar verluid in het geheel geen wettelijke termijnen voor advisering. DIMAS kan daarom geen harde wettelijke termijnen toepassen, voor zover ze afhankelijk is van de doorlooptijden bij DPL.

⁶ Zie ook Project 1.

- DIMAS toetst het advies van DPL niet en neemt het advies automatisch over. Overwogen moet worden of de werkzaamheden die DPL uitvoert voor haar advies rechtstreeks door DIMAS kunnen worden uitgevoerd. Dat levert echter alleen tijdswinst op, indien de database van beschikbare en werkzoekende mensen en van aangeboden werkplekken actueel en online benaderbaar wordt gemaakt voor DIMAS, werkgevers en (kandidaat)werknemers. Dat vergt de nodige investeringen aan de zijde van het Job Center van DPL. Hier ligt ook een relatie met het arbeidsmarkt-dossier.

2.4 Deelproject Bouwvergunningen en gronduitgifte

De vergunningsprocedures van DIP (o.a. landtoewijzing) en DOW (o.a. bouwvergunning) dienen, in aanloop naar de virtuele centralisatie achter één loket, voor alle vergunningen voor ondernemers bij DEHZI gecoördineerd en waar mogelijk geïntegreerd te worden in één loket bij DOW. Daarvoor moeten sluitende afspraken worden gemaakt tussen de diensten die belast zijn met uitvoering van de desbetreffende wetgeving, om te beginnen tussen de ministers die verantwoordelijk zijn voor de betreffende terreinen van beleid. Mogelijk moet ook de wetgeving hierop worden aangepast.

Ook dienen uniforme afspraken te worden gemaakt rond mandatering van de directeuren en dienen wettelijke criteria opgesteld te worden voor eventuele ministeriële interventie rond individuele zaken.

De gehele beoordelingsprocedure vindt plaats op basis van heldere, voor iedereen begrijpelijke beoordelingscriteria die in bezwaar en in beroep bij de bestuursrechter materieel getoetst kunnen worden. Bovendien dient het afgeven van primaire besluiten plaats te vinden binnen expliciet wettelijk vastgelegde, redelijke termijnen met duidelijk juridische consequenties, zowel voor de aanvrager als de beoordelende instantie, bij tijdsoverschrijdingen ten aanzien van primaire besluiten.⁷

Het ontwerp van een op bovenstaande toegesneden uitvoeringsrichtlijn voor beide samenwerkende organisaties behoort eveneens tot de opdracht.

Toelichting

- Een praktisch probleem voor de hiervoor geadviseerde virtuele integratie van DOW en DIP is dat de laatstgenoemde organisatie (DIP) naar het oordeel van betrokkenen, en in het bijzonder de directeur zelf, vrijwel non-functioneel is als gevolg van jarenlang opgelopen achterstallig onderhoud aan de organisatie en zijn mensen (met vele duizenden dossiers achterstand) en van majeure doorsmeulende competentie- en integriteitsproblemen. Dit belemmert zonder meer het werken aan een fasegewijze integratie van processen en het plaatsen van DIP-vergunning achter één virtueel loket. Eerst moet de DIP-organisatie op orde worden gebracht, c.q. opnieuw worden opgebouwd.
- Aan de positieve kant: Aruba kent sinds kort een nieuw wettelijk kader, het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan met Voorschriften (ROPV). In beginsel is dit een grote stap voorwaarts voor een ordentelijk proces van locatietoewijzing.
- De ROPV is (nog) niet voorzien van wettelijke termijnen voor primaire besluiten, noch van helder omschreven procedures, waardoor de rechtspositie van de vergunning vragende persoon of onderneming nog steeds niet voldoende geborgd is. Dat dient in Project 1 bezien te worden.
- De ROPV voorziet ook in een overlegplatform, een 'tafel' onder leiding van de DIP, waar acht partijen die mogelijk betrokken zijn bij een vergunning-afgifte afspraken kunnen maken rond een casus. Er zijn geen termijnen verbonden aan de 'tafel' beraadslagingen, nog

⁷ Zie Project 4.

zijn er verantwoordelijkheden, rechten en plichten vastgelegd. Ook dit laat de aanvrager in het ongewisse over zijn of haar rechtspositie.

- Een van de beoogde bijeffecten van de ROPV is het tegengaan van corruptie rond vergunning afgifte en het verschaffen van duidelijkheid aan burgers en bedrijven. Recente corruptiezaken lijken eveneens een verlamdend effect te hebben op de DIP organisatie(s). Het effect van een verminderde kans op corruptie en cliëntelisme, zal niet of onvoldoende bereikt worden als DIP zelf niet op orde en sterkte gebracht wordt, maar ook indien de rechten en plichten, termijnen, bezwaar- en beroepsmogelijkheden voor de aanvragende partij niet helder zijn belegd conform de nieuwe LABB. Een uitvoeringsrichtlijn, die tevens betrekking heeft op de 'toeleverende' diensten aan tafel, zou dit effect gunstig beïnvloeden.
- Gezien de voornoemde problemen bij DIP is het aanbevelenswaardig om de procedures bij DIP vooralsnog buiten de voorgenomen integratie onder Project 2 te houden. De fundamentele problemen waar de organisatie mee te maken heeft zullen eerst aangepakt moeten worden.

3 Planning en Begroting

Projectplanning

De projectplanning heeft betrekking op alle onderscheiden deelprojecten, die zoals gezegd tezamen als één project moeten worden ingepland. Het start met het instellen van een overkoepelend projectteam en van werkgroepen die de onderscheiden onderdelen vormgeven. Fase 2, de feitelijke logistieke en ICT-matige integratie achter één virtueel loket hebben we, zoals gemeld, nog niet gepland. Die fase is met nog te veel politieke en bestuurlijke onzekerheden omgeven die eerst opgelost moeten worden.

	2021				2022				2023				2024			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Vaststellen projectplan fase 1																
Instellen projectteam en werkgroepen																
Uitvoering werkzaamheden fase 1 (deelprojecten vergunningen)																
Ontwerp en vaststellen projectplan fase 2																
Start fase 2																

Projectbegroting

Deze begroting heeft betrekking op de voorziene kosten voor de inhuur van externe expertise; de kosten van interne capaciteitsinzet wordt niet begroot. Het onderstaande overzicht splits de kosten uit per deelproject van de voorgaande planning.

Coördinatie en afstemming van de activiteiten binnen de deelprojecten is essentieel en zal een forse inspanning vergen op net niveau van de projectleider van Project 2. Hiervoor is geen capaciteit bij de directeur DEZHI, noch bij managers van de afdeling. Er zal derhalve een (externe) projectmanager beschikbaar moeten worden gesteld voor de gehele duur van fase 1 die de deelprojecten aanstuurt en de samenhang (op inhoud en voortgang) coördineert.

	Begrote kosten	Toelichting
Externe projectmanager voor fase 1 ter ondersteuning van de projectleider	AWG 200.000	

4 Ter bespreking

- Een separaat project e-government loopt dwars door bovenstaande projecten heen. Deze projecten vergen dus een goede afstemming en mogelijk een identieke of op z'n minst overlappende stuurgroep samenstelling.
- We maken in dit programma onderscheid tussen het logistieke proces van rationalisatie en integratie van vergunningverlening - het onderhavige Project 2 - en het beleidsmatige en juridische proces van versnellen en verbeteren van de vergunningsbesluiten zelf en de achterliggende landsverordeningen (Project 1).
- Alle projectonderdelen uit Project 2 hebben een relatie met Project 1. Sommige onderdelen zijn ook afhankelijk van de invulling van overeenkomstige onderdelen uit het andere project. Zo is de herstructurering van uitvoeringsrichtlijnen in Project 2 een functie van de beleidsmatige en juridische herzieningen die worden doorgevoerd in de vergunningsverordeningen in Project 1. En omgekeerd, om verbeteringen in de uitvoering door te voeren onder project 2, is het soms nodig het wettelijk kader daarvoor aan te passen in project 1. Het ligt dan ook in de rede om niet alleen op stuurgroep niveau, maar ook op projectgroep niveau te zorgen voor goede en continue afstemming - bijvoorbeeld door overlappend lidmaatschap.
- Alle deelprojecten uit het project 'Een coherent vergunningstelsel, achter één loket', zijn taaie, lang durende administratieve projecten waarin met beleid aan meervoudige ambtelijke en zakelijke weerstanden het hoofd geboden zal moeten worden. Dit project is bepaald geen sprint. Het vergt stevige politieke en uitvoerende *commitment* en vasthoudendheid. Bovendien vergt het een goed en compleet uitgeschreven, afgehechte projectopdracht, inclusief bemensing en *deliverables*, die besproken en vastgesteld moet worden op het hoogste politieke niveau, alvorens de gemandateerde opdrachtgever/Minister aan de slag kan gaan. Desalniettemin is er een wezenlijk risico dat dit project verzandt in oeverloze discussies op uitvoeringsniveau, en in territoriale gevechten en ambtelijke en politieke inertie.
- De governance-structuur zoals wordt voorgesteld in het rapport 'Ondernemings- en investeringsklimaat Aruba: verbeteringen, prioriteiten en implementatie', met duidelijke eisen aan politieke en ambtelijke *commitment* op heldere projectopdrachten, transparante hiërarchische lijnen, periodieke gestandaardiseerde rapportages, doorlopende monitoring en escalatieprocedures, beoogt bij te dragen aan het voorkomen van voornoemde risico's.
- Bij de samenstelling van de stuurgroep moet er rekening mee worden gehouden dat resterende of nieuwe weerstanden die bij voorkeur ook op stuurgroep-niveau ingebracht en opgelost moeten kunnen worden (met escalatiemogelijkheid naar de door het kabinet gemandateerde opdracht gevende Minister en/of COHO-directeur). Leden van de stuurgroep moeten derhalve bij voorkeur beslissingsbevoegd zijn en dus zelf kunnen sturen.
- In elk van de deelprojecten en daartoe samengestelde projectgroepen, dient bij voorkeur het lokale bedrijfsleven met praktische kennis betrokken te worden.
- Zoals bij alle projecten, maar zeker ook bij dit project, dient er gewerkt te worden aan een communicatie- en voorlichtingsplan, aansluitend aan de afronding van bovenstaande deelprojecten/parallel aan fase 2. Dit project leidt tot een majeure verandering in het vergunningen en dient als zodanig 'verkocht' en uitgelegd te worden.
- Cruciaal voor dit complexe en taaie project wordt de monitoring functie van het COHO, de coördinatierol van het ministerie van Algemene Zaken op Aruba rond de uitvoering van de afgesproken landspakketten, en de opdracht gevende rol van de door het kabinet gemandateerde minister van Economische Zaken, Communicatie en Duurzame Ontwikkeling. Indien het COHO en het kabinet van de Minister-President niet volledig aangesloten

zijn op de uitvoering van deze projecten en niet adequaat, tijdig en gecoördineerd reageren op mogelijke overschrijdingen van termijnen en het niet naleven van afspraken, dan is dit belangrijke onderdeel van het programma 'Verbetering Ondernemings- en Investeringsklimaat op Aruba' gedoemd te mislukken.

Project 3 - Implementatie Aruba Fair Trade Authority

Projectbeschrijving en implementatieplan

Inhoud projectbeschrijving

1. Synopsis
2. Projectbeschrijving
3. Projectplanning en -begroting
4. Toelichting en bespreking

1 Synopsis

De Landsverordening houdende regels inzake de mededinging van Aruba (hierna: mededingingsverordening) voorziet in spelregels voor eerlijke concurrentie en in de oprichting van de *Aruba Fair Trade Authority* (AFTA), een onafhankelijke mededingingsautoriteit met een ZBO-status. De mededingingsverordening is in 2020 door het parlement van Aruba aangenomen. De instelling van de AFTA wacht sindsdien op een besluit door de regering van Aruba tot inwerkingtreding en op toekenning van een incidenteel implementatie- en aanloopbudget voor het implementatiejaar en een structureel operationeel budget voor de AFTA van circa AWG 1,6-1,7 miljoen per jaar. Het is de intentie om drie jaar na inwerkingtreding van de mededingingsverordening ook consumentenbescherming aan het takenpakket van de AFTA toe te voegen. Ook zijn er voornemens om de nog te ontwikkelen regulering van nutssectoren op Aruba op termijn onder te brengen bij de AFTA.

Ondernemers op Aruba hebben vaak last van een ongelijk speelveld ten opzichte van ondernemers die zich niet aan de regels houden (vergunningen, belastingen). Signalen door startende ondernemers over oneerlijke concurrentie door kartelvorming of machtige bedrijven, zijn er ook, maar minder prominent. Dat is verklaarbaar: startende ondernemers of personen die een voornemen hebben om een bedrijf te starten op Aruba hebben geen, of een beperktere stem en worden minder gehoord. En bij klachten van consumenten over prijzen wordt vaak gedacht aan prijsbeleid en niet aan ontbrekend concurrentiebeleid. Uit ervaringen elders, uit adviezen van internationale organisaties en uit de literatuur is bekend dat mededingingstoezicht gunstig is, zo niet essentieel, voor het bestrijden van concurrentiebeperkingen en voor een goed ondernemings- en investeringsklimaat. Mededingingstoezicht gaat kartelvorming en misbruik door ondernemingen met een economische machtspositie tegen, waardoor ook potentiële investeerders zich beter beschermd weten tegen oneerlijke concurrentie door de zittende economische macht. Het draagt bij aan betere kwaliteit van diensten en producten en aan lagere prijzen voor consumenten en bedrijven. En het stimuleert innovatie en vernieuwing. Mededingingstoezicht draagt op deze wijze bij aan een structurele verbetering van het ondernemings- en investeringsklimaat van Aruba waar markten beperkt van omvang zijn en mededingingsproblemen sneller optreden. Het vergroot voorts de mogelijkheden voor diversificatie van de economie.

De AFTA zal een structureel beslag leggen op de begroting van Aruba en er zal gespecialiseerd personeel moeten worden aangenomen. De toekenning van een structureel budget ten laste van de reguliere begroting van Aruba dient geregeld te zijn, alvorens tot instelling van het implementatieteam AFTA over te gaan. Zonder die budgettaire zekerheid heeft het opzetten van dit nieuwe orgaan geen zin. Ook dient het formatieplan van de AFTA te worden goedgekeurd en vastgesteld en dient bestuurlijk afgestemd te worden (tussen Aruba, Nederland en het CAft) dat het opzetten van de AFTA niet belemmerd wordt door het financieel toezicht. Van belang in dit verband is dat de ervaring leert dat mededingingstoezicht, mits adequaat

uitgevoerd, economische baten genereert die in ruime mate de uitvoeringskosten overstijgen.

Voor de werkzaamheden tijdens de implementatieperiode (2022/2023) zullen middelen, capaciteit en expertise nodig zijn die op Aruba op dit moment niet voorhanden zijn. Daarvoor zal een beroep moeten worden gedaan op Nederland en het COHO. Eerder begrote aanloopactiviteiten (organisatie- en formatieplan) zijn ten dele reeds uitgevoerd; andere posten vallen anno 2021 hoger uit. Er is in deze projectbeschrijving een nieuwe begroting voor de implementatieperiode opgesteld. Bij de werkzaamheden tijdens het implementatiejaar en tijdens de eerste operationele jaren zullen het COHO, het Ministerie van EZK, de Curaçaose FTAC en de Nederlandse ACM moeten helpen. Er zijn geen mensen met mededingingskennis en -ervaring op Aruba aanwezig. Ook zal er ondersteuning moeten worden geboden bij training en opleiding. Curaçao kan daar ook een rol in spelen.

2 Projectbeschrijving

We onderscheiden vier fasen bij het introduceren van mededingingstoezicht op Aruba. Tijdens de eerste fase – de pre-implementatiefase – moeten er vijf preliminaire stappen worden gezet:

1. Vaststelling van een implementatiebudget en toekenning door de regering van Aruba. Gelet op de post-COVID financiële situatie op Aruba zal hiervoor (voor een deel) een beroep moeten worden gedaan op het COHO.
2. Goedkeuring van het organisatie- en formatieplan door de directie DRH en vaststelling door de Ministerraad.
3. Formeel besluit door de Ministerraad tot het toekennen van het structurele budget.
4. Aanstelling van een implementatiemanager/kwartiermaker met kennis van mededingingsbeleid. Deze is op Aruba niet beschikbaar.
5. Aanstelling van twee toezichtsmedewerkers, waarvan een econoom en een jurist. Ook hierbij is het noodzakelijk dat het COHO assisteert.

Administratieve ondersteuning en tijdelijke behuizing in deze fase kan door DEHZI worden geleverd.

De daaropvolgende fase is de implementatiefase die naar verwachting circa een jaar in beslag zal nemen. In de onderstaande projectbeschrijving worden de werkzaamheden in de implementatiefase op hoofdlijnen uiteengezet en gebudgetteerd.

Na afsluiting van de implementatiefase kan de AFTA formeel worden opgericht en de mededingingsverordening in werking worden gesteld. Met de oprichting van de AFTA en het in werking treden van de mededingingsverordening start de *take-off* fase; een periode van opbouw en ingroei van de nieuwe mededingingstoezichthouder naar volledige operationaliteit. In deze opbouw- of *take-off* fase, die naar verwachting zo'n twee jaar zal duren, wordt de opleiding en training van de staf verder vormgegeven, en worden ook de eerste handhavingswerkzaamheden volgens de in de vorige fase ontwikkelde werk- en handhavingsplannen (onderzoek en monitoring, advocacy, waarschuwingsacties, etc.) uitgevoerd. Na de *take-off* is de AFTA volledig operationeel en is het bedrijfsleven en het publiek voldoende voorgelicht en voorbereid op volledige uitvoering van alle in de mededingingsverordening opgedragen taken en met de toegewezen mensen, middelen en wettelijke instrumenten van de AFTA. Dit noemen we de *steady state* fase, die naar verwachting medio 2025 kan ingaan. Vanaf de aanvang van de *steady state* fase kunnen ook de eerste inbreukprocedures, mogelijk gevolgd door sancties worden verwacht.

Het hier beschreven project, het projectplan en de begroting van mensen en middelen heeft uitsluitend betrekking op de Implementatiefase.

De nota Mededingingswetgeving op Aruba van de Directie Economische Zaken, Handel en Industrie (DEZHI) uit 2019 geeft een overzicht van de stand van zaken met betrekking tot het

introduceren van het mededingingstoezicht, en van de werkzaamheden om te komen tot implementatie van de AFTA. Een aantal van de in de nota genoemde voorbereidende acties (ontwerp organisatie- en formatieplan, afspraken over informatie-uitwisseling in de regio, besluitvorming parlement) is reeds gerealiseerd.

Na afronding en aanvaarding van het rapport 'Ondernemings- en investeringsklimaat Aruba: verbeteringen, prioriteiten en implementatie' van Economisch Bureau Amsterdam (november 2021) en na voltooiing van de vijf pre-implementatiestappen, kan met onmiddellijke ingang en onder leiding van de directeur van DEZHI het implementatieproject opgestart worden voor de oprichting van de AFTA. De doorlooptijd van Project 3 ('Implementatie AFTA') is een jaar, naar verwachting te beginnen in april 2022, rekening houdend met een beperkte uitloop.

De belangrijkste activiteiten van dit implementatie-project zijn (niet-uitputtend):

- Het uitvoeren van het communicatietraject voor stakeholders op basis van het bestaande, mogelijk aan het huidige medialandschap aan te passen communicatieplan uit 2013. Voorlichting over het mededingingstoezicht dient het hele implementatiejaar door plaats te vinden, richting het bedrijfsleven, de politiek, de media en het bredere publiek.
- Het ontwikkelen van wervings- en selectieplannen voor de AFTA, het maken van een organisatie- en formatiebeschrijving, het ontwikkelen van functiebeschrijvingen (w.o. profielen voor de directie en voor de Raad van Bestuur) alsook het maken van opleidings-, trainings- en stageplannen in overleg met de sponsors (ACM (NL), FTAC (CUR)).
- Het opstarten en uitvoeren van het wervings- en selectieproces (team, directie, RvB).
- Het in gang zetten van stages/opleiding en training van (beoogde) teamleden, mogelijk bij de FTAC (Curaçao) en de ACM (Nederland). Ook de haalbaarheid van het tijdelijk aantrekken van een ervaringsdeskundige (van ACM) voor de training van het beoogde AFTA-team dient hierbij onderzocht te worden. Dit zou gecombineerd kunnen worden met opleidingen en trainingen die de implementatiemanager zelf kan uitvoeren (afhankelijk van zijn/haar profiel van econoom of jurist).
- Het opstellen van een pakket van eisen voor behuizing consistent met de onafhankelijke status van de AFTA, en aansluitend verwerven en inrichten van de permanente locatie met ingang van 2023.
- Het opstellen van een werkprogramma en een handavingsplan voor de eerste operationele jaren, inclusief brede maatschappelijke consultatie voor de prioriteiten voor de eerste operationele jaren van de AFTA.

3 Projectplanning en -begroting

Projectplanning

De projectplanning start met het vaststellen van de implementatiebegroting en het bijstellen van de structurele begroting vanaf inwerkingtreding van de AFTA. De planning voorziet in een overzicht van start- en doorlooptijden van de hiervoor onderscheiden projectonderdelen of deelprojecten.

Deelproject	'21	2022				2023				2024				2025			
	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Pre-implementatie: de 5 stappen																	
Uitvoeren communicatieplan																	
W&S ¹ , OTS-plannen ² ontwikkelen																	
W&S Directie en RvB																	
W&S overige teamleden																	
Trainingen team																	
Stages																	
Profiel behuizing/locatie																	
Huren en inrichten																	
Brede consultatie over en vaststellen van werkplan en handavingsplan																	
Take-offfase: Start AFTA en inwerkingtreding Mededingingsverordening: onderzoek, monitoring, waarschuwing																	
Volledig operationeel AFTA: o.a. inbreuken vaststellen, opleggen sancties																	

Projectbegroting

De begroting heeft louter betrekking op de voorziene kosten tijdens het implementatietraject en niet op de structurele kosten na oprichting van de AFTA en inwerkingtreding van de mededingingsverordening. In het onderstaande overzicht zijn de kosten per activiteit uitgesplitst.

Deelproject	Begrote kosten 2021/2022	Toelichting
Aanstellen implementatiemanager, voor aanvang implementatie	AWG 150.000 ³ - AWG 350.000	Artikel 7.2 van de mededingingsverordening zegt dat de minister een periode van tenminste één jaar en ten hoogste twee jaar heeft, na de inwerkingtreding van de mededingingsverordening, om ten hoogste drie ambtenaren ter beschikking te stellen voor het opstarten van de autoriteit.
Twee medewerkers implementatieteam, aan te stellen voor aanvang implementatie	AWG 350.000- AWG 500.000 ⁴	Idem.
Bijstellen communicatieplan	nihil	
Uitvoeren communicatieplan	AWG 60.000	Zaalhuur, materiaal, video's.
W&S en OTS plannen ontwikkelen	Nihil	
W&S Directie en RvB	AWG 50.000	
W&S overige teamleden	AWG 50.000	Idem.
Stages	AWG 100.000	Reis en verblijf op CUR of in NL.
Programma van eisen behuizing/locatie	Nihil	
Huren kantoor en inrichten	AWG 10.000	Huur nihil in 2022, aanschaf laptops, bureaus, etc.
Consultatie over en vaststellen van werk- en handavingsplannen	Nihil	
TOTAAL	AWG 770.000- AWG 1.120.000	

¹ W&S: werving en selectie.

² OTS-plannen: opleiding, training en stages.

³ Dit bedrag is gebaseerd op de kosten, indien een ervaren mededingingsexpert op Aruba geworven kan worden. Dit is vrijwel uitgesloten. Wanneer implementatiemanager uit Nederland wordt aangetrokken, dan zijn de kosten hoger (circa AWG 350.000 vanwege hogere salariskosten, reiskosten, huisvestingskosten en out-of-pocket expenses).

⁴ Idem, aanzienlijke hogere kosten indien een of beide toezichtmedewerkers in Nederland geworven moeten worden.

4 Toelichting en bespreking

Toelichting

Het project tot inwerkingstelling van de mededingingsverordening en de oprichting van de AFTA is een *no regret* project, waarmee na het afronden en aanvaarden van dit rapport (regering Aruba, COHO), reeds in de laatste maanden van 2021 begonnen kan worden – met name met een vijftal preliminaire stappen om het implementatieproces te kunnen starten. Er is draagvlak in Aruba voor beleid gericht op eerlijke concurrentie.

De trajecten om te komen tot mededingingstoezicht zijn op Aruba en Curaçao zo'n tien jaar geleden ongeveer gelijktijdig gestart. Op Curaçao heeft dit geleid tot het inwerking treden van de mededingingsverordening en operationeel worden van de *Fair Trade Authority Curaçao* (FTAC) in september 2017. In Aruba heeft de ontwerp-mededingingsverordening langere tijd op goedkeuring in de Staten moeten wachten.

Aruba, Curaçao, St. Maarten en Nederland hebben tijdens de Koninkrijksconferentie van 2014 een protocol ondertekend dat met de Werkgroep Economische Samenwerking Koninkrijk (WESK) onder meer beoogt samenwerking op het terrein van het mededingingstoezicht tussen de landen te bevorderen. In 2015 werd met dat doel een intentieverklaring ondertekend tussen de landen waarin onder meer werd geregeld het uitwisselen van kennis, documenten en ervaring tussen de landen, de optie van *joint investigations*, en mogelijk gedeelde personele benoemingen in het bestuur van toezichtorganisaties.

Tijdens onze recente consultatieronde op Aruba is door geen van de geïnterviewde personen de mededingingsverordening aan de orde gesteld; dat kan te maken hebben met het feit dat er nog geen overheidscommunicatie is geweest rond dit thema. Wel werd door geïnterviewden herhaaldelijk aan de orde gesteld dat men last had van oneerlijke concurrentieverhoudingen; dit werd onder meer toegeschreven aan het feit dat niet alle ondernemers zich aan de regels houden (zwart en illegaal werken) en dat het toezicht hierop nagenoeg ontbreekt. Men drong aan op een *level playing field* op Aruba waarin eerlijke concurrentie heerst.

Het inwerking zetten van de mededingingsverordening met regels voor vrije en eerlijke concurrentie op Aruba en het oprichten van een onafhankelijke mededingingsautoriteit die op die regels toezicht houdt is opportuun, en is gelet op het vergevorderde stadium van voorbereiding door DEZHI, het voorbeeld van 'laaghangend fruit' voor de verbetering van het ondernemingsklimaat. Er moet onderkend worden dat er op Aruba – zoals overal ter wereld – ook weerstand zal ontstaan tegen de invoering van een mededingingswet en de komst van een autoriteit met bevoegdheden. De zittende economische macht verliest immers speelruimte om de markt in eigen voordeel te beïnvloeden. Het ondernemingsklimaat en de ruimte voor investeringen en innovatie ondervindt hierdoor echter een structurele impuls. Ook mag verwacht worden dat consumenten en kleinere ondernemingen verbeterde kwaliteit van producten en diensten tegemoet kunnen zien, tegen betere prijzen.

In 2020 werd de ontwerp-mededingingsverordening van Aruba door het parlement aangenomen. De nieuwe regering Wever-Croes is nu aan zet om de AFTA structureel budget toe te kennen en de AFTA op te richten en te operationaliseren.

Ter bespreking

- De vijf preliminaire stappen zijn randvoorwaardelijk voor het überhaupt kunnen starten van het implementatieproject. Tenminste bij twee daarvan (implementatiebudget, implementatiemanager en twee beleids-/toezichtsmedewerkers) is een bespreking over mogelijke inbreng en hulp van COHO nodig.
- Er moet een nieuwe implementatie-begroting worden opgesteld voor het implementatiejaar (2021/2022). Daarin worden alle kosten opgenomen voor activiteiten die uitgevoerd

moeten worden om de oprichting van de AFTA en de inwerkingstelling van de Mededingingsverordening te realiseren. De eerdere implementatiebegroting uit 2019 is inmiddels achterhaald. EBA heeft in deze projectbeschrijving, in overleg met DEZHI, een voorstel voor een actuele implementatiebegroting opgenomen. Deze begroting is indicatief.

- Aruba en het COHO dienen te bespreken of voor de tijdelijke aanstelling van een implementatiemanager op Aruba, en voor het ter beschikking stellen voor de duur van een jaar van tenminste een van de twee toezichtmedewerkers (vanuit de ACM), voor de training *in house* en *on the job* in Nederland en Curaçao, een beroep zou kunnen worden gedaan op het ministerie van EZK en de ACM. Dit mede in het licht van de afspraken tijdens de Koninkrijksconferentie tot wederzijdse assistentie en in het licht van de rol van het COHO.
- Er is onvoldoende kennis van en draagvlak voor mededingingsbeleid onder allen die dit aangaat, van de gewone burger en kleine ondernemer tot aan ministers en het parlement. Gerichte informatie en voorlichting zouden helpen de *awareness* rond en het draagvlak voor dit onderwerp te verhogen.
- Er moet hoe dan ook met voorrang publieke aandacht komen voor dit onderwerp op Aruba. Vrijwel niemand van de gesprekspartners herkende de plannen rond een AFTA. Dit geldt niet alleen voor Aruba overigens; overal ter wereld wordt onder economische beleidsmakers het grote belang van mededingingstoezicht erkend, maar zijn zakelijke belangenvertegenwoordigers om begrijpelijke redenen vaak tegen, heeft het grote publiek geen idee wat de baten zijn voor de individuele burger en zijn de politiek en ook de adviesorganen van de regering vaak ambivalent. Gerichte informatie kan hierbij helpen.
- De huidige minister van Economische Zaken, Communicatie en Duurzame Ontwikkeling heeft bevestigd dat het mededingingsbeleid voor hem een prioriteit is, maar in het gedrang kan komen als de implementatiekosten – naast de kosten voor alle andere projecten uit het landspakket – volledig op Aruba komen te rusten en er een afweging/keuze gemaakt moet worden tussen projecten.

Project 4 – Efficiënt een bankrekening openen en een basis-betalrekeningen voor iedereen

Projectbeschrijving en implementatieplan

Inhoud

1. Synopsis
2. Projectbeschrijving
3. Projectplanning en -begroting
4. Toelichting en bespreking

1 Synopsis

Het openen van een bankrekening op Aruba is vaak een niet transparant, tijdrovend en administratief belastend proces. Het (internationale) bedrijfsleven, de overheid en organisaties als het IMF en de Wereldbank noemen dit een belangrijke factor ter verbetering van de *ease of doing business* op Aruba. Niet alleen bedrijven, maar ook burgers op Aruba hebben te maken met lange, onzekere wachttijden en veel administratieve rompslomp.

Een belangrijke, eerste stap ter verbetering van deze situatie is het mogelijk maken dat iedere persoon op Aruba, op basis van proportionele, elementaire *compliance-checks* (identiteit, contactadres, bankverleden e.d.) een basis-betalrekeningrekening kan openen waarop tot een beperkt maximum betalingen mogen worden ontvangen en eenvoudige reguliere binnenlandse transacties kunnen plaatsvinden. Denk aan het ontvangen van loon, pensioen of uitkering, het verrichten van bancaire betalingen en het opnemen van geld. In Nederland bestaat die mogelijkheid al twintig jaar. Op Curaçao is een basisrekening voor burgers in de maak. Het project daartoe staat onder leiding van de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (CBCS).

Voor verdergaande financiële transacties is gepast compliance onderzoek nodig volgens de daarvoor geldende afspraken met de Financial Action Task Force (FATF). De FATF is een intergouvernementele organisatie ter bestrijding van o.a. witwassen en financiering van terroristische activiteiten. Aruba is lid van de FATF (via het Koninkrijk) en van de Caribbean FATF in de regio.

Het belang van *due dilligence* en *financial record keeping* bij financiële transacties is een onbetwist gegeven. Er bestaat echter bij banken onduidelijkheid en onzekerheid over de invulling van de FAFT-compliance (open) normen en over het toezicht door de Centrale Bank van Aruba (CBA) daarop. Dit ondanks het bestaande handboek compliance van de CBA. Dit zorgt voor *overshoot* bij banken in de wijze waarop compliance wordt uitgevoerd; banken geven letterlijk aan 'zich suf te documenteren' uit angst voor *non compliance* en daarmee boetes van de CBA. Deze situatie zorgt voor langdurige procedures (weken tot maanden) bij het openen van bankrekeningen, vermijdbaar tijdsbeslag en kosten aan beide kanten (klant en bank). Anderzijds zijn er ook geluiden dat achter de stroperige *compliance* toets door banken eigen interne inefficiënties en commerciële afwegingen (weren van onaantrekkelijke klanten) schuilgaan.

Hoe het ook zij, het ongemak, de administratieve belasting en de kosten van onduidelijke compliance vereisten en onaanvaardbaar lange doorlooptijden bij het openen van een bankrekening, hinderen het lokale bedrijfsleven en berokkenen sluipenderwijs schade aan de goede naam van Aruba als investeringsbestemming. Bovendien is niet uit te sluiten dat deze vorm van *red tape* informeel zakendoen stimuleert, buiten het zicht van banken en toezichthouders.

Onvolkomenheden in het toezicht en de compliance uitvoering werken als zodanig contraproductief.

Deze problematiek doet zich ook op Curaçao en Sint Maarten, zij het minder ernstig, naar het schijnt mede vanwege een andere invulling van het toezicht door de CBCS.

Het onderstaande projectvoorstel beoogt een bijdrage te leveren aan het verbeteren van het ondernemings- en investeringsklimaat; enerzijds door afspraken te maken tussen betrokkenen over aanvaardbare doorlooptijden bij het openen van een particuliere en zakelijke bankrekening, afgestemd op noodzakelijk, doch efficiënt vormgegeven en uitgevoerd *compliance* onderzoek en daarop aansluitend - toezicht door de CBA. En anderzijds door de optie te ontwikkelen voor alle geregistreerde ingezetenen met een vaste woon- of verblijfplaats op Aruba om zonder onnodig oponthoud een eenvoudige en gelimiteerde basis-betalairekening te kunnen openen bij commerciële banken op Aruba.

2 Projectbeschrijving

Deelproject 'Efficiënt een bankrekening openen'

Financiële transacties, inclusief het openen van een zakelijke- of privérekening, kunnen een frustrerend proces zijn zowel qua duur als qua informatie uitvraag. Partijen, *in casu* het bedrijfsleven, de CBA en de commerciële banken, erkennen allen dat er een serieus probleem is, maar wijzen voornamelijk naar de compliance eisen van de FATF en/of naar elkaar.¹

Er dient op korte termijn een deelproject 'Efficiënt een bankrekening openen' te worden opgestart, onder leiding of met medewerking van een onafhankelijke deskundige met gezag in bancaire kringen, dat als opdracht krijgt een convenant te ontwikkelen met richtlijnen en afspraken voor het binnen afgesproken redelijke termijnen kunnen openen van een bankrekening op Aruba. De partij die hiervoor primair verantwoordelijk is, is het (georganiseerde) commerciële bankwezen op Aruba. Nadrukkelijk betrokken en medeverantwoordelijk zijn de CBA, het georganiseerde bedrijfsleven en de Directie Economische Zaken, Handel en Industrie van Aruba (DEZHI).

De projectgroep krijgt tot taak binnen een periode van zes maanden een convenant te ontwikkelen waarin afspraken worden gemaakt over streeftermijnen voor het openen van een bankrekening, voor het monitoren van de resultaten en mogelijk bijstelling van de afspraken, voor risico-gestuurd compliance onderzoek, voor tijdige consultatiemogelijkheden met de CBA over gepaste compliance en registratie in voorkomende gevallen, en voor verbetering van de voorspelbaarheid van het toezicht van de CBA. Ook de mogelijkheid om – als er sprake is van een laag-risico profiel - (een deel van) de compliance en registratiehandelingen *ex-post* uit te voeren – dat wil zeggen nadat een bankrekening geopend is - dient hierbij onderzocht en overwogen te worden. Dit kan veel tijd besparen bij het openen van een bankrekening. Het overgrote deel van de betaalrekeningen op Aruba betreft een particuliere of zakelijke bankrekening met een laag risicoprofiel. Voor reguliere particuliere bankrekeningen mag de doorlooptijd – vanaf het moment gerekend dat alle benodigde informatie is aangeleverd - niet meer dan een week bedragen. Voor *low risk* zakelijke bankrekeningen is twee weken aanvaardbaar. Alhoewel er uit onderzoek geen precieze cijfers over doorlooptijden beschikbaar zijn, is het in de praktijk duidelijk dat dit in de regel bij lange na niet wordt gehaald.

¹ Dit probleem met de complexiteit van de compliance vereisten van de FATF en het gebrek aan transparantie rond het CBA-toezicht hierop, strekt zich overigens ook uit tot andere betrokkenen met een compliance-taak (advocaten, notarissen, makelaars). Daarvoor kunnen in een later stadium afspraken gemaakt worden. Zie de bespreking in paragraaf 4.

Voor bankrekeningen die als *medium risk* of *high risk* worden geclassificeerd gelden vanzelfsprekend langere doorlooptijden. Maar ook hierbij is naar verwachting veel tijdswinst (en kostenbesparing) te behalen door betere afstemming van de *compliance* werkzaamheden op de wettelijke vereisten.

De bedoeling is derhalve om enerzijds te komen tot meer aandacht binnen het bankwezen zelf voor hun rol en verantwoordelijkheid in deze voor het verbeteren van het ondernemings- en investeringsklimaat en het versnellen en verbeteren van interne processen binnen de banken. En anderzijds om te komen tot afspraken en een beter werkbaar begrip onder de onder toezicht gestelden van de Handleiding Compliance en van de mogelijkheden die de handleiding biedt. Met name over de optie om het compliance onderzoek – afhankelijk van de risico-categorie – risico-gestuurd in te richten, overeenkomstig de jongste aanpassingen van de *compliance guidelines* van de FATF. Het op correcte wijze vaststellen van de risico-categorie en op overeenkomstige wijze uitvoeren van gepaste (maar niet overbodige) *compliance* werkzaamheden, dienen een bredere toepassing te krijgen in het bankwezen.

Mogelijk dient er ook een raamwerk overeengekomen te worden voor de door partijen gewenste mogelijkheid tot consultatie tussen de CBA en onder toezicht gestelden rond complexe casuïstiek. Een toezichthouder is begrijpelijkerwijs terughoudend met consultatie rond casuïstiek, omdat dit tot verwarring kan leiden over rolverantwoordelijkheid. Dit laat onverlet dat er afspraken kunnen worden gemaakt over de voorwaarden waaronder overleg rond casuïstiek kan plaatsvinden.

Aanbevolen wordt om het voorzitterschap van dit project bij een onafhankelijke, door de betrokken partijen gerespecteerde, deskundige op het vlak van bancaire dienstverlening en van FAFT-compliance te beleggen. Een alternatief zou kunnen zijn om een dergelijke deskundige als onafhankelijk lid van de projectgroep te laten participeren – bijvoorbeeld met als opdracht het convenant op te stellen. Dit kan eraan bijdragen dat de hiërarchie tussen toezichthouder en onder toezicht gestelden niet in de weg staat aan een open, constructieve dialoog met werkbare afspraken tussen de partijen.

Deelproject 'Een basis-betalrekening voor iedereen'

Parallel aan verbetering van het traject tot het openen van een bankrekening kan gestart worden met een project 'basis-betalrekening voor iedereen'. In Nederland is in 2001 een convenant van kracht geworden waarmee de banken, het Leger des Heils en het Ministerie van Financiën een degelijke betaalrekening voor iedereen mogelijk maakt. Later is gevoegelijk een reeks van maatschappelijke organisaties tot het convenant toegetreden om dit ook mogelijk te maken voor kwetsbare mensen, waaronder asielaanvragers zonder status. Hiervoor is soms vereist dat hulpverlenende instanties 'medeondertekenen'. In 2014 is een Europese richtlijn van kracht geworden waarin de basisbankrekening voor iedere persoon in Europa wettelijk is geregeld.

Ook voor Curaçao en Sint-Maarten wordt onder leiding van CBCS gewerkt aan een basis-bankrekening. Uit onderzoek, uitgevoerd door de CBCS in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (2020), bleek dat een flink deel van de bevolking niet beschikt over een betaalrekening. Financiële inclusie van alle burgers van Curaçao wordt beschouwd als een groot goed, en van alle betrokkenen – commerciële banken, toezichthouder en overheid – wordt gevraagd om hierin hun maatschappelijke verantwoordelijkheid te nemen. Naar het zich laat aanzien zal dit initiatief, dat in maart 2021 van start is gegaan, ruim een jaar duren voordat het wetgevend traject is afgerond en het recht op een basis-betalrekening op Curaçao is gerealiseerd. Voorafgaand aan het wetgevend traject stelt de CBCS met participerende

commerciële banken een convenant op, zodat reeds op korte termijn resultaten kunnen worden geboekt.

Op Aruba heeft tien à twaalf procent van de daarvoor in aanmerking komende bevolking geen betaalrekening. Er wordt op Aruba gewerkt aan een omvattende nieuwe wettelijke regeling voor het betalingsverkeer, de 'Landsverordening Toezicht Betalingsverkeer'. Het betreft een complexe exercitie waarin voor alle mogelijke vormen van betalingsverkeer wordt voorzien, inclusief de mogelijkheid van basis-betalrekeningen. Het wettelijk traject van de LTB zal naar verwachting niet eerder dan in 2024 zijn afgerond. Voor Aruba zou daarom een vergelijkbaar initiatief met als inzet een convenant tussen de CBA en de commerciële banken een goede stap zijn tot het verbeteren en versimpelen van toegang voor eenieder tot een basis-betalrekening. Hierbij kan een vergelijkbare aanpak als op Curaçao gevolgd worden. Dat wil zeggen dat de CBA het initiatief neemt tot het opstarten van een project waarin afspraken met het bankwezen en eventueel met maatschappelijke organisaties uitgewerkt worden over het – onder condities - tot stand brengen van de mogelijkheid tot het openen van een basis-betalrekening voor iedere geregistreerde inwoner van Aruba. Het Ministerie van Financiën is politiek hierbij mede-betrokken.

De FATF-compliance regels zijn onverkort van toepassing, maar omdat het hier een betaalrekening betreft waarop beperkende voorwaarden van toepassing zijn, zoals bijvoorbeeld het maximaal te ontvangen bedrag dat niet hoger kan zijn dan een gelimiteerd bedrag (bijvoorbeeld AWG 1.500), en waarmee alleen basis lokale financiële transacties mogen worden uitgevoerd (giraal betalen, cash geld opnemen) is het risicoprofiel ten aanzien van witwassen en financieren van criminaliteit zeer laag tot nihil. Een dergelijke basis-betalrekening zou, indien identiteit, adres en inkomstenbron bekend zijn, binnen een week geopend moeten kunnen worden. Dit zou voor veel burgers op Aruba al een flinke stap in de goede richting zijn. De stap naar een volwaardige bankrekening is vervolgens kleiner. De FATF biedt hiervoor de ruimte.

3 Projectplanning en -begroting

Projectplanning 'Efficiënt een bankrekening openen'

De projectplanning voorziet in een overzicht van doorlooptijden van de te onderscheiden projectonderdelen en deliverables. De globale planning ziet er als volgt uit.

	2021				2022				2023				2024			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Instellen Projectteam "Efficiënt een bankrekening openen op Aruba" en inventariseren probleemgebieden																
Projectplan, inclusief doelstellingen en deliverables (w.o. convenant)																
Vaststellen startnotitie met inventarisatie problemen																
Besprekingen/workshops rond thema's																
Ontwerp convenant																
Ondertekening convenant																

Projectbegroting

Onderstaande begroting heeft louter betrekking op de voorziene kosten tijdens het traject van het tot stand brengen van het Convenant – niet van de daaropvolgende werkzaamheden binnen het bankwezen of de CBA. De kosten voor het land Aruba zijn nihil. De kosten worden gedragen door de CBA en het bankwezen. Mogelijk dient voor de inhuur van een expert extern geld aangetrokken worden.

	Begrote kosten	Toelichting
Inhuur onafhankelijke voorzitter/ expert voor 6 maanden, 1 dag p.w.	AWG 100.000	

Projectplanning ‘Een basis-betalaalrekening voor iedereen’

De projectplanning voorziet in een overzicht van doorlooptijden van de te onderscheiden projectonderdelen en deliverables. Deze zijn in dit stadium nog niet beschikbaar. De globale planning ziet er als volgt uit:

	2021				2022				2023				2024			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Instellen Projectteam “Een basis-betalaalrekening voor iedereen” o.l.v. CBA																
Projectplan, inclusief doelstellingen en deliverables...																
Inventarisatie problemen																
Ontwerp convenant bespreken																
Convenant ondertekenen																

Projectbegroting

Voor de overheid zijn aan dit project geen kosten verbonden. De begrote kosten van de externe deskundige/voorzitter bedragen AWG 100.000 en worden gedragen door de Aruba Bankers Association (ABA).

4 Toelichting en bespreking

Niemand betwist het belang van FAFT-*compliance* en de cruciale rol die de CBA daarin dient te spelen; met name ook voor een klein land als Aruba. Al jaren prijst het IMF de Arubaanse financiële sector die een hoge mate van financiële stabiliteit kent en daarmee in contrast staat met de situatie van de financiële sector in veel andere Caribische landen (waaronder Curaçao). Van belang daarbij is dat Aruba afhankelijk is van internationale correspondentiebanken – met name in de VS.

Bij financiële dienstverleners heerst echter een zekere mate van onduidelijkheid en onzekerheid over de wettelijk vereiste compliance werkzaamheden. De FAFT-compliance regels zijn streng, het handboek compliance van de CBA kent een hoge informatiedichtheid, en de casuïstiek waarin meerdere partijen in het buitenland betrokken kunnen zijn bij het openen van een bankrekening op Aruba is in de praktijk complex. Daarbij speelt dat de CBA, naar verluid, terughoudend is ten aanzien van overleg of consultaties rond individuele casuïstiek; dit – wederom naar verluid – in tegenstelling tot de CBCS.

Indien compliance onderzoek naar het oordeel van CBA echter niet correct is uitgevoerd, wordt de laatste jaren niet geschroomd om forse boetes uit te delen. Dit heeft onder meer tot gevolg dat de commerciële banken op Aruba bij het openen van een bankrekening door een private persoon of bedrijf naar eigen zeggen aan *compliance overshoot* doen bij het opvragen en

administreren van de financiële gegevens en documenten van de betrokken personen of bedrijven ('we administreren ons suf'). Dit om elk risico op *non-compliance* en de kans op een forse boete van de CBA te verkleinen.

De indruk bestaat bovendien dat de CBA de laatste jaren interne taakstellingen hanteert (en begroot) voor het opleggen van compliance boetes aan het bedrijfsleven, mogelijk om de internationale reputatie op dit vlak te ondersteunen. Dat mag internationaal een positief reputatie-effect voor de CBA opleveren; op het nationale speelveld verstoort dat echter de verhoudingen met de onder toezicht gestelden. Bovendien ondergaat een lokale bank die beboet wordt – om wat voor reden dan ook – internationaal een negatief reputatie-effect dat lang door kan werken.

Een project en een proces waarin de CBA en de commerciële banken afspraken maken over een voor iedereen beter werkbare, risico-gestuurde, efficiëntere en snellere toetsing op FAFT compliance regels – zonder in te boeten op de materiële inhoud van de toets zelf – en over tijdige consultaties met CBA-deskundigen bij vragen rond individuele casuïstiek (vanzelfsprekend met respect voor en behoud van separate verantwoordelijkheden van toezichthouder en onder toezicht gestelden) zou de banken kunnen helpen en kan doorlooptijden bij het openen van bankrekeningen significant bespoedigen.

Compliance-lasten zijn echter niet het hele verhaal achter te lange doorlooptijden bij het openen van bankrekeningen op Aruba. Tijdens gesprekken met bankiers en ondernemers op Aruba, werd duidelijk dat er forse tijd- en kostenbesparingen en doelmatigheidswinst te behalen is bij de banken zelf rond het openen van een bankrekening. De snelheid waarmee een bankrekening geopend kan worden lijkt vaak geen hoge prioriteit te zijn voor de banken. De beperkte onderlinge concurrentie kan hierbij een factor zijn. Evenals een zwakke interne procesvoering en/of commerciële overwegingen. Hier hebben individuele commerciële banken nadrukkelijk ook een individuele verantwoordelijkheid op te pakken ten aanzien van de verbetering van de *ease of doing business* op Aruba en de dienstverlening aan het Arubaanse bedrijfsleven en de burgers. Commerciële banken hebben een belangrijke maatschappelijke verantwoordelijkheid die in deze genomen moet worden. Ook kan transparantie en vergelijking van doorlooptijden hier helpen.

Een eerste stap op weg naar verbetering kan erin bestaan dat, in navolging van Nederland en Curaçao, op korte termijn en onder leiding van de CBA en het Ministerie van Financiën een mogelijkheid gecreëerd wordt om een basis-betalrekening te verkrijgen voor iedere ingezetene van Aruba. Een basis-betalrekening kan ook dienen als een *stepping stone* voor een latere volwaardige bankrekening voor particulieren die hiervoor in aanmerking komen.

Bij beide deelprojecten zouden COHO/Nederland (beschikbaar stellen of financieren expert), en mogelijk DNB kunnen assisteren.

Ook is het aanbevelenswaardig deze onderwerpen op de agenda te zetten van het reguliere overleg dat op gezette tijden plaatsvindt tussen de financiële toezichthouders in het Koninkrijk, i.c. DNB en de AFM uit Nederland, de CBCS namens Curaçao en Sint Maarten en de CBA namens Aruba. Op de agenda bij dit 'Samenwerkingsverband financieel toezicht' staat de consistentie binnen het Koninkrijk op dit gebied. Op dit moment lijkt de consistentie ten aanzien van compliance onderzoek en het openen van een basis-betalrekening voor verbetering vatbaar.

Aanvullende punten

- Compliance werkzaamheden zijn niet beperkt tot de bancaire sector. Er worden tevens vergelijkbare FATF-compliance werkzaamheden uitgevoerd door partijen op Aruba die in

een andere hoedanigheid betrokken zijn bij internationale financiële transacties en investeringen. Denk onder meer aan makelaars, notarissen en juristen. Ook deze beroepsgroepen zijn verplicht compliance- en registratiewerkzaamheden uit te voeren, waarbij ze elke keer weer dezelfde of vergelijkbare informatie opvragen, om ook weer dezelfde of vergelijkbare checks door te voeren. Dit brengt veel vermijdbare kosten, werk en tijdsbeslag met zich mee. Ook op dit terrein worden werkzaamheden niet gecoördineerd en bestaat er veel irritatie bij de betrokken beroepsgroepen en de financiers en investeerders die hiervan het slachtoffer zijn. Het komt voor dat door vier partijen dezelfde of sterk vergelijkbare compliance werkzaamheden worden uitgevoerd rond dezelfde transactie.

- Recent is een motie in de Staten is aangenomen², waarin de regering en de CBA is opgeroepen om met het oog op de internationale concurrentiepositie van Aruba en de hiermee verband houdende, bestaande administratieve lasten voor de financiële sector, de Landsverordening voorkoming en bestrijding witwassen en terrorismefinanciering (Lwtf) te herzien. De coördinatie van bovengenoemde compliance-werkzaamheden kan en zal onderdeel uitmaken van de voorgestelde herziening. We stellen voor de opvolging van deze motie af te wachten en dit onderwerp op de agenda te houden, te monitoren hoe de regering en de CBA dit oppakt en mogelijk in een latere fase dit onderwerp in projectverband alsnog op te pakken.
- De projectgroep die zich bezighoudt met het versnellen van het proces bij het openen van een bankrekening, inclusief een doelmatiger compliance proces, kan te maken krijgen met het probleem dat de banken en de CBA in de dagelijkse praktijk in een hiërarchische relatie tot elkaar staan. Het deelproject 'Efficiënt een bankrekening openen' heeft baat bij betrokkenheid – bij voorkeur in de hoedanigheid van voorzitter - van een door alle betrokkenen op Aruba gerespecteerde persoon met diepgaande kennis van de sector en de materie. Besproken moet worden of dit iemand van Aruba, dan wel iemand met een internationaal profiel moet zijn.
- De basis-betaalrekening betreft in Curaçao vooralsnog alleen burgers. Bedrijven zijn (nog) uitgesloten omdat de compliance problematiek voor bedrijven een complexere is. Niet uitgesloten is dat Curaçao hierna gaat werken aan het toevoegen van (bepaalde categorieën van) kleinere bedrijven. De huidige Minister van Financiën is hier voorstander van.
- Overwogen/besproken moet worden of en welke betrokkenheid van DNB een optie is bij beide deelprojecten. Er bevindt zich een ex-DNB-medewerker, tevens ex-CBA-medewerker op Aruba die hierbij wellicht als liaison een rol kan spelen.

² Motie no.1, OV #23, dd. 19 aug. 2021, Volgnr. IS/917/20-21.